

Nemzeti Művelődési Intézet

KULTURÁLIS SZEMLE

II. évfolyam, 2015. évi 1. szám

A Nemzeti Művelődési Intézet interdiszciplináris online folyóirata

TARTALOMJEGYZÉK

Főszerkesztői ajánlás	3
Juhász Erika: Közösségi kulturális műveltségünk	4
Nemzetközi kitekintés	6
Szűcs Tímea: Alapfokú zenetanulási lehetőségek a Partiumban	7
Hazai tudományos műhely	16
Szabó József: Kultúrandragógia	17
Szóró Ilona: A műkedvelő tevékenység közösségformáló szerepe az olvasókörokbén	25
Ponyi László: Kulturális jog – kulturális feladatellátás – kulturális alapellátás. Megjegyzések a kulturális alapellátás fogalom- és rendszerbeli megközelítéseihez	32
G. Furulyás Katalin: Mit gondolunk a műveltségről?	42
Dudás Katalin: Az amatőr művészeti tevékenység hatása a szubjektív életminőségre és a lelki egészségre	57
Novák Erzsébet: Digitális írástudás a szakadék két oldalán	79
Junior kutatóműhely	108
Izer Boglárka: A kulturális közfoglalkoztatás jellemzői	109
Mászlai Olga: Az idősek non-formális és informális tanulásának főbb színterei, lehetőségei	122
Könyvajánlat, recenzió	131
Szűcs Tímea: Váradi Judit: „Hogyan neveljünk értő közönséget a komolyzenének művéről”	132
Tudományos konferenciák hírei	134
Juhász Erika – Izer Boglárka: Tudományos utánpótlás a kultúrában	135
Felhívás publikálásra	138
Impresszum	139

FŐSZERKESZTŐI AJÁNLÁS

Juhász Erika:

Közösségi kulturális műveltségünk

A Kulturális Szemle küldetése, hogy a kultúra széles spektrumán, de elsősorban a közművelődés és a közösségi művelődés témaköreiben, illetve az ezekkel kapcsolatba hozható témákban bemutassa a tudományos relevanciával bíró fontos kutatásokat, tanulmányokat, köteteket és konferenciákat. A Kulturális Szemle témái és szerzői nem csak Magyarország határain belül alkotó szakemberek, mivel a Kulturális Szemle alapítói célul tűzik ki egy Kárpát-medencei magyar Kulturális Szemle működtetését. Ez az interdiszciplináris online tudományos folyóirat így a Kárpát-medence magyar kulturális szakembereinek egy olyan hálózatát kívánja összefogni, akik hisznek a kultúra fontosságában, a kulturális közösségi kezdeményezésekben, és ezt az eszmét szeretnék hosszútávon terjeszteni és fenntartani. Ennek érdekében végeznek elméleti és empirikus kutatásokat, amelyekkel célul tűzik ki a kulturális tevékenységek, intézmények és lehetőségek folyamatos fejlesztését. A Kulturális Szemlébe a tudományos etika betartásával egyaránt publikálhatnak egyetemi oktatók, doktoranduszok, felsőoktatási hallgatók, kutatók, és természetesen a kulturális színtereken dolgozó szakemberek. A kiadás első évében elsősorban magyar nyelvű írásokat várunk, a későbbiek folyamán angol nyelvű publikálásra, esetenként angol nyelvű különszámra is lehetőséget kívánunk teremteni, hogy a kultúrával kapcsolatos kutatási eredményeket minél szélesebb körben, nemzetközi viszonylatokban is terjeszteni tudjuk. Ennek a célnak az eléréseért választottuk az online formát is: az elektronikus eszközök segítségével ezek az írások sokkal szélesebb körbe el tudnak jutni az érdeklődőkhöz.

A jelenlegi számunkban egyben bemutatkozik a 2015. február 1-ével létrejött Országos Tudományos és Felsőoktatási Szakmai Központunk. Jómagam központvezetőként a folyóirat főszerkesztésén, és minden egyes cikk előlektorálásán túl a jelenlegi számban szakmai koordinátorunkkal egy tudományos konferenciáról, az Országos Tudományos Diákköri Konferencia szakmánkhoz kapcsolódó (Pedagógiai, Pszichológiai, Andragógiai és Könyvtártudományi) szekciójáról számolok be. Szakmai koordinátorunk, Izer Boglárka emellett önálló tudományos tanulmányt is bemutat ebben a számban a többi főállású kollégával együtt, akik: Ponyi László, Furulyás Katalin, Dudás Katalin és Novák Erzsébet.

A kulturális szakma alapítója, Durkó Mátyás professzor úr is gyakorta mondta a fontos eszmék terjesztése kapcsán az örök igazságot: „Aki felteszi a kolompot, az rázza is!” A kulturális szakma megerősítéséhez szükség van olyan tudományos folyóíratra, amely küldetéséhez illeszkedően a Kárpát-medence számos kutatóját tudja egyesíteni, és folyamatos kutatásra, és kutatási eredményei publikálására buzdítani. Ezt a célt már a szerkesztőbizottság összeállításánál és későbbi bővítésének lehetősége kapcsán is szem előtt tartottuk. Ezáltal érhetjük el azt, hogy ez a folyóirat ne egy-egy szűkebb kutatócsoport nyilvánossági fóruma legyen, hanem egy minél tágabb tudományos-szakmai kör szellemi támogatását élvezze.

Hívjuk tehát szerzőként mindazokat, akik úgy érzik, hogy szeretnének és tudnának hozzátenni ehhez a vállaláshoz maguk is. És hívjuk olvasóként mindazokat, akik hasonlóan gondolkodnak, és fontosnak tartják a kultúrát, a kultúra továbbadását, mint egyetemes értéket. Gondolkodjunk közösen, őrizzük közösen a magyar kultúra értékeit Magyarországon és a Kárpát-medencében szerte!

Hasznos olvasmányélményeket kívánunk!

Az alapító Nemzeti Művelődési Intézet és a szerkesztőbizottság nevében,

dr. Juhász Erika
főszerkesztő

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

Szűcs Tímea:

Alapfokú zenetanulási lehetőségek a Partiumban

Absztrakt: Kutatásunk célja a Partium területén lévő zeneiskolák (Beregszász, Nagyvárad, Szatmárnémeti, Nyíregyháza, Debrecen) összehasonlítása működésük és fejlődési lehetőségeik alapján. Mindhárom országban eredményes szintű zeneoktatás folyik. A kutatás során arra voltunk kíváncsiak, hogy a különböző működési feltételek befolyásolják-e, és ha igen, hogyan befolyásolják az alapfokú zeneoktatást. Az elemzés során azonos szempontok szerint kívánjuk összehasonlítani a három ország zeneiskoláit. Fontos megvizsgálni a zeneiskolák elhelyezkedését az oktatási rendszerben, feltérképezni a zeneiskolák térbeli hálózatát, a fenntartói, intézményi hátteret. Érdekes a zeneiskolai pedagógusok létszámának, felkészültségének, tanszakonkénti arányainak, a tanulók létszámának, tanszakonkénti arányának összehasonlítása. A zeneiskolák tanterveinek, tankönyveinek és vizsgarendszerének összehasonlítása szintén érdemes a kutatásra. A zeneiskolai dokumentumok elemzése után szeretnénk egyedi esettanulmányokat készíteni a fent említett városok zeneiskoláival, amelyben megvizsgálánk az ott tanító tanárok, diákok és szüleik motivációját, hogy megtudjuk mi az oka annak, hogy vállalják a zenetanulással járó plusz terheket, elfoglaltságokat.

Kulcsszavak: zeneiskola, Partium, összehasonlítás, esettanulmány

Abstract: The main goal of our research is to compare music schools placed in the territory of the Partium (Beregszász, Oradea, Satu Mare, Nyíregyháza, Debrecen) based on their operation and on the opportunities of development. There is a successful music education in all the three countries. In our research we were interested in whether the various operating conditions influence, and if so, how they affect the basic music education. During the analysis we would like to compare the music schools of the three countries based on the same criteria. It is important to examine the locations of these music schools in the education system, mapping the three-dimensional network of the music schools, maintainer and institutional background. It is interesting to compare the number of the music school teachers, their preparedness and the number of the students by faculties. The curricula of the music schools, the textbooks and the examination system also worth to compare. After analyzing the music school documents, we would like to make individual case studies with the music schools mentioned above. In these case studies we would like to examine the teacher's, pupil's and their parent's motivation to find out what is the reason to take the extra burden and occasions of the music education.

Keywords: music school, Partium, comparison, case study

A vizsgálatról

2013-ban kutatásokat végeztünk az Észak-Alföld régió alapfokú művészetoktatási intézményeiben a Kozma Tamás által vezetett és az OTKA által támogatott (K-101867) „*Tanuló régiók Magyarországon: Az elmélettől a valóságig*” című kutatás keretében. A kutatásban a régiók tanulási potenciáljának összefüggéseit keressük a társadalmi-gazdasági fejlettséggel összevetve. A kutatásban hat munkacsoport tevékenykedik az egyes kutatási részterületekhez kapcsolódóan.¹ Az alapfokú művészetoktatási intézmények non-formális és informális tanulási hatásainak vizsgálatát a Személyes tanulás munkacsoportban végeztük. Az összegyűlt tapasztalatokra építve kívántuk kibővíteni az empirikus vizsgálatainkat, ezért a Partium területén kezdtük újabb kutatásainkat. E kutatás fő célja, hogy bemutassa a történelmi Partium területébe nyúló három ország zenei képzésének intézményrendszerét, megkeresve a hasonlóságokat és a különbségeket egyaránt. Fontosnak tartottuk feltérképezni a zenészképzés alapelveit is, hiszen ezek határozzák meg a zenetanulás intézményrendszerének struktúráját. Mivel mindhárom országban eredményes és magas szintű zeneoktatás folyik, a kutatás során arra voltunk kíváncsiak, hogy a különböző működési feltételek befolyásolják-e, és ha igen, akkor hogyan befolyásolják az alapfokú zeneoktatást.

Az elemzés során fontosnak tartottuk, hogy azonos szempontok szerint hasonlítsuk össze a három ország alapfokú zenei képzését, ezért az interjúk során ugyanazt a félig strukturált interjúvázlatot használtuk. A vizsgálatunkhoz kvalitatív módszert választottunk (interjú), mert úgy véltük, hogy több információhoz juthatunk, ha nem korlátozzuk a válaszadási lehetőségeket, így szélesebb és mélyebb megismerést biztosíthat számunkra. Ezért félig strukturált interjúkat készítettünk, amelyek során az alábbi kérdéskörök mentén vizsgáldtunk: a zenei képzés struktúrája, a zeneiskolák elhelyezkedése az oktatási rendszerben, a zeneiskolák térbeli hálózata, a fenntartói háttér, a tanszakok arányai, statisztikai adatszolgáltatás, programok stb.. (Az interjúvázlatot a tanulmány mellékletébe csatoljuk.)

Mivel a történelem egyes időszakaiban más-más területet értettek Partium alatt (Süli-Zakar 2006), fontosnak tartjuk tisztázni, hogy jelenlegi kutatásunkban mely közigazgatási egységeket vettük e megnevezés alá. „*Amikor „Partiumot” mondunk, mindig idézőjelesen mondjuk. Ez azért van így, mert az elnevezés, amit a vizsgált térségre használunk, mondhatnánk, egyszerű fantáziánév*” (Kozma 2006: 21). Az általunk „Partium”-nak nevezett térség három állam – Ukrajna, Románia és Magyarország – területén fekszik. Magyarország területéről Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, Ukrajnából Kárpátalja és Románia területéről: Bihar, Szatmár, Szilágy és Máramaros megye tartozik a vizsgált közigazgatási egységek közé. (Süli-Zakar 2006).

A Partium elnevezés tehát olyan földrajzi és történeti területet jelöl, amely a Kárpát-medence történelme során kiterjedésében és politikai tartalmában változott, de a látens szellemi-kulturális egysége számos társadalmi jelenségben megfigyelhető (Pusztai – Torkos 2001). E térség mai társadalmi helyzetét meghatározza, hogy a trianoni döntés után a korábban egységes terület egymástól elzárt részekre szakadt, amely befolyásolta gazdasági fejlődésének mértékét is. Így a határ mindkét oldalán lévő területekre az ún. kettős

¹ A hat munkacsoport: Elméleti munkacsoport, Kartográfiai munkacsoport, Formális tanulás munkacsoport, Szakképzési munkacsoport, Személyes tanulás munkacsoport, Társadalmi tanulás munkacsoport. A kutatás első eredményeiről lásd: Juhász (szerk.) 2014.

perifériahelyzet jellemző (Baranyi 2004). Emellett a természetes fogyás is megfigyelhető a régió területén. Magyarországon 1981-től, Romániában 1991-től, Kárpátalján 1999-től indult el a folyamat (Teperics 2006).

A térség városait számos közlekedési, gazdasági, kulturális és oktatási kapcsolat köti össze, ezért a Partium a jövőben híd lehet, amely összeköti a térség országait és hozzájárulhat Magyarország, Románia és Ukrajna társadalmi-gazdasági felemelkedéséhez.

1. térkép: Partium (Forrás: Süli-Zakar 2006)

A vizsgálat főbb eredményeiből

A vizsgálat során kiindulópontként megvizsgáltuk mindhárom ország közoktatási rendszerét: az alapfokú oktatás, a középfokú oktatás és a zenei oktatást. Az előbbi kettőt a releváns szakirodalmak alapján csak érintőlegesen említjük, a zenei oktatást pedig az interjúk alapján részletesebben mutatjuk be.

Már az *alapfokú oktatás* szintjén is vannak különbségek Magyarország, valamint Románia és Ukrajna között. **Magyarországon** az általános iskola alsó- és felső tagozatra osztható. Az alsó tagozat az elsőtől a negyedik osztályig, a felső tagozat az ötödiktől a nyolcadik osztályig tart. A tanulók jelentkezhetnek 8, illetve 6 osztályos gimnáziumba a 4. és 6. évfolyam után. **Romániában és Ukrajnában** is két szakaszra bontható az alapoktatás. Az elemi oktatás a magyarországihoz hasonlóan 1-4. osztályig tart, az alapfokú képzés második része viszont 5-9. osztályig tart. Tehát az alapfokú oktatás kilenc osztályos (European Commission 2014, Educational system in Ukraine 2014).

A középfokú oktatás rendszerében már nagyobb eltéréseket tapasztalhatunk. A **magyar** rendszerben hármas tagolás figyelhető meg: gimnázium, szakközépiskola, szakiskola. A **román** iskolarendszer is hármas felosztású, csak az elnevezések különböznek. A hazai gimnáziumnak a líceum feleltethető meg, a szakközépiskola fogalma megegyezik, a szakiskolát az ipari iskola jelenti Romániában. A legnagyobb eltérést **Ukrajnánál** figyelhetjük meg: a magyarországi gimnáziumnak az érettségit adó általános középiskola felel meg, a szakképzésben viszont nem képzési szintek, hanem szakirányok alapján tagolják az iskolákat. A gimnázium humán szakirányú, a líceum természettudományi-technikai, a kollégium pedig bölcsészettudományi. (Lükő szerk. 2010)

Az országok zenei képzési struktúráját az interjúk alapján vizsgáltuk, mivel ezekről nem jelent meg egységes szakirodalom, így a továbbiakban az interjúk eredményeit összegezzük tematikus és országonkénti bontásban. A zenei képzést vizsgálva kiderült, hogy Magyarország és Ukrajna esetében hasonló a képzési szerkezet, Románia esetében viszont teljesen más felépítést találunk.

Magyarországon már nagyon fiatal korban lehetőség nyílik a gyermekek zenei fejlesztésére: nem intézményi szinten, de működik a babamuzsika. Több óvodában zeneóvodai foglalkozásokat tartanak külső szakemberek. Az alapfokú művészetoktatási intézményekben egy-két év előképző (szolfézsból és hangszerből egyaránt) után rövid vagy hosszú tanszakon kezdenek meg zenei tanulmányaikat a gyermekek. A rövid tanszak 4+4 éves képzést, a hosszú (zongora, hegedű, cselló hangszereknél) 6+4 év továbbképzőt jelent. A továbbképző feltétele az alapvizsga szolfézsból és hangszerből egyaránt. A korhatár 22 év ezekben az intézményekben. A 3. évben dől el a gyermek teljesítménye alapján, hogy A vagy B tagozaton tanulhat-e. A B tagozatos gyermekek zenei pályára történő felkészítése már ekkor megkezdődik (1300 tanulóból kb. 300 B tagozatos). Az alapfokú művészetoktatási intézményekben nem csak zenei tanulmányokat lehet folytatni, hanem táncot, szín- és bábművészetet valamint ipar- és képzőművészetet is. Ebben a kutatásban azonban csak a zenei képzéssel foglalkoztunk. Középszinten 23 zenei szakközépiskola működik az országban. Délelőtt közismereti órák vannak, mint egy hagyományos középiskolában és délután vannak a zenei tárgyak: heti 2 óra hangszer, 2 óra szolfézs, 1 óra összhangzattan, 2 óra kamarazene, 1 óra zongorakötelező, 2 óra zeneirodalom, 1 óra népzene. A zenekar és énekar kötelező. Az ötödév után OKJ-s vizsgát tehetnek a diákok a zenei tárgyakból. Az egyetemen 3+2 év a képzés ideje, szolfézsból osztatlan a képzés. A Zeneakadémia csak művészdiplomát ad, a tanári diploma még plusz 2,5 év tanulást jelent.

Ukrajnában hasonló felépítésű intézményrendszerrel találkozunk a zenei képzésben, mint hazánkban. Az alapfokon művészeti iskolák működnek, a középfokon szakközépiskolák, a felsőfokon konzervatóriumok (csak az elnevezés más a magyarországihoz képest). A művészeti iskolákban (alapfokon) nemcsak zenét, hanem rajzot vagy koreográfiát is tanulhatnak a gyermekek.

Romániában a zeneiskolák a közoktatás hálózatában ugyanolyan iskolák, mint az összes többi, csak itt zenei képzés is folyik. Egészen pontosan nem zeneiskolák, hanem művészeti iskolák vannak, amelyekben az általános kötelező oktatás mellett folyik a zenei, illetve a képzőművészeti képzés. A nagyobb művészeti iskolák első elemtől érettségiig működnek, de kisebb városokban csak 8 osztályig. Ezekben a művészeti líceumokban zenei pályára készítik fel a gyermekeket az első pillanattól kezdve. Ezért már a tanulmányok kezdetekor el kell tudni dönteni, hogy zenei pályára készül-e a gyermek. Természetesen van átjárhatóság az intézmények között, tehát, ha a gyermek meggondolta magát vagy nem tudta teljesíteni a

feltételeket (szintvizsgákat), akkor átjelentkezhet ebből a zenei képzésből. Fordított eset is előfordulhat, a szintvizsgák teljesítésével bekerülhetnek a zenészképzésbe olyan gyermekek, akik korábban még nem tudták eldönteni, hogy profi zenészek szeretnének lenni. Ez az intézmény zeneiskolai érettségi bizonyítványt ad. Mivel ez a képzési forma a közoktatás szerves részét képezi az Oktatási Minisztérium felügyeli. Ezen kívül léteznek az öt éves képzést nyújtó Művészeti iskolák (a Népművészeti iskolák utódai), amelyekbe életkortól és iskolai végzettségtől függetlenül beiratkozhat bárki. Ezek az iskolák fizetősek (éves díjak vannak) és nem az Oktatási, hanem a Kulturális Minisztérium fenntartásában működnek.

Mindhárom ország esetében megfigyelhetjük, hogy alapfokon nem tisztán zenei képzés folyik az intézményekben, hanem művészeti iskolák vannak és az elnevezésnek megfelelően több művészeti ág közül választhatnak a gyermekek.

A zeneiskolák térbeli hálózata Magyarországon a legsűrűbb a három ország vonatkozásában. A Magyar Zeneiskolák és Művészeti Iskolák Szövetsége (MZMSZ 2013) honlapján megtalálható **Magyarország** összes alapfokú művészetoktatási intézménye, 737 darab országos szinten. Ebből a vizsgálati területünkön, Hajdú-Bihar megyében 42 darab, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 50 darab intézmény található. **Kárpátalján** 62 zeneiskola van. **Romániában** minden megyeközpontban van legalább egy zeneiskola 1-12. évfolyammal. Ezek mellett más városokban is vannak 1-8 osztályos zeneiskolák. Összességében kb. 50 és egy néhány iskola van az országban.

Magyarországon az alapfokú művészetoktatási intézmények állami fenntartásúak, de alapítványi iskolák is vannak pl.: MEA – Muzsikáló Egészség Alapítvány, Rocksuli stb..

Ukrajnában egy-két intézmény kivételével mind állami, **Romániában** kizárólag állami fenntartású zeneoktatási intézményeket találunk.

Magyarországon az alapfokú művészetoktatási intézményekben térítési díjat fizetnek a tanulók, amelyet egy évre határoznak meg. Ezen kívül hangszerkölszónési díjat fizetnek azok a tanulók, akik az intézmény hangszereit használják. Az alapítványi iskolákban magasabb a tandíj összege, kb. 1 hónap tandíja megegyezik egy féléves állami térítési díjjal. **Ukrajnában** szintén van tandíj. **Romániában** a művészeti líceum a közoktatás része, tehát ingyenes (profiképzés), a művészeti iskolák fizetősek, ezeknek éves díja van.

Az intézmények vezetőségének felépítése mindhárom országban megegyezik, igazgató és igazgató helyettes vezeti az intézményt. A középvezetők feladata hasonló, csak a megnevezésük más, Magyarországon munkacsoport vezető, Ukrajnában tanszak vezető, Romániában katedrafőnök a neve.

A **magyarországi** nagyvárosokban mindenféle hangszer tanulható, a kisebb településeken kevesebb. Azok a hangszerek találhatók meg ezeken a településeken, amelyekre igény van. A legnépszerűbb hangszerek a zongora, a gitár és az ütő. Emellett egy másik tendencia is megfigyelhető hazánkban az alapfokú művészetoktatási intézményekkel kapcsolatban: a kisebb településeken lévő intézmények többféle művészeti ágat kínálnak a gyermekeknek, mint a nagyvárosok intézményei, mert a kistelepüléseken egy intézménynek kell minden igényt kielégíteni, a nagyvárosokban viszont több intézmény található, tehát itt vannak tisztán zenei profilú intézmények is.² **Ukrajnában** leginkább a zongora, a fúvós hangszerek, a vonós hangszerek és népi hangszerek tanszakai jellemzőek. **Romániában** a tanszakok léte az ott tanító tanárok képzésétől függ. Országos szinten minden van (zongora, vonós, mély-vonós, fúvós, ütős, magánének, és egyes helyeken népi hangszereket is oktatnak), de nincs minden

² A korábbi „Tanulási funkciók az Észak-alföldi régió zeneiskoláiban” című kutatás eredményei alapján (Szűcs 2014).

iskolában pl. fagott- vagy hárfaoktatás. Orgonát is csak néhány városban tanítanak pl.: Kolozsváron, Székelyudvarhelyen, Temesváron és Csíkszeredán.

A tanszakok aránya eltérő e három országban, ám a zongora mindhárom területen kiemelkedően az első helyen van. **Magyarországon** a diákok tanszakonkénti megoszlása az alábbi arányokat mutatja: zongorázni tanul a tanulók 1/3-a, hegedülni, csellózni és gitározni a gyermekek másik 1/3-a, fa- és rézfúvós hangszerekre és ütőhangszerekre is kb. 1/3-a jár a diákoknak. **Ukrajnában** zongorázni tanul a gyermekek 1/4-e, a többi tanuló arányosan oszlik el a népi, fúvós, vonós, ének tanszakok között. **Romániában** a hegedű és a zongora van túlsúlyban, utána fúvós és énekes tanszakok következnek.

Mindhárom országban kötelező a statisztikai adatszolgáltatás, de egységes országos rendszer csak Magyarországon van. **Hazánkban** a többi közoktatási intézménnyel együtt október elsejei határidővel kell beküldeni az előírt adatokat. A KIR (Köznevelés Információs Rendszere) tartalmazza a beküldött adatokat. Az adatok nagy része csak mesterjelszóval érhető el, de vannak nyilvános részek is. Itt találjuk az azonosításhoz szükséges adatokat (név, cím, telefonszám, intézmény vezetője stb.), a minősítést, a képzési ágakat stb. (Oktatási Hivatal 2012). **Ukrajnában** a megyei vezetőség részére, **Romániában** a megyei tanfelügyelőség számára küldik az adatokat.

A vizsgált országokban van felvételi a zeneoktatási intézményekbe és csak sikeres felvételi esetén kezdhetik meg tanulmányaikat a zenét tanulni kívánó gyermekek. **Magyarországon** a felvételi során éneklés, ritmusvisszhang, egyenletes járás, hangszer hangjának utánzása és improvizálás a követelmény. **Ukrajnában** a ritmus, hallás és hangigazságtudás felmérése történik a felvételi alkalmával. **Romániában** halláspróba, ének és ritmuskopogás a felvételi anyaga.

A zenetanulás hetente több alkalommal jelent elfoglaltságot a diákoknak. Magyarországon heti két-három, Ukrajnában heti három-öt, Romániában heti három alkalommal járnak órára a diákok. Ezek a tantárgyak **Magyarországon** heti 2 óra szolfézszt, 2 hangszeres órát és 2 óra zenekart jelentenek. Az alapvizsga után zeneirodalom, énekkar és szolfézs választható heti 2 órában a hangszeres óra és zenekar mellé. **Ukrajnában** hangszeres óra, szolfézs és zeneirodalom tartozik a kötelező tantárgyak közé. **Romániában** hangszer, szolfézs-zeneelmélet és zenekar az előírás.

Magyarországon a kötelező programok száma változó annak függvényében, hogy A vagy B tagozatos a gyermek. Az A tagozatos tanulónak félévkor hangverseny, év végén hangverseny és vizsga is kötelező. A B tagozatos diákoknak három meghallgatás van egy évben. A nem kötelező programok széles tárházát találjuk az alapfokú művészetoktatási intézményekben pl.: tanárok bérletes hangversenye, alapítványi hangverseny, zenekari fellépés, opera-hangversenylátogatás, hangszerismertető hangverseny az általános iskolákban, ünnepek alkalmával óvodákba, öregek otthonába lépnek fel a gyermekek, nyáron néprajzi tábor stb.. **Ukrajnában** kötelező a hangszer és szolfézs vizsga. Nem kötelező a póthangszer, a négykezes és a lapról olvasás. **Romániában** a nem kötelező programok intézményenként változnak, pl. kórus, zenekar, színjátszó kör lehetséges. Érdekes különbség, hogy szomszédos országainkban plusz órák jelentik a nem kötelező programokat, hazánkban viszont inkább a szabadidős programokhoz, ünnepekhez kötődnek ezek az események.

A zenét tanulók társadalmi összetételét vizsgálva azt tapasztaltuk, hogy **Magyarországon** azok jönnek leginkább az alapfokú művészetoktatási intézményekbe, akinek a szülei is tanultak zenét. Kiemelkedően sok közöttük az orvostanhallgató és az orvosok gyermekei. **Ukrajnában** nem figyelhető meg ilyen tendencia, ott teljesen vegyes az összetétel. **Romániában** főleg középosztálybeli gyerekek és diplomás szülők gyerekei tanulnak inkább zenét.

Összegzés

Az interjúk összegzése alapján érzékelhetőek a hasonlóságok és különbségek a partiumi alapfokú zenei oktatásban. Érdemes kiemelni a romániai zenei képzést, ahol már az általános iskola első osztályától elkezdődik a felkészítés a profi zenei életre és a tanár 12 évig tudja vezetni és segíteni a gyermek fejlődését. A tehetségfejlesztés szempontjából rendkívül fontos ez, hiszen a középfokú és felsőfokú tanulmányok elkezdése során komoly törést jelenthet a gyermeknek a tanárváltás és a felvételit megelőző hosszú felkészülési időszak.

Magyarországon és Ukrajnában más az alapfokú művészeti iskolák célja, nem a profi képzés az elsődleges cél, de természetesen van lehetőség erre is az alapfokú művészetoktatási intézményekben. A gyermek személyiségének kibontása, a zenetanulás transzferhatásainak kihasználása, a jó közösségi szellem és társasági élet kialakítása rendkívül fontos szempont a magyar zeneoktatás számára.

Felhasznált irodalom:

- Baranyi Béla (2004): Gondolatok a perifériaképződés történeti előzményeiről és következményeiről. *Tér és Társadalom* 2. szám, p. 1-21.
- Education system in Romania (2014). Elérhető: <http://www.euroeducation.net/prof/romco.htm>, letöltés ideje: 2014. 12. 06.
- Education system in Ukraine (2014). Elérhető: <http://www.euroeducation.net/prof/ukrco.htm>, letöltés ideje: 2014. 12. 06.
- European Commission (2014): European Encyclopedia on National Education Systems. Romania. Elérhető: <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Romania:Overview>, letöltés ideje: 2014. 12. 06.
- Juhász Erika (szerk.) (2014): Tanuló közösségek, közösségi tanulás. A tanuló régió kutatás új eredményei. Debrecen, CHERD-H: Center for Higher Education Research and Development – Hungary
- Kozma Tamás (2006): Regionális átalakulás és térségi visszhang. A „partiumi” felsőoktatás esete. In: Juhász Erika (szerk.): Régió és oktatás. Debrecen, CHERD-H, p. 13 – 24.
- Lükő István (szerk.) (2010): A Kárpát-medencei országok oktatási, szakképzési és felnőttképzési rendszereinek összehasonlító elemzése a Magyarországi, Romániai, Szlovákiai, Szerbiai és Ukrajnai ország leírások alapján. Elérhető: old.feek.pte.hu/.../okt-szkep-z-fnnev_oh-elemzes.pdf, letöltés ideje: 2014. 12. 06.
- Magyar Zeneiskolák és Művészeti Iskolák Szövetsége (2014): MZMSZ honlap. Elérhető: <http://www.mzmsz.hu>, letöltés ideje: 2014. 11. 30.
- Oktatási Hivatal (2012): Köznevelés Információs Rendszere. Elérhető: www.kir.hu, letöltés ideje: 2014. 11. 30.
- Pusztai Gabriella – Torkos Katalin (2001): Roma gyermekkor a Partium területén. *Educatio*, 3. szám, p. 584-589.
- Süli-Zakar István (2006): Partium – A határokkal szétszabdalt régió In: Juhász Erika (szerk.): Régió és oktatás. Debrecen, CHERD-H, p. 25-41.
- Szűcs Tímea (2014): Tanulási funkciók az Észak-alföldi régió zeneiskoláiban *Felnőttképzési Szemle*, 1. szám, Elérhető: www.feflearning.hu, letöltés ideje: 2014. 11. 30.
- Teperics Károly (2006): A Partium régió felsőoktatásának demográfiai háttere In: Juhász Erika (szerk.): Régió és oktatás. Debrecen, CHERD-H, p. 337 – 344.

Melléklet:

Interjúvázlat

1. Hogyan helyezkednek el az alapfokú zeneoktatás intézményei az oktatási rendszerben?
2. Milyen a térbeli hálózata ezeknek az intézményeknek (mennyi van az országban, milyen településeken)?
3. Milyen az intézményi struktúra a zenetanítás terén (alapfoktól a legfelsőbb szintig)?
4. Milyen fenntartásúak a zenei intézmények (állami, magán, alapítványi)?
5. Van-e tandíj?
6. Hogyan néz ki az iskola vezetése (igazgató stb.)?
7. Milyen tanszakok vannak?
8. Mennyi a zenét tanuló diákok létszáma? Milyen a tanszakonkénti arányuk?
9. Van-e kötelező statisztikai adatszolgáltatás? Kinek a részére, milyen formában?
10. Milyen tantervek, munkatervek, vizsgarendszer, tankönyvek vannak?
11. Mennyi a zenepedagógusok létszáma? Milyen képzettség szükséges?
12. Van-e felvételi és milyen formában a zeneiskolába?
13. Milyen tantárgyaik vannak a diákoknak?
14. Hetente hányszor jelent elfoglaltságot a zenetanulás?
15. Milyen kötelező és nem kötelező programok vannak?
16. Elsősorban milyen társadalmi csoportok járnak a zenét tanulni?

HAZAI TUDOMÁNYOS MŰHELY

Szabó József:

Kultúrandragógia

Absztrakt: A múzeumandragógia fogalma Durkó Mátyás munkájának tovább gondolásával nemrég jelent meg. Az elmúlt két évben Kelet-Magyarország múzeumaiban végeztünk kutatást. Elsősorban arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen mértékben jelenik meg a múzeumandragógia a látogatók igényeinek kielégítésére. A vizsgálatok módszertana első lépésben az adott múzeumról fellelhető print és internetes információk összegyűjtése volt. Ezt követően ellátogattunk a múzeumokba, és részletes interjúkat készítettünk. A kutatásban figyelembe vettük, hogy a múzeumok szervezeti szempontból is átrendeződtek. Az eredmények azt igazolják, hogy a bemutatás folyamata átalakult, élményeken keresztül, többnyire informális tanulás valósul meg.

Kutatásaink szerint számos intézmény, szervezet létezik, ami hasonló módon próbálja a kultúraközvetítést megoldani, mint a múzeum. Az alkalmazott módszerek nem különböznek lényegesen egymástól, ezért a múzeumandragógia fogalmat egy ennél átfogóbb fogalom részeként jeleníthetjük meg. Ezt a magasabb szintű fogalmat neveztük kultúrandragógiának. Ez a fogalmi tágítás azt is jelenti, hogy olyan új területeket vonhatunk be a vizsgálati körbe, mint az állatkert, növénykert, falumúzeum, a kulturális intézmények foglalkozásai, klubok, nyugdíjas körök. Kutatásunk elsősorban arra irányult, hogy a módszertani hasonlóságok alapján megtaláljuk a fogalmi rendezés egyik lehetséges irányát.

Abstract: The concept of museumandragogy is recently published, overthinking Mátyás Durkó's work. In the last two years we made a research in the museums of Eastern Hungary. In the first instance we were interested in how much the museumandragogy meets with the visitors's needs. The first step of our research was gathering printed and online information about the examined museums. After that we visited these museums and made detailed interviews personally. In the research we considered that the museums were restructured in an organizational aspect. Our results prove that the process of showing transformed, mostly informal learning realized through experiences.

Our research shows that many institutions, organizations exist, which try to solve the mediation of the culture in a similar way like museums. The methods do not differ significantly from each other, so we can display the concept of museumandragogy as a part of a more comprehensive concept. We call this higher level conception culturandragogy. This term expansion means that we can involve new areas into our research such as zoos, botanical gardens, village museums, clubs and occupations for retired people. Our research is mainly aimed to find a possible way of conceptual systematization by methodological similarities.

Az andragógia belső rendszere

Az andragógia, mint az egységes embernevelés felnőttekkel foglalkozó területe bekerült a köztudatba, de a funkcionális felosztása, a részterületek meghatározása még csak most kezdődik. Azt már sokan érzik, hogy ki kellene alakítani egy olyan felépítést, ami összekapcsolja az egyes részeket, de ezzel együtt a specifikumokra koncentrálva az adott terület jellemzőinek kibontását segíti. TenHave már 1966-ban felhívta a figyelmet arra, hogy

a felnőttképzés csak egy részterülete az andragógiának. Ki kell emelni, hogy elvégezte ugyan az andragógia felosztását, de a kultúráközvetítést ezek között nem jelölte meg. (Have 1966)

A rendszerelméleti megközelítések lényeges feladata volt a felnőttképzés funkcióinak csoportba rendezése. Ezen elmélet egyik képviselője Philipp Eggers, aki a következő csoportokat alkotta: általános továbbképzési funkció, politikai képzési funkció, adekvát társadalomkritikai és cselekvési képességet fejlesztő funkció, a szociális változáshoz való alkalmazkodást segítő funkció és az élet és életmód alakítását segítő funkció. (Eggers 1977) A kulturális értékek megismerésén alapuló tanulás lehetősége ebből a csoportosításból is kimaradt, bár talán az élet és életmód alakítási funkcióhoz esetleg egyes részterületek besorolhatók.

Gáspár László szerint a szocializáció, a nevelés, a művelődés különböző, de összetartozó folyamatokat, tendenciákat jelölő fogalmak. Ezek rendezhetők hierarchikus rendbe, közvetlenül egyik sincs alárendelve a másiknak, de kölcsönösen kapcsolatban állnak egymással. A három területet együttesen az emberformálódás folyamatának tekintette. Kiinduló tételként jelölte meg azt, hogy a szocializáció, a nevelés, a művelődés egyenértékű elsajátítási formák. (Gáspár 1995) Itt találkozunk először azzal a megközelítéssel, mely szerint az andragógia szerves része a művelődés, a kulturális értékek megismerésén keresztül történő ismeretszerzés, ismeretbővítés.

A rendszerszemléleti megközelítés legjelesebb hazai képviselője Durkó Mátyás, akivel közösen írt cikkünkben már 1999-ben jeleztük, hogy a pedagógia rendszerezéséhez hasonlóan kellene az andragógia és a gerontológia belső rendszerét megalkotni, és ebben a rendszerben a permanens nevelést, az élethosszig tartó tanulást, valamint a művelődésen keresztüli tanulást is meg kell jeleníteni. Akkor még úgy gondoltuk, hogy bár minden részterület nem tölthető meg tartalommal, de előbb-utóbb megjelennek azok a tartalmi elemek, amelyek használhatóvá teszik ezt a felosztást is. (Durkó – Szabó 1999) Ma már úgy látom, hogy ez a megközelítés csak részben állja meg a helyét. A felnőttek tanulási módszerei és tanulási motivációi – mint arra többek között Juhász Erika is rámutatott – lényegesen eltérnek a gyermekekétől. A felnőtteknél többek között új fogalomként jelent meg az autonóm tanulás, ami egyértelműen az informális tanulás részét képezi. A felnőttkori tanulás, ismeretszerzés nem képzelhető el önálló, saját elhatározásból végzett autonóm tanulás nélkül. (Forray – Juhász 2009)

Mindez arra is rávilágít, hogy a pedagógia sémája csak fenntartásokkal alkalmazható az andragógia esetén. Azt is láthatjuk, hogy olyan új elemek is megjelennek az andragógia felosztásában (pl.: a fentebb említett autonóm tanulás), ami a pedagógia esetén kevésbé értelmezhető. Figyelembe kell vennünk azt is, hogy néhány esetben látszólag követi a séma a pedagógiánál már megszokott felosztást – Pl.: múzeum pedagógia (múzeum andragógia), média pedagógia (média andragógia) –, a tartalmi elemek azonban oly mértékben különböznek, hogy ezeket a részeket teljesen elkülönítetten kell kezelnünk. Az andragógia és a pedagógia ilyen irányú szétválasztását már Nagy Andor is jelezte Médiaandragógia című könyvében, (Nagy 2005) ahol külön fejezetben taglalja a média műveltségnevelő funkcióját, viszont itt is elsősorban a formális oktatás segítőjeként, kiegészítőjeként tekinti. Az informális tanulás, a művelődés új lehetőségei és formái, az önfejlesztő ember, az autonóm tanulás csak perifériálisan jelenik meg.

Csoma Gyula a felnőttoktatás intézményi és funkció rendszerét vizsgálva arra hívja fel a figyelmet, hogy a felnőttoktatás a művelődés teljes palettáját átmettszi funkcióival. Vannak olyan intézmények, amelyek fő funkciója a felnőttoktatás, másoknak viszont jelentős a járulékos tevékenységük, így az egyes funkciókban átfedés is lehet. Felsorolásában a felnőttoktatási rendszerben tárgyalta a könyvtárakat, múzeumokat, képtárakat, illetve az informális tanulás folyamatában megjeleníthető intézményeket. (Csoma 2006) Ezzel a munkájával ki nem mondva ugyan, de megalapozza az andragógia felnőttképzésre és kultúra közvetítésre vonatkozó elkülönítését. Ezt egyébként már a kilencvenes évek elejétől megtette a felsőoktatás, hiszen a mai andragógus képzés annak idején felnőttképzési és művelődési menedzser szakként indult. A két szakirány a későbbiekben is megmaradt, és az andragógia BA szakon a felnőttképzési és művelődés szervező szakirány külön képzésben valósul meg. Ez tehát azt is jelzi, hogy a szakemberek már kezdettől fogva tudják, hogy az andragógiának két olyan jól elkülöníthető területe van, amelyek egyike kifejezetten a felnőttek képzésével foglalkozik, míg a másik ág a kultúraközvetítést, a rendezvények és közösségi események szervezését, az informális tanulást és ismeretszerzést állítja a középpontba.

Szlovákiában a felsőoktatásban a magyarországitól eltérő utat választottak, amikor az andragógia szakot Perhács János szakmai irányításával a pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karának Andragógia Tanszékén 1990-ben megalapították. Az andragógián belül három nagy területet különítettek el:

1. szakmai andragógia,
2. kultúrandragógia,
3. szociálandragógia.

Ez a felosztás összecseng Gáspár László fentebb már említett elgondolásával. Szlovákiában 1990-től kezdve indult el az andragógián belül az egyes kiválasztott alapterületek, alrendszerek alapozása, fejlesztése. Jól látható, hogy ebben az esetben is szétválasztották a felnőttképzést és a kultúraközvetítést, és még egy határterületet illesztettek a rendszerbe, a szociális tevékenységet. Ez utóbbit talán joggal lehetne ebbe a körbe sorolni, de Magyarországon más struktúrában indult el az ilyen irányú képzés, így a továbbiakban ezt a területet nem vizsgáljuk. A szlovák rendszer érdekessége, hogy itt jelenik meg először a kultúrandragógia fogalom, igaz, hogy kissé szűkebb értelmezésben, mint azt a későbbiekben használni fogjuk.

Az andragógia belső rendszerét vizsgálva a szakemberek négy fő szakterületet különböztetnek meg:

1. Iskolarendszerű felsőoktatás: oktatásszervezés
2. Személyzeti munka andragógiája (humán erőforrás fejlesztési feladatokat foglal magába).
3. Szociális munka andragógiája (a peremhelyzetben lévők fejlesztésével foglalkozó munkaterület. Részterülete a kriminálandragógia.)
4. A tanácsadás andragógiája: tanulási tanácsadás, általános és speciális tanácsadások szervezetei, szervezetfejlesztési tanácsadások, teleházak andragógusai.

Elvégzett vizsgálataink alapján ezt a felosztást kívánjuk kiegészíteni egy ötödik elemmel, a kultúrandragógiával. Kutatásunk a múzeumandragógia irányából indult. Az előzetes vizsgálatok alapján azt tapasztaltuk, hogy az információ átadás és a közönséggel való kapcsolattartás szempontjából egyes intézmények között nincs jelentős különbség, miközben az intézmény alapvető funkciói eltérnek egymástól.

Kultúraközvetítés a múzeumokban

Kutatásunk a Debreceni Egyetem andragógia mesterszakos hallgatóival arra irányult, hogy megtaláljuk elsősorban a múzeumokban az andragógia vagy az andragógiai tevékenységként értelmezhető gyakorlati elemeket. Ezzel többek között azt is szeretnénk elérni, hogy a gyakorlati szakemberek körében is meghonosodjon az egyes részterületek andragógiakénti értelmezése. Jelenleg ugyanis sok helyen folyik múzeumandragógiai tevékenység, de azt felnőttkori múzeumpedagógiaként vagy múzeumi mediációként határozzák meg. Célunk volt továbbá, hogy a módszertani elemek vizsgálatával a kultúraközvetítés és informális tanulás egyes közeli területeinek találjunk közös definíciót, segítsük az andragógia szerkezetének leképezését, az egyes andragógiai elemek rendszerezését. A kultúraközvetítés szinte minden esetben vagy szándékoltan, vagy előre nem meghatározott módon segíti az informális tanulást, így a felnőttek által látogatott intézmények mindegyike andragógiai feladatokat is ellát, de ezt a saját eszközrendszerével teljesíti. Így természetesen a színház, a mozi, a könyvtár is része a kultúrandragógiának. A média ma már egyre fontosabb szerepet tölt be a kultúraközvetítés területén belül, különösen a mai modern nem lineáris szolgáltatási szegmensek. A hagyományosnak tekinthető lineáris szolgáltatások (rádió, televízió) andragógiai funkciói ma már egyértelműek, ideértve a hír- és magazinműsorokat (Kenyeres – Szabó 2014). Kutatásunk a kultúrandragógián belül csak azokat a területeket vizsgálta, ami a múzeumi kultúraközvetítés eszközrendszerével rokon módon teljesíti feladatait.

A múzeum andragógiai tevékenységének fejlesztésére vonatkozó intézményi és kultúrpolitikai tervek, ezeken belül a civil szervezetek és közösségek fokozott bevonásával kapcsolatos elképzelések megvalósításához elengedhetetlen a múzeumi szakemberek andragógiai ismereteinek és kompetenciáinak fejlesztése. Erre hívta fel a figyelmet az I. országos múzeumandragógia konferencián Kurta Mihály a múzeumok oldaláról, és Szabó József a felsőoktatás oldaláról. Különösen fontosnak ítélték a felnőttkori tanulás módszertani hátterének megismerését, de emellett jelezték, hogy más tudományterületeken is új ismeretek szükségesek.

Amennyiben a múzeumok feladatait vizsgáljuk, az ICOM Múzeumok Etikai Kódexe ajánlását érdemes a középpontba állítani. Eszerint „a múzeumok lehetőséget biztosítanak a természeti és kulturális örökség megbecsüléséhez, élvezetéhez, megértéséhez és kezeléséhez. A múzeumok fontos feladata, hogy fejlesszék közművelődési szerepüket, és magukhoz vonzzák az általuk szolgált közösség, település vagy csoport szélesebb köreit. A múzeumok közművelődési szerepének szerves része az érintett közösséggel való interaktív kapcsolat és a közösség örökségének fejlesztése.” (ICOM 2004)

A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény az etikai kódexhez hasonlóan rögzíti, hogy „a kulturális örökséghez tartozó javak múltunk és jelenünk megismerésének pótolhatatlan forrásai, a nemzeti és az egyetemes kulturális örökség egészének elválaszthatatlan összetevői; szellemi birtokbavételük minden

ember alapvető joga. Az e fogalomkörbe tartozó értékek különös védelme, megőrzése és fenntartása, valamint a nyilvánosság számára történő széleskörű és egyenlő hozzáférhetővé tétele a mindenkori társadalom kötelezettsége.”

Ennek kapcsán Kurta Mihály kiemeli a kultúra és a kulturális intézményrendszer, ezen belül is a múzeumok társadalmi feladatait, amelyek a következők:

- a mindenkori életminőség emelése, a munkaerőképzés;
- az egyén közösségképző képességének kifejlesztése;
- gondozásfejlesztő szerep;
- nemzeti és állampolitikai célok szolgálata (Kurta 2010).

A 21. század elejére a múzeumok hagyományos hármas feladatrendszere (gyűjtés, konzerválás-kutatás, kiállítás) új funkciókkal bővült. Napjainkban a múzeumnak szerepet kell vállalnia a helyi társadalom építésében, a helyi tradíciók megőrzésében, a lokális identitás erősítésében. Globalizálódó világunkban erre különösen nagy szükség van, és a múzeumok, mint az élethosszig tartó tanulás egyik meghatározó színhelyei ennek tökéletes terepét képezik. Ezen túlmenően szerepet játszanak egyes etnikai, nemzeti kisebbségek identitásának megőrzésében. Az egészséges társadalom működéséhez hozzátartozik, hogy tagjai megismerhessék a múlt és a jelen kulturális értékeit, olyan háttér ismeretekhez jussanak, amelyek segítik az eligazodást az egyre bővülő információ halmazban. Mindezek mellett az is megfigyelhető, hogy a múzeumokon kívül más intézményekben, kultúraközvetítő rendszerekben is hasonló igények jelentkeznek. A kulturális örökségek egyre több szintén jelentkeznek, a társadalom tagjai a tudomány világáról, a természet értékeiről is újabb ismereteket akarnak szerezni. Ezt támasztja alá az is, hogy hamarosan megnyílik a Debreceni Tudományos Élménypark, az Agora, ami a fiatalok és a felnőttek számára egyedülálló andragógiai módszerekkel, interaktív játékos megoldásokkal segíti az új ismeretek megszerzését, elmélyítését.

Empirikus vizsgálatok

Az empirikus vizsgálataink arra irányultak, hogy megvizsgáljuk a múzeumokat, illetve a tudásmegosztással foglalkozó más intézményeket abból a célból, hogy milyen módszereket alkalmaznak a felnőttek ismeretigényének kielégítésében, milyen szakmai háttérrel rendelkeznek a szakemberek, mennyire ismerik az andragógia megoldásait. Már az előző évben végzett előzetes vizsgálataink rámutattak arra, hogy a múzeumi közművelődéssel foglalkozó szakemberek többnyire tudatában vannak annak, hogy a jelenlegi ismereteik nem elegendőek, így részükről is határozott igény mutatkozik az andragógia elméletének és a hatékonyan alkalmazható felnőttoktatási módszereknek megismerésére és alkalmazására.

A 2014 évi kutatásunk elsősorban Kelet-Magyarország múzeumaira, illetve a tevékenység alapján hasonló kultúraközvetítő szerepet betöltő szervezetekre irányult. Első lépésként áttekintettük a nyilvánosan megszerezhető információkat, elsősorban az interneten fellelhető anyagokat néztük át. Megvizsgáltuk az intézmény honlapját, az ott közölt információk tartalmát és frissességét, frissítési ciklusát, illetve a lap által nyújtott egyéb szolgáltatásokat. Azt is megnéztük, hogy milyen rendszeres vagy időszakos kiadványai vannak az adott

intézménynek, ezek mennyire célpiacon orientáltak, milyen konkrét csoportot céloznak. Ezt követően kerestük meg az adott intézmény vezetőjét és azokat a szakembereket, akik a közönségkapcsolatokkal, az információ átadás kontakt és online formáival foglalkoznak. Az alap interjú kérdéslistáját közösen állítottuk össze azért, hogy az eredményeket összevethessük egymással. Az interjúk során konkrétan az andragógiai tevékenységre kérdeztünk rá, illetve ha így nem fogalmazták meg a munkatársak, akkor segítettünk annak felismerésében, hogy az általuk végzett tevékenység végeredményben andragógiai munka. Legtöbbször ezt saját maguk is felismerték, mert az interjúk során elmondták, hogy mennyire más a felnőttekkel történő foglalkozás, mint az iskolásokkal.

Kutatásunk azt igazolta, hogy egyre több múzeum és kulturális intézmény támogatja azt a kört, akiket látogatóként vár. A legtöbb helyen családi programokat tartanak, így próbálják a szülőket is bevonni az elsősorban interaktív látogatásba. A Modern múzeumpedagógia foglalkozásain például a szülők is részt vehetnek. A Magyar Nyelv Múzeuma kiváló családi programokat dolgozott ki, ami olyan interaktív elemeket is tartalmaz, amivel a szülők és a gyerekek figyelme is leköthető. Az állatkertek és növénykertek családi belépőt kínálnak, és ezzel együtt kifejezetten a családok számára állítanak össze programot.

Sok helyen találkoztunk kifejezetten felnőtteknek, inkább a nyugdíjas korosztálynak szánt foglalkozásokkal, sőt rendszeres összejöveteleket szervező szakemberekkel. Ez elsősorban a kisebb települések gyűjteményi, illetve kiállítási helyein volt jellemző, és kifejezetten az intézmény fennmaradását szolgálta. Ez azt is jelenti, hogy elsősorban a gazdasági kényszer volt az indítás az utóbbi években tapasztalható változásokhoz. A hajdúnánási Móricz Pál Városi Könyvtár és Helytörténeti Gyűjtemény a helyi lakosság bevonásával rendszeresen tart foglalkozásokat, baráti kört működtet, és a könyvtárral együtt dolgozva használja ki az infrastruktúrában és a humánerőforrásban rejlő szinergiákat. A Hajdúsági Múzeum Hajdúböszörményben egyedülálló megoldást alkalmaz azzal, hogy a fiatalokat a régészeti kutatómunkába is bevonja, az új információkat pedig a családoknak és a felnőtteknek is szóló rendezvényeken osztja meg. Honlapjuk mindenki számára elérhető digitalizált kiadványokat is tartalmaz.

A Miskolcon található Hermann Ottó Múzeum a maga nemében egyedülálló kezdeményezésében évek óta tudatosan foglalkoznak a felnőttek bevonásával, rendszeresen szerveznek olyan eseményeket, amelyek kifejezetten a felnőtt társadalomnak szólnak. Ezzel aktív látogatói és támogatói kört építettek fel. A Modern Debrecenben kifejezetten felnőttek számára szervezett igen sikeres alternatív tárlatvezetések, ahol a kulturális élet kiemelkedő szereplőivel lehetett megismerni elsősorban kortárs alkotók műveit. Itt azonban ezt saját maguknak nem fogalmazzák meg múzeumandragógiai tevékenységként. A vizsgálataink azt mutatják, hogy a legtöbb helyen az andragógia fogalma nem jelenik meg, és a felnőttekkel való foglalkozást inkább a pedagógia oldaláról közelítik, vagy nem használnak semmilyen egységesítő fogalmi kategóriát a rendezvények, események és összejövetelek definiálására.

A kutatásból az is kiderül, hogy a múzeumi kultúra közvetítésben alkalmazott hagyományos felnőttoktatási módszerek (kiállítás, tárlatvezetés galéria-beszélgetés vita, előadás stb.) mellett az elmúlt években az interaktív megoldások, valamint az internetre, a mobil infokommunikációs eszközökre alapozott módszerek fejlődtek a legnagyobb mértékben. Több helyen találkoztunk önálló applikációkkal, illetve virtuális tárlatvezetéssel, a látogatók igényeinek megfelelő háttér információkkal. Megállapíthattuk azt is, hogy az elmúlt években a társadalom jelentős változásokon esett át. Ennek egyik érintett csoportjába tartoznak a

múzeumok, és a hasonló szolgáltatási megoldásokkal rendelkező intézmények, és természetesen másik oldalról ott található a látogatói közönség. A kultúrákövetítésben változott a finanszírozás, és a társadalmi elvárások is több szinten jelentkeztek. Egyrészt ezek az intézmények és szolgáltatók, így a múzeumok is a közjavak, társadalmi javak részének tekinthetők, ezért mindenki számára biztosítani kell az összegyűjtött és kiállított anyagokhoz a hozzáférést. Ez azonban nem jelenthet automatikusan ingyenességet, mivel a díjmentesség és az értékítélet összekapcsolódik, ami így elfedi a múzeumokban felhalmozott tudás és ismeret valódi értékét. Többek között ennek a szemléletnek is volt köszönhető a kulturális intézményeknek az alulfinanszírozottsága. Amit ma tudatosítani kell, és az andragógia egyik feladataként érdemes megjelölni az, hogy a kultúrákövetítő rendszerek, így a múzeum fenntartása a társadalom és az azt alkotó polgárok számára egyaránt hosszú távú befektetés. A múzeum társadalmi haszna szolgálni a társadalmat, a szűkebb környezetet, közösséget, olyan módszerekkel, amelyek speciális és egyedi ismeretekre, azok hasznosítására építenek. Vizsgálataink azt mutatták, hogy az intézmények többsége mindezt felismerte, olyan értékeket nyújt a közönségnek, amit a látogatók el tudnak fogadni, így a közvetlen finanszírozási helyzet a közeli jövőben javulhat. A kutatás részletes eredményeit önálló kötetben foglaltuk össze (Szabó 2015).

Kutatásunk eredményeként a kultúrákövetítés felnőttekre vonatkozó rendszerelemét próbáltuk megfogalmazni kultúrandragógia címen. Úgy gondoljuk, hogy a kultúrandragógia körébe sorolható mindazon kultúrákövetítő tevékenység, ami nem direkt módon oktatással és tanulással valósul meg, hanem informális tanulással, legtöbb esetben nem kifejezetten tanulási törekvéssel, hanem sokkal inkább spontán módon történik. Célja a látogató részéről a természetes kíváncsiságát kielégítő új információk megszerzése és beépítése az eddigi ismeretei körébe. Az egyes részterületek eddig is használatosak voltak, de a közös információszerzési modellek alapján érdemes egy közös csoportot létrehozni. Ennek fő jellemzői:

- Az új ismeretek megszerzése alapvetően informális tanulással történik
- Az ismeretek döntően a kulturális értékekhez kapcsolódnak
- A megismerés folyamata, módszerei hasonlóak
- A megismerés önkéntes, többnyire spontán módon zajlik

Meglátásunk szerint ebbe a főcsoportba sorolható a múzeumandragógia, a médiaandragógia, a színházakban, a mozikban, illetve a könyvtárakban folyó andragógiai tevékenység, valamint az ilyen módon még be nem sorolt rendezvények, felnőtt foglalkozások, bemutatók, kiállítások. A kultúrandragógia fogalmának bevezetése többek között biztosítja az egyértelmű logikai kapcsolatot a jelenlegi felsőoktatás rendszerével.

Felhasznált irodalom:

- Durkó Mátyás – Szabó József (1999): Az integráló andragógia. Magyar Pedagógia 1999/3. p. 307-321.
- Csoma Gyula (2003): Új szempontok a felnőttoktatás tanítási – tanulási folyamatainak időszerkezeti hátteréhez. In: Időfelhasználás és Felnőttoktatás Szerk. Mayer József, Budapest, Oktatókutató Intézet
- Eggers, Philipp - Steinbacher, Franz (1977): Soziologie der Erwachsenenbildung, (Handbuch der Erwachsenenbildung, Bd.6), Stuttgart Berlin Köln Mainz
- Forray R. Katalin – Juhász Erika (2009): A felnőttkori autonóm tanulás és tudáskorrekciós elköteleződés. In: Nonformális – informális – autonóm tanulás. Szerk.: Forray R. Katalin – Juhász Erika. Debrecen, Egyetemi Kiadó
- Gáspár László (1990): Bevezetés az emberi erőforrások kutatásához. In: Gáspár László - Chrappán Magdolna (szerk.): Az emberi erőforrások fejlesztése. Pécs, JPTE
- Have, T. T. ten (1966): Klein bestek van de agologie. Groningen. Wolters-Noordhoff
- ICOM Code of Ethics for Museums (2004). Budapest, Múzeumi Közlemények 2005/2.
- Kenyeres Attila – Szabó József (2014): Az informális tanulás lehetőségei a televíziós híradókban. in Kozma Tamás – Kiss Virág Ágnes – Jancsák Csaba – Kéri Katalin (szerk.): Tanárképzés és oktatáskutatás. HERA, Debrecen. p. 299-309.
- Koltai Zsuzsa (2011): A múzeumi kultúráközvetítés változó világa. Budapest, Gondolat Kiadó
- Kurta Mihály (2010): Múzeumandragógia és múzeummediáció. Innovációs törekvések a múzeumi kultúráközvetítésben. In: Káldy Mária, Kriston VÍZI József, Kurta Mihály és Szabó József (szerk.): Múzeumandragógia 1. Az I. Országos Múzeumandragógiai Konferencia válogatott anyaga. A Magyar Nyelv Múzeuma, Széphalom, 2009. május 11-12., Miskolc – Szentendre, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum. p. 23-54.
- Nagy Andor (2005): Médiaandragógia. Urbis Könyvkiadó, Budapest
- Szabó József (2015): Kultúrandragógiai tanulmányok. Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete Andragógia Tanszék. URL: <http://prokt.hu/wp-content/uploads/2015/07/k%C3%B6tet2015.pdf>

Szóró Ilona:

A műkedvelő tevékenység közösségformáló szerepe az olvasókörokb

Absztrakt: Az olvasóköro fontos feladati közé tartozott a műkedvelő tevékenység, a színelőadások, dal- és táncestek szervezése. Az előadások a kultúrált szórakozás mellett nagy szerepet játszottak a szereplők és a közönség személyes és társas készségeinek fejlesztésében, ízlésének, viselkedéskultúrájának formálásában. A műkedvelő tevékenység komoly közösségépítő hatást gyakorolt, az előadások létrehozásában az egész tagság részt vett. A jól sikerült produkciók jelentős bevételt, és egyben széleskörű elismerést biztosítottak a helyi társadalomban.

Abstract: Organizing dilettante activities, theater performances, melody and dance evenings were important tasks of the reading groups. Beside the entertainment, lectures have played a major role in the development of personal and social skills and in the forming of taste and behavior culture of the performers and the audience as well. Dilettante activities had serious community-building effect, the entire membership were involved into the creation of performances. Successfull productions ensured significant income and also ensured widespread recognition of the local society.

A 20. század első felében, a nagy kiterjedésű agrárvidékeken jelentős számban működő olvasóköro fontos szerepet játszottak a helyi közösség megszervezésében, összetartásában. Sokrétű feladatot vállaltak a kisvárosokban, falvakban és a tanyavilágban élők kulturális igényeinek, törekvéseinek szolgálatában, a művelődés, a társas szabadidő eltöltés feltételeinek biztosításában. Az egyesületek tevékenységének fontos területét képezte az amatőr művészeti tevékenység. Az olvasóköroknak köszönhetően a városszéli telepek, a kisközségek vagy a külterületek lakói is viszonylag rendszeresen láthattak színpadi előadásokat, részt vehettek műsoros esteken, népzenei programokon, néptáncbemutatókon. A külterületen, a tanyavilágban a művészeti élményhez való hozzájutás egyetlen lehetőségét az egyesületi rendezvények kínálták (Simándi 1947:750–731).

A közös művelődésnek és szórakozásnak fontos közösségépítő, szocializációs hatása volt. Ennek szervezésére a helyi lakosság által létrehozott társadalmi egyesületek, az olvasóköro biztosították a legalkalmasabb keretet, amelyek a családi, baráti körnél szélesebb, nyitottabb, ugyanakkor formalizáltabb, a közéleti szervezeteknél, intézményeknél személyesebb és rugalmasabb, a kocsmá és a piac jelentette közösségi térről közvetlenebb, bensőségebb és szolidárisabb társas kapcsolatokat kínáltak (Kovalcsik 2003:585).

Az egyesületek programjai meghatározó társadalmi eseménynek számítottak, általában nagy érdeklődés mutatkozott irántuk. Az amatőr művészeti tevékenység, a műkedvelő színjátszás a falusi, tanyai társadalomban kedvelt és elismert tevékenység volt. Egy-egy rendezvény rendszerint az egyesület egész tagságát mozgósította. Az olvasókörokb olyan emberek is vállalkoztak a nyilvános fellépésre, akik a közszerepléstől más területen inkább visszahúzódtak, mert megvolt bennük a művelődés igénye, az alkotó munka szándéka, az erős közösségi szellem. Akik nem szerepeltek a produkciókban, a szervezéssel, a technikai feltételek megteremtésével járultak hozzá az esemény lebonyolításához. A kulturális programok azonban nemcsak az egyesületi tagságnak és a családtagoknak szóltak, azokon általában a környék egész lakossága részt vett (Ambrus 2001:167; Koszorús 2001:64).

Így az egyesületek amatőr művészeti tevékenysége szélesebb körben is befolyást gyakorolt a térségben élők kulturális szokásainak alakulására, a művelődés iránti igény felkeltésére és kielégítésére, a rendezvényeken résztvevők (szereplők és nézők) személyes és közösségi kompetenciáinak fejlesztésére. Az amatőr művészeti életnek nagy jelentősége volt az értelmi képességek megerősítése és gyakorlása terén, a kreativitás felélesztésében, a tanulni tanulás, a figyelemösszpontosítás, innovatív, problémamegoldó gondolkodás kialakításában, a kooperációkészség és a toleráns szemlélet szélesítésében. Az aktív szabadidős tevékenységnek a személyiségfejlődés szempontjából fontos rekreációs, pszichohigiéniai funkciója is volt. Oldotta a munka, a közélet és a családi viszonyok terén keletkező diszharmóniát, stresszt. Alkalmat nyújtott az alkotó vágy kielésére, a tehetség megmutatására, az egyéni önmegvalósításra, sikerélmény szerzésére (Durkó 1999:90–93).

Gyakorlatilag valamennyi olvasóköriben folyt valamilyen amatőr művészeti tevékenység. A nagyobb taglétszámú egyesületeknél, vagy ahol a tagság, a vezetőség nagyobb hangsúlyt helyezett erre, többféle műkedvelő csoport is működött: amatőr színjátszók, énekkar, zenekar, néptáncsoport. Az amatőr művészeti tevékenységben való részvétel erősítette az együttműködési, az alkalmazkodási készséget, magabiztos fellépést kölcsönzött, fejlesztette a kapcsolatteremtő és kommunikációs képességet. Segítette az önképzést, a kezdeményező és vállalkozókészség kibontakozását, erősítette a kulturális tudatosságot. Mindez, az élet más területein, a gazdaságban és a közéleti tevékenység során, a sikeres munkavégzés és az aktív állampolgári lét szempontjából is meghatározó szerepet játszott (Dombi 2009:9–10; Szöllősy Vágó 1994:69).

A körök kulturális tevékenységének jelentős nevelő és közösségformáló hatása volt. Az egyesületi rendezvények fontos szerepet játszottak a lakosság összefogásában, mozgósításában. A közös fellépés, áldozatvállalás, a közösen megélt siker erősítette a társadalmi kapcsolatokat, a helyi közösség identitást. Az amatőr művészeti tevékenység fontosságát jelezte, hogy még a háborús évek alatt, amikor az anyagi nehézségek, a hatósági korlátozások és a katonai behívások nagymértékben megnehezítették a kisközösségek életét, az olvasóköri körök rendszeresen szerveztek műsoros rendezvényeket. A II. világháború után, az országot ért súlyos pusztítások ellenére, a legtöbb egyesület valamilyen rendezvénnyel, amatőr művészeti bemutatóval indította újra a működését, hogy ismét összefogják és aktivizálják a háborús sokkhatás nyomán visszahúzódó lakosságot (Bárdos 2001:89–90; Beck 1985:248).

Az amatőr művészeti tevékenység nagy jelentőségű volt azoknak a társadalmi csoportoknak, mindenekelőtt a nőknek és a fiataloknak a közösségi életében, akik a paraszti társadalom tradicionális szokásai miatt más területen csak korlátozott lehetőségeket kaptak az önkifejezés, a véleményformálás, a nyilvános szereplés tekintetében. A 20. század első felében a gazdaságban vagy a közéletben elsősorban a családfőknél, a felnőtt férfiaknál volt komoly befolyása. Az egyesületi rendezvények fontos lépést jelentettek a nők és a fiatalok társadalmi integrálásában. Az olvasóköri körök jelentette otthonos és biztonságos közösségi tér, a kulturális programokon való szabad részvétel lehetővé tette számukra is a közösség előtti megnyilvánulást, képességeik bemutatását, személyes kapcsolatrendszerük szélesítését, új kommunikációs rutinok elsajátítását. Az ilyen alkalmak, különösen a zártabb falusi, tanyai környezetben jelentős szerepet játszottak a fiatalok ismerkedésében, a párválasztásban (Piróth 1999:80–82; Kovalcsik 2003:585).

Az olvasóköri körök kulturális tevékenységének fontos részét képezték a különböző műkedvelő színelőadások. A darabok színpadra állítása meghatározó eseménye volt a résztvevők

személyes életének, és az egyesületek számára is emlékezetes, ünnepi pillanatot jelentett. Ezért még az egyre népszerűbbé váló mozi sem szorította háttérbe az amatőr színjátszást (Kovalcsik 2003:596–597).

A darabok kiválasztásánál arra törekedtek, hogy a környék lakosságának kevésbé iskolázott része is értse és követni tudja a történeteket, ugyanakkor az iskolázottabbak számára is szórakoztató legyen az előadás. Fontos szempont volt az is, hogy a darab tartsa olyan egyszerű tanulságokat, melyek a helyi közösség normáit erősítik. Az egyesületek által bemutatott darabok köre a korszak hivatásos színtársulatai által is játszott népszínművekből, daljátékokból, operettekből és magasabb irodalmi színvonalat képviselő színpadi művekből állt (Nagy 1975:399–400).

A népszínművek közül leggyakrabban talán Szigligeti Ede Liliomfi, Csikós, Cigány, Csepreghy Ferenc Sárga csikó, Piros bugyelláris, Tóth Ede A falu rossza, Géczi István A gyimesi vadvirág, Pap János Tépett rózsza, Csike Károly Legényfurfang című darabját játszották. Sok olvasóköri előadást Kisfaludy Károly A kérők, Gárdonyi Géza Annuska, A bor, Petőfi Sándor János vitéz, Fazekas Mihály Lúdas Matyi, Mikszáth Kálmán A Noszty fiú esete Tóth Marival, Móricz Zsigmond Sári bírósága, Heltai Jenő A néma levente, Zilahy Lajos Érik a búzakalász, Az Ökör, Herczeg Ferenc A Gyurkovics-lányok című művét. Több egyesületben is műsorra került Molière A fősvény vagy Kodolányi János Földindulás című drámája. A teljes színdarabok mellett előadtak rövid jeleneteket, életképeket, dramatizált verseket, balladákat is. A bemutatott darabok általában zenés színművek voltak, vagy ha nem, akkor is gyakran zenei aláfestéssel, zenei betétekkel, dalokkal tették szórakoztatóbbá az előadásokat (Beck 1985:248; Király 1997:119).

A kulturális hatóságok igyekeztek ellenőrzést gyakorolni az olvasóköri játszott darabokkal kapcsolatban. Minden év végén le kellett adni a helyi népművelési szerveknek (az Iskolán kívüli Népművelési Bizottságnak, majd a II. világháború után a Szabadművelődési Felügyelőségnek), hogy mit játszottak az egyesületek. Ha nem ismertebb műről, vagy valamelyik nyomtatásban kiadott népszínmű gyűjteményben szereplő darabról volt szó, a jelentéshez részletes tartalomleírást is mellékelni kellett. Amennyiben az egyesület belépődíjat kívánt szedni az előadáson, előzetes engedélyre volt szükség. A nyomtatásban megjelent művek bemutatásakor az engedélyt a helyi közigazgatási hatóság adta ki. Amatőr szerző műve esetén a szöveggel a helyi népművelési szervek közvetítésével a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium illetékes ügyosztálya hagyta jóvá (Katona 1941:52).

A színdarabok bemutatása a gazdálkodás időbeosztásához igazodott. Az előadásokat a téli és kora tavaszi időszakra tervezték, amikor kevesebb volt a mezőgazdasági munka, és az egyesületi tagok jobban ráérték a szerepek betanulására és a rendezvény előkészítésére. A bemutatókat általában valamilyen ünnepre időzítették (karácsony, újév, vízkereszt, március 15., húsvét), vagy más egyesületi rendezvénnyel, évfordulóval kötötték össze (Bárdos 2001:90–91).

A darabok betanítására, megrendezésére az egyesületek leggyakrabban a helyi tanítót kérték fel. Más esetekben a plébános, illetve valamelyik olvasottabb, a színjátszás terén jobb érzékkel rendelkező iparos vagy gazda irányította a próbákat. Sok egyesületben akadt olyan személy, akinek az átlagosnál nagyobb tehetsége és türelme volt az ilyen feladatokhoz. A szerepek kiosztása egymás ismeretében általában nem volt nehéz feladat. Néhány problémával azonban a rendezőnek meg kellett birkóznia. A népszínművek leegyszerűsített karaktereire minden egyesületnél könnyen lehetett alkalmas személyt találni, a szövegtanulás és a közönség előtti szereplés azonban nem ment mindenkinek. A negatív szerepekre nem

szívesen vállalkoztak az emberek, attól tartottak, hogy később ezzel ugratják majd őket. A darabbeli szerelmespárok esetében, gyakran győzködni kellett a lányos szülőket, akik a gyerekük jó híre miatt aggódtak (Beck 1985:399–401; Nagy 1975:400–401).

A darabokat rendszerint sok szereplővel, 20–30 fővel adták elő. Ez a megoldás lehetővé tette, hogy mindenki, aki szeretett volna, részt vehessen az előadásokban. Így, egyrészt nem volt felesleges versengés, féltékenység, másrészt, még a visszahúzódnóbbakat is be lehetett vonni a játékba, kisebb szerepekben, a barátok, barátnők kedvéért. A nagyobb létszám révén egy-egy mellékszereplő esetleges kiesése nem veszélyeztette az előadást. Néhány soros szövegét könnyen átvehette más, aki ismerte a darabot. Alig volt olyan fiatal, aki, legalább egy darabban ne játszott volna. Ennek nyomán, sok család vált közvetlenül is érintetté a bemutatókban, ami fokozta az érdeklődést. Az előadás az egyesület, a helyi lakosság közös ügyévé vált (Koszorús 2001:63–64).

Általában csak egy szövegekönyv állt rendelkezésre. Mivel sokszorosítási lehetőség nem volt, a résztvevők kiírták maguknak a szerepüket. Eközben is tanulták és értelmezték a szöveget, és lehetőség nyílt az otthoni gyakorlásra. A felkészülés rendszerint 2 hét (4–6 alkalom) olvasópróbával kezdődött, amit 2–3 hét játékpróba követett. A rendező gyakran előjátszott a félszegebb szereplőknek, hogy szerinte hogyan kellene alakítani a karaktert. A próbák este 6–7 órától 10–11 óráig tartottak. A szereplők mindig igyekeztek a lehető legalaposabban felkészülni, hiszen az előadáson a rokonok, ismerősök, az egész környék lakossága előtt kellett játszaniuk (Nagy 1975:400–401).

A díszletek és a jelmezek az egyesület közös munkájával készültek. Ebben azok a tagok is részt vettek, akik nem akartak szerepelni az előadáson. A ruhák, jelmezek egy része kikerült otthonról, a szükséges átalakításokat az asszonyok, lányok ügyesen elvégezték. A kellékeket a kör tagjaitól gyűjtötték össze, vagy szükség esetén a helyi kovács, vagy bognár segítségével készítették, a frizura, a smink kialakításánál gyakran a borbély közreműködését kérték. Néhány fontosabb ünnepi előadás, vagy többször egymás után eljátszott darab esetében előfordult, hogy a jelmezeket, egyes kellékeket városi jelmezkölcsönözőből szereztek be, hogy a darabok még szebb kiállításúak legyenek (Juhász 1978:168).

Az előadás során a sűgő szerepét általában a rendező töltötte be, aki a legjobban ismerte a darabot. A rendező munkáját a legtöbb helyen egy mindenes asszisztens (ügyelő) segítette, aki odafigyelt a technikai részletekre, a díszletek és kellékek elhelyezésére, a szereplők színpadra lépésére. A főpróbát, az előadás előtti este vagy az előadás délutánján tartották. Erre a legközelebbi rokonok kaptak meghívót, akik belépő nélkül végignézhették a darabot. Ennek ellenére a legtöbben ott voltak, és jegyet váltottak a hivatalos bemutatón is. Az olvasóköri csoportok gyakran tartottak ingyenes házi előadásokat a környék iskolásai számára. Egy-egy darabot általában 1–2 alkalommal játszottak el az olvasókörben. Az egymással jó kapcsolatban álló egyesületek gyakran szerveztek csere-előadásokat, kölcsönösen eljátszották a darabjaikat a másik olvasókörben is. Így a színjátszó csoportok idegen közönség előtt is bemutatkozhattak, és a nézők is új arcokkal, új darabokkal találkozhattak (Nagy 1975:401–403).

Az előadásokon általában érkezési sorrendben foglaltak helyet a nézők az előkészített székeken, padokon. Az első sort a meghívott vendégeknek (a települési vezetőknek, a szomszédos egyesületek képviselőinek stb.) tartották fenn. A szereplők jutalma a közönség tapsán kívül egy vacsora volt, amit az bemutató után közösen a színpadon fogyasztottak el. Műsoros bemutatók esetén, ha az egyesületi székházban volt italmérés, azt az előadás végéig zárva tartották, ezzel is biztosítva a közönség kultúrált magatartását. A színdarabokat

gyakran táncos rendezvény követte. A legtöbb helyen azonban az volt a szokás, hogy a táncmulatságon csak az vehetett részt, aki végignézte a műsort is (Greguss 1997:68).

Az olvasókörokbén több helyen működtek állandó énekkarok, tánccsoportok, vagy zenekarok. Ezek rendszeresen felléptek az egyesületi rendezvényeken, vagy önálló műsor keretében, vagy kísézőprogramként. Az egyesületekben működő zenekarok, kórusok és táncegyüttesek a szélesebb nyilvánosság előtt is megmutathatták a képességeiket. A kisebb településeken a központi ünnepségeken általában az olvasóköri együttesek adták a műsort. Évi rendszerességgel tartottak különböző községi, városi versenyeket, amatőr művészeti bemutatókat. A győztesek jutalma a nagyobb, országos fesztiválokon való szereplés lehetősége volt. Az ének, a tánc minden olvasókör életéhez hozzátartozott. Ahol nem volt állandó együttes, ott is alkalmanként összeálltak zenélni, énekelni a tagok. A népdal, a népzene jelen volt az egyesületek szinte minden rendezvényén. A népművelési tanfolyamok záróvizsgáit, az olvasóköri ünnepségeket, évfordulókat, egyéb társas összejöveteleket énekkarok, tánccsoportok közreműködése kísérte. A népzenei programok mellett időnként klasszikus műveket bemutató zenei és dalesteket is rendeztek (Stifnérné Szenti 200:31–39). Az amatőr művészeti tevékenységnek, a színpadi előadásoknak, irodalmi esteknek, népdal és néptánc bemutatóknak különösen nagy volt a jelentősége a nemzeti kisebbségek életében. A közösségi művelődés a kisebbségi léthelyzetben meghatározó nyelv- és kultúraápoló szerepet játszott, és a fiatalok bevonása révén kiemelten fontos identitásmegőrző funkciót töltött be. Az I. világháború után a határokon túlra került, majd a II. világháború után ismét elszakított országrészek közül különösen a Délvidéken voltak nagy hagyományai az olvasóköri műkedvelő tevékenységnek. Gyakran tartottak amatőr művészeti bemutatókat Erdélyben és a Felvidéken is, de ott ezek szervezése elsősorban az iskolákhoz vagy más kulturális intézményekhez kötődött. A játszott darabok és az előadás sajátosságai általában ugyanazok voltak, mint a magyarországi egyesületi bemutatók esetében (Farág 2007:17–18; Ambrus 2005:101–102).

A Magyarországon élő nemzeti kisebbségek körében is gyakran került sor amatőr művészeti bemutatókra. A nemzetiségi olvasókörok részben a magyar egyesületek által is játszott darabok közül választottak. Ezeknek volt legkönnyebb megszerezni a szövegkönyvét, és ezekre kapták meg leggyorsabban a bemutatósi engedélyt. A német, a délszláv, a szlovák és a román kisebbség körében azonban több olyan tehetséges tanító és plébános is akadt, aki maga írt darabot az amatőr színjátszók számára. Egy-egy anyanyelvű színmű általában végigjárta az adott nemzetiség szinte valamennyi egyesületét. Az olvasókörok kölcsönadták egymásnak a szövegkönyvet, és még tanácsal is ellátták a másik egyesületet, hogy minél sikeresebb legyen a bemutató. A vegyes lakosságú településeken a magyar és kisebbségi szerzők műveit mindkét nyelven megtanulták, és egymást követő napon, nemzetiségi nyelven és magyarul is előadták. Ez egyszerre erősítette a kisebbségi nyelvi, kulturális identitást és a szélesebb települési közösséghez való tartozást (Szinkovics 1969:13).

A műkedvelő tevékenység a kulturális és szocializációs hatások mellett, számottevő anyagi vonatkozásokkal is járt. A bemutatott darabok a belépőjegyek révén fontos bevételi forrást jelentettek az egyesületeknek. Egy-egy előadást esetenként 300–400 fizető néző is megtekintett, ami, még alacsony jegyárak esetén is komoly összeget hozott. A műsorok bevételét az olvasókör céljaira, általában kulturális kiadásokra, újabb rendezvények előkészítésére vagy a könyvtár gyarapítására fordították (Berza 1954:21; Jobbánné Szabó 1999:480).

Az előadások megrendezése ugyanakkor jelentős költségekkel járt. A szükséges engedélyek kiváltása, a vigalmi adó, a jogdíjak kifizetése, az italmérési illeték, a rendőrségi és tűzoltósági díj, illetve a felszerelés és a jelmezek kölcsönzése, a zene biztosítása nagy anyagi ráfordítást igényelt az egyesületek részéről. Az olvasókörok vezetősége, de a helyzetet jól ismerő városi, megyei népművelési tisztviselők is többször felvetették, hogy az amatőr művészeti tevékenységet sújtó közterheket (adókat, illetékeket) mérsékelni kellene. A műsoros esteket nem szabad azonos elbírálás alá venni a bálokkal, táncmulatságokkal, mert azok célja nem csak a „vigadozás”, hanem a művelődés, az igényes szórakozás, a közösségi érzés erősítése is. Ezen a téren azonban a korszak végéig nem történt számottevő változás (Kecskés 1947:28–29).

A II. világháború után, a hatalom kommunista kisajátításával egyidőben egyre nagyobb politikai nyomás nehezedett az amatőr művészeti tevékenységre. Fokozatosan megszűnt az önállóság, a szabad műsorválasztás lehetősége. Az állami szervek mind nagyobb mértékben beleszóltak, hogy milyen műsorok kerülhetnek előadásra. A giccs, az „olcsó kispolgári ízlés” elleni harc ürügyén a hatóságok egyre jobban korlátozták az olvasókörok műkedvelő tevékenységét. A bemutatók engedélyezésének megtagadása nagy csapást jelentett az egyesületekre. Megszűnt a korábban leginkább kedvelt és legtöbb embert megmozgató közösségi tevékenység. Ráadásul az olvasókörok jelentős bevételtől estek el, ami megnehezítette napi működésük fenntartását is (Köteles 1990:93).

Az 1940-es évek végén az olvasóköroket feloszlatták. Ezzel az agrártársadalom körében megszűnt az autonóm művészeti tevékenység. Megritkultak, átpolitizálódtak a vidéki népesség számára elérhető művelődési, szórakozási lehetőségek. A kommunista párt és a központi kulturális intézmények által szervezett művészeti bemutatók gyakran inkább propaganda szerepet töltek be. Megszűnt az amatőr művészeti tevékenységet korábban jellemző otthonos közeg és öntevékeny aktivitás, amely addig nagy hatást gyakorolt a helyi közösségek összetartására, az egyesületi tagság egyéni és társas kompetenciáinak fejlesztésére (Szuhay 1994:360–361).

Az olvasókörokből folyó amatőr művészeti tevékenység jelentős szerepet játszott a vidéki agrártársadalomban a művelődés iránti igény felkeltésében, a kulturális javakhoz való hozzájutásban, a színvonalas szórakozás lehetőségének biztosításában. Az egyesületeknek köszönhetően a városközpontoktól távol, a külső kerületekben, a falvakban vagy a tanyavilágban élő emberek is rendszeres résztvevői lehettek különböző kulturális rendezvényeknek. Az előadások komoly hatással voltak a közreműködők készségeinek fejlődésére, a nyilvános szereplésre, a szóbeli önkifejezés biztonságának növekedésére, a kooperációs készség és a tolerancia érvényesülésére, de nagy befolyást gyakoroltak a közönség ízlésének, viselkedéskultúrájának formálására is. A széleskörű együttműködéssel, közös erőfeszítéssel létrehozott produkciók jelentős hatást gyakoroltak a helyi közösség belső viszonyainak alakulására, az összetartástudat erősödésére.

Felhasznált irodalom:

- Ambrus Vilmos (2001): A falusi amatőr színjátszás megközelítési lehetőségei. In: Ambrus Vilmos – Péter Krisztina – Raffai Judit (szerk.): Folytatás. Folklorisztikai tanulmányok, melyekkel tanítványai köszöntik a hatvan éves Voigt Vilmos professzort. [Artes Populares 18.] ELTE, Budapest, 159–170. p.
- Bárdos István (2001): Az Esztergom-belvárosi Olvasókör és Gazdakör Egyesület története. Esztergom Városi Gazdakör Egyesület, Esztergom.
- Beck Zoltán (1985): Köri élet Orosháza külterületén. In: Tóth József (szerk.): Az orosházi tanyavilág átalakulása. Orosháza Város Tanácsa, Orosháza, 239–313. p.
- Berza László (1954): Tanyai könyvtárak helyzete. In: Könyvtáros, 10. szám, 21–24. p.
- Dombi Ildikó (2009): Községi művészetek társadalmi hasznossága. SZÍN, 4. szám, 8–12. p.
- Durkó Mátyás (1999): Andragógia: A felnőttnevelés és közművelődés új útjai. Magyar Művelődési Intézet, Budapest.
- Faragó Árpád (2007): Nem sírt ásunk, hanem fundamentumot. Vajdasági magyar Művelődési Intézet, Zenta.
- Gregus Máté (1997): A Pusztakutasi Olvasó Egylet és Vásárhelykutas, mint tanyakörzetnek a története. In: Bakk Takács Sára: Hazulról haza. Székelyudvarhelyről – Székkutasra. Inforpress, Székelyudvarhely, 36–79. p.
- Jobbáné Szabó Enikő (1999): Adalékok a szegedi és a Szeged környéki olvasókörökhöz. In: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, Studia Historica,
- Juhász Antal (1978): Sándorfalva története és népelete. Sándorfalva Nagyközség Tanácsa, Sándorfalva.
- Kecskés János (1947): Mit kóstál egy előadás? In: Új Szántás, 1. szám, 28–29. p.
- Király István (1998): Balmazújvárosi krónika. A második világháborútól a millicentenáriumig. Csokonai Kiadó, Balmazújváros.
- Koszorús Oszkár (2001): Cinkusról, iskolánkról. Pergamen Nyomda, Orosháza.
- Köteles Lajos (1990): A népművelési rendszer átalakítása és a helyi társadalmi-politikai viszonyok néhány összefüggése a Délkelet-Alföldön (1948–49). In: Alföldi társadalom, 1. szám, 83–97. p.
- Nagy Gyula (1975): Parasztélet a vásárhelyi pusztán. [A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 4.] Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága, Békéscsaba.
- Piróth István (1999): A nők szerepe a helyi társadalom önszerveződő folyamataiban. In: Küllös Imola (szerk.): Hagyományos női szerepek. Magyar Néprajzi Társaság – Szociális és családügyi Minisztérium, Budapest, 75–86. p.
- Simándi Béla (1947): Tanai olvasókörök. In: Új Szántás, 12. szám, 750–751. p.
- Stifnérné Szent Csilla (2000): A Sóshalmi Olvasókör története a jegyzőkönyvek tükrében 1885–1995. Norma Nyomda, Hódmezővásárhely.
- Szinkovics Márta (1969): A szabadművelődési korszak Baranyában. In: Szinkovics Márta (szerk.): Baranyai helytörténetírás – 1968. Baranya Megyei Levéltár, Pécs, 1–34. p.
- Szöllősi Vágó László (1994): Népünkkel, népünkért: a szabadkai Népkör krónikája: 1872–1992. Magyarországi Tudományos Társaság, Szabadka.
- Szuhay Péter (1994): A magyarországi parasztság életmódjának változása 1945-től napjainkig. In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve, 32. szám, 345–371. p.

Ponyi László:

***Kulturális jog – kulturális feladatellátás – kulturális alapellátás
Megjegyzések a kulturális alapellátás fogalom- és rendszerbeli
megközelítéseiről***

Absztrakt: Úgy gondoljuk, hogy a kulturális jog, a kulturális feladatellátás, valamint a kulturális alapellátás egymásból következő, egymást értelmező és megalapozó fogalmak. A kulturális alapellátás rendszeréről még nem beszélhetünk társadalomtudományi megközelítésben. Azonban a kulturális jogot és a kulturális feladatellátást már a kultúrtörténet és a jogtörténet dimenziójában is vizsgálhatjuk. A kulturális alapellátás fogalmának, szervezetének, feladatrendszerének és finanszírozásának kialakítása jelenleg napjaink feladata, melynek rendszerbeli megalapozásához, fogalmi megközelítéseiről kíván tanulmányunk segítséget adni.

Abstract: We believe that cultural rights, supply of cultural tasks, as well as the lately planned system of the cultural basic services can be inseparable. These concepts can also be an interpretation of one another. We can't talk about the system of the cultural basic services in terms of social sciences. We can only examine and study the cultural rights and supply of cultural tasks in the light of cultural and legal history. The primary aim of this study is to help and contribute to defining the concept, the organization, system of tasks, and financing mechanisms of the system of cultural basic services

Bevezetés

A művelődéshez való jog, amely az emberi jogok egyik fajtájaként értelmezhető, a 20. század elején kiadott úgynevezett szociális alkotmányokban jelentkezett először. Ennek a második generációs jognak a megjelenése alapozta meg a kulturális feladatellátás létrejöttét és intézményesülését az államok életében. A kulturális feladatok megjelenését és megerősödését az állami feladatellátás alrendszerében, már az úgynevezett első szociális alkotmányok megjelenésétől és hatályosulásától számíthatjuk. A rendszerváltás után, az 1997. évi CXL. törvény (továbbiakban Kulturális törvény) hatályba lépését követően beszélhetünk a kulturális feladatellátás rendszerváltás utáni, lényegében a mai napig tartó időszakáról.³ A kulturális feladatellátás is – hasonlóan a szociális és egészségügyi szférában jelentkező feladatellátásra – támaszkodik Magyarország Alaptörvényére,⁴ az arra épülő sarkalatos törvényekre és azokat lebontó jogszabályokra. Kialakulása logikus és szakmailag is alátámasztható válasz a kulturális, közművelődési területet ért történelmi, társadalmi és politikai kihívásokra.

Napjainkban tanúi vagyunk a kulturális alapellátásról szóló közbeszéd és gondolkodás megjelenésének a kultúrpolitika, a kulturális szakma és a média szférájában is.⁵ Röviden jegyezzük meg, hogy a médiában megjelent cikkek többsége a kulturális alapellátás bevezetésének szükségességéről szól, amihez szükséges lesz a minisztériumi struktúra

³ 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről.

⁴ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.).

⁵ A kulturális alapellátásról szóló cikkek jegyzéke tanulmányunk végén olvasható.

átalakítása is. A médiában megjelentek alapján lehet tudni, hogy megalakult a Kulturális Alapellátás Kerekasztala is, ahol meghívott kulturális szervezetek, szakemberek gondolkodnak együtt a kulturális alapellátás rendszerén. A megjelent cikkek elsősorban a hír kategóriában értelmezhetőek, belőlük elsősorban a kulturális politika alapvető céljai olvashatóak ki a kulturális alapellátás bevezetésének szükségességéről és fontosságáról. Éppen ezért, nem is várható el tőlük, hogy leírják és értelmezzék azt, valójában mit is jelent a kulturális alapellátás rendszere, mik a sajátosságai, kritériumai, van-e, volt-e a tervezett rendszernek előzménye a magyar és a nemzetközi kulturális gyakorlatban.

Tételezésünk szerint, a kulturális feladatellátás a kulturális alapellátás előzményeként is felfogható. Úgy gondoljuk, hogy a kulturális jog, a kulturális feladatellátás, valamint a kulturális alapellátás egymásból következő, egymást értelmező és megalapozó fogalmak. A kulturális alapellátás rendszeréről még nem beszélhetünk társadalomtudományi megközelítésben, csupán hipotézisekre szorítkozhatunk. Azonban a kulturális jog és a kulturális feladatellátás vizsgálata már történelmi és művelődéstörténeti dimenziókba ágyazottan is lehetséges. Az, hogy a kulturális alapellátás megvalósul-e, hogyan épül, hogyan illeszkedik a kulturális jogra és a kulturális feladatellátásra, arra a jövő fog választ adni. A kulturális alapellátás fogalmának, szervezetének, feladatrendszerének és finanszírozásának kialakítása jelenleg napjaink feladata, melynek rendszerbeli megalapozásához, fogalmi megközelítéseihez kíván tanulmányunk segítséget adni.

A kulturális jogok kialakulása a rendszerváltást megelőzően

A kulturális feladatellátás és alapellátás előzményeit, történelmi és társadalmi gyökereit elsősorban a kulturális jog kialakulásának az időszakában kell keresnünk

Mivel a kulturális jog alapvetően emberi jogként értelmezhető (Rácz 2002), annak vizsgálatában egyrészt a filozófiatörténet, másrészt pedig a jogtörténet ad támpontokat.⁶

A természetjog képviselői szerint az emberi törvényeknél vannak ugyan magasabb rendű, isteni normák, azonban ezekbe már olyan természetes emberi jogokat is beleértettek, amelyek már a szervezett társadalmak előtt is megjelentek (Halmai – Tóth 2003). Aquinói Szent Tamás véleménye szerint az uralkodónak tiszteletben kell tartani az isteni törvény által szentesített jogokat az élethez, a szabadsághoz és a tulajdonhoz (Nyíri 1993). Hobbes (1999) a Leviatánban írja le, hogy az állam hatalma már nem isteni, vagy természeti alapokon nyugszik, hanem az emberek közötti együttműködésen, megállapodáson alapul. Az emberek ily módon társadalmi szerződés alapján ruházták át jogukat egy fölöttes, de már immanens, világi hatalomra.⁷ A John Locke által elképzelt természeti törvény szerint már mindenkinek joga van a tulajdonhoz, az élethez és a szabadsághoz is (Locke 1986). Az emberek – éppen a

⁶ Az emberi jogok kialakulásának történetében olyan dokumentumokat lehet említeni és tanulmányozni, mint az angol Magna Carta Libertatum (1215), Habeas Corpus Act (1679), Bill of Rights (1689), az Amerikai Jogok Deklarációja (1774), Bill of Rights (1776), Amerikai Függetlenségi Nyilatkozat (1776), Alkotmány (1787), a francia ember és a polgár jogainak deklarációja (1789), a francia Alkotmány (1791), a mexikói Alkotmány (1917), a weimari Alkotmány (1919) és az orosz Alkotmány (1936). Az angol jognyilatkozatok, lényegében nem egyszer fegyveres harcok eredményeként, az évszázadok alatt kialakult szokásjogot foglalták írásba az egyes emberi jogok tekintetében is. Ezek aztán a későbbiekben nagy hatással bírtak az amerikai jognyilatkozatokra is. A francia dokumentumok már egyértelműen az emberi fejlődésre hivatkozva rögzítik a társadalmi küzdelmek eredményeit és alapvetően természetjogi alapokon nyugszanak. Így a Deklaráció kinyilvánítja az ember természetes és elidegeníthetetlen szent jogait: az ember szabadnak és jogaiban egyenlőnek született. Alapvető és természetes jogként szerepel a dokumentumban a szabadság, a tulajdon, a biztonság, az elnyomással szembeni ellenállás joga.

⁷ Hobbes gondolataiban itt még nem jelentkezett az élet és a biztonság megvédéséhez való jog.

társadalmi szerződés segítségével – alapvetően azért hozták létre a politikai alapokon nyugvó társadalmait, hogy az megvédje őket és ezzel együtt természetes jogait is. Ebből a gondolatmenetből logikusan következik, hogy amennyiben a hatalom nem tartja be a szerződést, hatalma megdönthető. Montesquieu (1962) már ki is mondja, azt a kézenfekvő, az adott kor társadalmi gyakorlatából következő gondolatot, hogy a politikai hatalom képes veszélybe sodorni a szabadságot, és a hatalommegosztásról szóló elméletének gyakorlati megvalósulása lehet a biztosítéka az emberi jogok érvényesülésének. Rousseau (1997) társadalmi szerződése alapján is, az emberek lemondanak jogaikról a közösség javára. Elképzelése szerint az emberek a törvények meghozatalában vesznek részt egyenlő módon, így a hatalmat az emberek közössége gyakorolhatja.

Az első, úgynevezett szociális alkotmányok előtérbe kerülésével (mexikói, weimari, orosz) jelennek meg a második generációs jogok, amelyek az állampolgárok számára biztosítanak gazdasági – szociális – kulturális jogokat.

Ezen jogok csoportjába a munkához, a munka és foglalkozás szabad megválasztásához, a munka mennyiségének és minőségének megfelelő jövedelemhez, a pihenéshez, az érdekvédelemhez, a sztrájkhoz való jog, a magántulajdon védelméhez és a vállalkozáshoz való jog, a szociális biztonsághoz és ellátáshoz való jog, az egészségvédelemhez való jog, a művelődéshez való jog, a tanítás szabadsága, a tanszabadság, valamint a tudományos és művészeti élet szabadsága tartozik.

Mindezek közül az egészségvédelemhez való jogra és a szociális biztonsághoz és ellátáshoz való jogra épült az egészségügyi és a szociális feladatellátás és a későbbi alapellátás. Az, hogy a művelődéshez való jogra miért nem épült egységes rendszerű, szerkezetű és finanszírozású kulturális alapellátás, annak történelmi, társadalmi és politikai okai egyaránt vannak. Annyi bizonyos, hogy amennyiben a közismert maslowi táblázatra is gondolunk, az egészségügyi, szociális szükségletek az elsődleges, vagy hiányszükségletek között találhatóak, míg a kultúra a piramis felső szakaszában, az önmegvalósító szükségletek között helyezkedik el. Az teljesen logikus és érthető, hogy az államháztartások elsősorban a primer szükségletek kielégítését szervezik meg alapellátás szinten. Mindenesetre a kulturális feladatellátás, kulturális alapszolgáltatások gyökerei itt, a gazdasági – szociális – kulturális jogok megjelenésénél kereshetők.

Megjegyzendő, hogy az emberi jogok nemzetközi védelme a 20. század második feléig hézagos volt, hiszen csupán az emberek meghatározott csoportjaira terjedt ki (pl. az I. világháború áldozataira, a munkavállalók jogaira, a kisebbségek jogvédelmére). Ez a védelem területileg is korlátozott volt (Népszövetség keretein belül), és nem terjedt ki az emberi jogok túlnyomó többségére (Kardos, 2003). A II. világháború után került a figyelem középpontjába az emberi jogokkal kapcsolatos általános nemzetközi szabályozás szükségessége. 1948-ban az Egyesült Nemzetek Szervezete elfogadta az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, amely már részletezte az emberi jogokat és szabadságokat is. A Nyilatkozat alapján született meg a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (PPNE, 1966), majd a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (GSZKE, 1966). Ez utóbbi egyébként a szociális igazgatásról és szociális ellátásról szóló törvény preambulumban is megjelenik.⁸

⁸ 1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról.
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99300003.TV. 2015. 04.27. 14.03.

A kulturális jog és a kulturális feladatellátás a rendszerváltást követően

A rendszerváltást megelőző években kialakult, akkor még ellenzéki értelmiségi, elképzelések a kulturális élet átalakítására alapvetően a rendszerváltást megelőző társadalmi rendszer hiátusainak kitöltésére és egy demokratikusabb, plurálisabb kulturális rendszer kialakítására törekedtek (Kováts 2006). A kulturális jog átalakulása is természetszerűleg a hazai jogrendszer strukturális átalakulásával párhuzamosan zajlott a rendszerváltást követően. A magyar jogrendszerre a 80-as évekig a rendelet formájában való jogalkotás volt jellemző. Fontos helyet foglaltak el az állami irányítás egyéb nem jogi eszközei pl. az iránymutatások, útmutatók, állásfoglalások, amelyek az egypártrendszer érdekeinek, a központi irányításnak, a kommunista kézivezérlésnek megfelelő eszközei voltak. Ez a korábbi jogszabályalkotó gyakorlat módosult gyökeresen azzal a rendszerváltást követően, hogy a jogalkotás centruma az országgyűlés lett. A törvények száma ugrásszerűen megnőtt, jelentőssé vált a deregulációs tevékenység is, amely a jogszabályok felülvizsgálatára, és ha szükséges, hatályon kívül helyezésére irányul. (Kis 2006.) Megállapítható, hogy a vizsgált időszakban a kulturális jog minőségében és mennyiségében is nagy változásokon, fejlődésen ment keresztül.

Összességében 1995 és 2005 között számos, a kulturális területet érintő törvény került elfogadásra. 1995 és 1997 között fogadták el a levéltári törvényt, a médiatörvényt, a műemlékvédelemről szóló törvényt, a kulturális törvényt, valamint a nonprofit törvényt. 1999-ben a szerzői jogról szóló törvény, 2001-ben pedig az örökségvédelmi törvény lépett életbe. 2004 és 2005 között megszületett a mozgóképről, a Nemzeti Audiovizuális Archívumról, és a Nemzeti Kulturális Alap átfogó módosításáról szóló törvény. A törvények megszületése után sorra jelentek meg az azokat kibontó végrehajtási rendeletek is. A fent felsorolt kultúrát érintő jogszabályok és ezek későbbi módosulásai a kulturális feladatellátás rendszerváltást követő szervezetét, tevékenységét és finanszírozását alapozták meg, legitimálták végeredményben.⁹

A kultúra, ezen belül is a közművelődés szempontjából rendkívül fontos kitétel az Alaptörvényben, hogy Magyarországon a helyi közügyek intézése és a helyi közhatalom gyakorlása érdekében helyi önkormányzatok működnek. Az önkormányzati törvény szerint, a helyi önkormányzás joga a települések (települési önkormányzatok) és a megyék (területi önkormányzatok) választópolgárainak közösségét illeti meg. A magyar önkormányzati törvény egyrészt az Európai Önkormányzati Charta¹⁰ elvei alapján fogalmazódott meg, másrészt pedig a „közösség” fogalmának többszöri explicit használatával konkrétabbá is tette az ott megfogalmazottakat.¹¹ Közösségi szintekre éppen ezért is szükség van, mert ezek –

⁹ A korábban le nem hivatkozott jogszabályok az alábbiak: 1995. évi LXVI. törvény a közokiratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről, 1996. évi I. törvény a rádiózásról, és televíziózásról, 1997. évi LIV. törvény a műemlékvédelemről, 1997. évi CLVI. törvény a közhasznú szervezetekről, 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről, 2004. évi II. törvény a mozgóképről, 2004. évi CXXXVII. törvény a Nemzeti Audiovizuális Archívumról, 2005. évi LXXXIX. Törvény az Örökségvédelmi törvény átfogó módosításáról, 2005. évi CL. Törvény az Nkat. Átfogó módosításáról.

¹⁰ 1997. évi XV. törvény a Helyi Önkormányzatok Európai Chartájáról szóló, 1985. október 15-én, Strasbourgban kelt egyezmény kihirdetéséről. A Charta szerint a helyi önkormányzás a helyi önkormányzatoknak azt a jogát és képességét jelenti, hogy - jogszabályi keretek között - a közügyek lényegi részét saját hatáskörükben szabályozzák és igazgassák a helyi lakosság érdekében.

¹¹ A Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény alapján, a helyi közügyek, valamint a helyben biztosítható közfeladatok körében ellátandó helyi önkormányzati feladatok között szerepel a kulturális szolgáltatás, különösen a nyilvános könyvtári ellátás biztosítása; filmszínház, előadó-művészeti szervezet támogatása, a kulturális örökség helyi védelme; a helyi közművelődési tevékenység támogatása. (13. § (1) bekezdés 7.) A törvény fontos eleme, hogy a Chartától eltérően, nevesítve is a közösségre teszi a hangsúlyt ebben az összefüggésben: 2. § (1)

főként a kistélepüléseken – az alapvető helyszínei a helyi közösségek önszerveződésének is. A közösségi önszerveződés pedig az egyik fontos feltétele és alapja a helyben alakuló és működő autonóm, demokratikus önkormányzásnak. Ebben az összefüggésben a kulturális, közművelődési tevékenység - amelynek fontos része a közösségfejlesztés – a helyi önkormányzatiság fejlesztésének is egyik fontos segítőjévé, szövetségesévé válhat. A közösség minél erősebb, összetartóbb, kulturáltabb, annál inkább erősödik meg a közhatalom, demokratikus decentralizációja is.

Ide kívánczik az ENSZ vonatkozó bizottságának 2009. évi részletes értelmezése arról, hogy mit is jelent valójában a kulturális életben való részvétel joga.¹² A dokumentum szerint a kulturális jogok integráns részét képezik az emberi jogoknak, és hasonlóan hozzájuk egyetemesek, oszthatatlanok és egymással kölcsönhatásban vannak.

Meg kell említenünk a CULTURE 21: Actions – nevű dokumentumot is, amelyet az Egyesült Városok és Helyi Önkormányzatok nemzetközi szervezetének (UCLG) 2015. évi márciusi konferenciáján fogadtak el Bilbaóban.¹³ Az okmány bevezetőjében is jelzi, hogy a fejlődés csak akkor lesz fenntartható, ha központi szerepet fog kapni a kultúra. Az emberi fejlődés alapja továbbá a szabadságjogok kiterjesztése és az eljövendő generációk jogainak és szabadságainak tisztelete. Azt is deklarálja a dokumentum, hogy a polgári jogok, a kultúra és a fenntartható fejlődés kölcsönösen összefüggő fogalmak és tartalmak.

Összefoglalva a kultúra – mint közösség és társadalomfejlesztő tevékenység – fontos és elengedhetetlen a helyi önkormányzás és a települések jövője szempontjából is. A művelődéshez való jog gyakorlása közigazgatási szempontból is közérdekű, a kulturális, közművelődési tevékenység támogatása pedig közcél, ahogy ezt a Kulturális törvény vonatkozó paragrafusa is említi.¹⁴ A művelődéshez való jog pedig a kulturális feladatellátás egységes rendszerbe szervezésével, intézményei feladatrendszerének újbóli átgondolásával, finanszírozásának megerősítésével biztosítható az állampolgárok számára. Ezt hívhatjuk a kulturális alapellátás jövőbeni rendszerének.

A kulturális szabályozás állami vonatkozásait tekintve alapelveként a világnézeti semlegességet és az objektív intézményvédelmi kötelezettséget kell leszögezni. (Takács 2000.) Az állam, de a helyi önkormányzat is minden személy vagy csoport számára ugyanazokat a feltételeket köteles biztosítani bármilyen tevékenységük folytatásához – értelemszerűen a kulturális gyakorlathoz is –, ha azok az Alaptörvényben foglalt mértékek keretei között maradnak. A világnézeti semlegesség elve tulajdonképpen a Kulturális törvény alapelvei között részletesen meg is jelenik:

„ 2.§ Az e törvényben meghatározott jogok érvényesítése során az egyenlő bánásmód követelményét meg kell tartani.

3.§ Az állami és a települési önkormányzati fenntartású muzeális intézmény, könyvtár és

A helyi önkormányzás a település, valamint a megye választópolgárai közösségének joga, melynek során érvényre jut az állampolgári felelősségérzet, kibontakozik az alkotó együttműködés a helyi közösségen belül.

¹² Committee on Economic, Social and Cultural Rights (Forty-third session, 2–20 November 2009) General comment No. 21. Right of everyone to take part in cultural life (art. 15, para. 1 (a), of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights). http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2fC.12%2fGC%2f21&Lang=en. 2015. 08.25. 12.48.

¹³ CULTURE 21: Actions

http://www.agenda21culture.net/images/a21c/nueva-A21C/C21A/C21_015_en.pdf. 2015. 08.25. 13.06.

¹⁴ Kulturális törvény 73. § (1)

közművelődési intézmény nem lehet elkötelezett egyetlen vallás, világnézet vagy politikai irányzat mellett sem.

4.§ Mindenkinek joga, hogy

a) megismerhesse a kulturális javakat és ezek jelentőségét a történelem alakulásában, a nemzeti, nemzetiségi önismeret formálásában, valamint az ezek védelmével kapcsolatos ismereteket a muzeális intézmények tevékenysége, a könyvtári szolgáltatások, az oktatás, a közművelődés, az ismeretterjesztés, a sajtó és a tömegtájékoztatás útján,

b) igénybe vegye a nyilvános könyvtári ellátás rendszerét, a muzeális és közművelődési intézmények szolgáltatásait,

c) műveltségét, készségeit életének minden szakaszában gyarapítsa, közművelődési jogai érvényesítése céljából közösséget hozzon létre, s külön jogszabályban meghatározottak szerint szervezetet alapítson, működtessen,

d) e törvény szerint művelődési céljai megvalósításához közművelődési közösségi színteret (a továbbiakban: közösségi színtér), szervező, szervezeti és tartalmi segítséget kapjon.¹⁵

A kultúrával összefüggő állampolgári jogok és szabadságok „elhárító”, „védő” jogként funkcionálnak, s mint ilyenek gátat szabnak az állam, vagy önkormányzat aktivitása, beavatkozása elé.

A kulturális feladatellátás, de az alapellátás és az abból adódó kiemelt állami szerepvállalás szempontjából sokkal fontosabb az állam ún. objektív intézményvédelmi kötelezettsége. A fent említett „aktív” alapjog esetében napi szervező, irányító, felügyelő, ellenőrző tevékenységet kell folytatni. (Takács 2000.)

Az ország alaptörvényéből adódó művelődéshez való joggal való élés lehetősége a kistelepüléseken, a leghátrányosabb helyzetű településeken élők számára lényegesen nehezebb, mint mondjuk egy nagyvárosban és vonzáskörzetében lakók számára. A társadalmi integráció fennmaradása és elmélyülése, az esélyegyenlőség minél nagyobb mérvű megvalósulása és a művelődéshez való jog biztosítása és a művelődési folyamatok további segítése, fejlesztése érdekében, az állam nem maradhat ebben a dimenzióban sem a társadalmi folyamatok passzív szemlélője. Nem hagyhatja magára a helyi önkormányzatokat, és az objektív intézményvédelmi kötelezettségéből adódóan mindent meg kell tennie azért, hogy a művelődéshez való jog ne szenvedjen csorbát, az az ország valamennyi településén érvényesüljön. Ebből adódóan a területi egyenlőtlenségekkel együtt járó társadalmi igazságtalanságok a kultúra és a művelődés terén is csökkennének.

A kulturális alapellátás (Cultural Basic Care) fogalmi megközelítései, célja és eszközei

A kulturális alapellátás fogalmának megragadásához lényegében egy korábbi definíció segítségül szolgálhat. A Közművelődési Fogalomtár szerint, a közművelődési alapellátás nem más, mint „az állam és az önkormányzatok által biztosított személyi, infrastrukturális és pénzügyi feltételrendszer olyan minimuma, amely lehetővé teszi az állampolgárok számára az aktív, közösségi művelődési tevékenység gyakorlását. Az alapellátás része a megfelelő épület vagy helyiségegyüttes, a tevékenységet segítő közművelődési szakember, a szükséges műszaki, technikai eszközök, berendezések, felszerelések, valamint a megfelelő költségvetési fedezet. (Közművelődési Fogalomtár 2012)

A fenti definíció, és a korábban leírtak alapján a kulturális alapellátás definiálására, céljainak és eszközeinek a meghatározására az alábbi kísérletet tesszük.

¹⁵ Kulturális törvény 2-3-4. §

A kulturális alapellátás olyan ellátási formát jelent a kultúra területén, amely a lakosság nagy többsége által, általánosan igénybe vett kulturális szolgáltatások minimumát biztosítja. A kulturális alapellátás a helyi lakosság kulturális szükségleteit kielégítő magánszemélyek, szervezetek, közösségek tevékenységét jelenti. Olyan szervezeti, tevékenységbeli és finanszírozási feltételrendszer, amely lehetővé teszi az állampolgárok és közösségek számára a művelődéshez való joguk közvetlen gyakorlását. Hosszú távon és folyamatosan működik, személyes kapcsolatokon is alapul, korra, nemre vallási meggyőződésre tekintet nélkül. Az ellátás a helyi lakosok által közvetlenül, lehetőleg a lakóhelyen, vagy közel lakóhelyükhöz egyenlő eséllyel igénybe vehető, alanyi jogon jár. A feladatot különböző kulturális szakmai ágazatok által biztosított szakemberek, szakmacsoportok valósítják meg. A kulturális alapellátás rendszerébe a népesség egésze, vagy nagy többsége belép. Működését az Alaptörvény és sarkalatos törvények biztosítják. Alapvetően közpénzekből kerül finanszírozásra, meghatározó benne az állam domináns szerepvállalása. A különböző szakmai területek egymással szorosan összekapcsolódnak, egyetlen rendszerbe szerveződnek. A kulturális alapellátás felett a politika irányítási, ellenőrzési és felügyeleti jogkört gyakorol. A kulturális alapellátás nem csak országos, hanem helyi közügynek is minősül.

A kulturális alapellátás céljait illetően, alapvetően fontos, hogy az igényes kultúra minél szélesebb rétegeket érjen el. Szükséges a korábbi kulturális feladatellátás egy rendszerbe, a kulturális alapellátás rendszerébe való szervezése. Fontos továbbá, hogy a kulturális alapellátás, mint fogalom, mint ellátási és szolgáltatási struktúra épüljön be a közgondolkodásba, az igény növekedjen a kulturális fogyasztás iránt. A kultúra segítségével erősödjenek a helyi közösségek és újak is szerveződjenek. A kultúra és annak intézményrendszere az eddigieknél intenzívebben, közvetlenebbül kapcsolódjon be a gazdaság- és társadalomfejlesztési folyamatokba. További fontos szempont az értékmegőrzés és az értékteremtés a kulturális alapellátás területén. Kiemelt feladat a hangsúlyos szerepvállalás az esélyteremtésben és a felzárkózási folyamatokban.

Az eszközöket tekintve, a fent felsorolt célokat a kulturális intézményrendszer infrastruktúrájának további fejlesztésével lehet megvalósítani. A korábbi kutatásokra alapozva, olyan mérőszámok és indikátorok létrehozása szükséges, amelyek segítségével a kulturális alapellátás szervezete, tevékenysége és finanszírozása, teljesítménye tervezhetővé és mérhetővé válik. Fontos eszköz továbbá a kultúrát érintő jogszabályok módosítása, a megfelelő szakmai dialógusok lefolytatása a szakmán belül és azon kívül. A fentiek alapján szükség van különböző szakmacsoportonként (közművelődési, közgyűjteményi művészeti, audiovizuális, kulturális örökség) szolgáltatási csomagok, és a kulturális alapszolgáltatások minimumrendszerének a kidolgozására. Mindezekhez elengedhetetlen a források allokálása a kulturális alapellátás rendszerében. A kulturális alapellátás rendszerének biztosításához az állam központi szerveinek és a helyi önkormányzatok feladatmegosztásának újragondolása is elkerülhetetlen. Végül meg kell jegyeznünk, hogy a kulturális alapellátás kérdése nem választható el a kulturális életpálya-modell kialakításától és valamennyi kulturális szakcsoportot magában foglaló kulturális stratégia létrehozásától sem.

Mindezek alapján is számos gyakorlati kérdés merül fel a kulturális alapellátás rendszeréhez kötődően. Hogyan jelentkezik majd az új rendszer a finanszírozás, a tevékenység és a szervezet vonatkozásában? Vannak-e már, készülnek-e a működési modellek? Miben fog különbözni az új rendszer a korábbi kulturális feladatellátástól? Hogyan fog változni konkrétan is az élete egy kistelepülésen élő és a művelődéshez való jogával élni kívánó

állampolgárnak? A művelődéshez való jog mit jelent valójában a mindennapi kulturális gyakorlatban? Megvalósul-e és hogyan valósul meg a szinergia a különböző kulturális szakágazatok között? Milyen szinteken valósul meg az irányítás, felügyelet és az ellenőrzés? Milyen feladatmegosztás jön létre a kulturális alapellátás rendszerében az állam és az önkormányzatok között? Sorjáznak a kérdések, amelyekre vélhetően már a közeljövőben együttes, közös, átgondolt és konszenzuson alapuló választ ad majd a kulturális szakma és a politikum.

Felhasznált irodalom:

- Amerikai Jogok Deklarációja 1774. (1980) In Kovács - Szabó (szerk.): Az emberi jogok dokumentumokban. Budapest, Unió Kiadó.
- Amerikai Függetlenségi Nyilatkozat 1776 (1980) In Kovács - Szabó (szerk.): Az emberi jogok dokumentumokban. Budapest, Unió Kiadó.
- Amerikai Alkotmány 1787. (1980) In Kovács - Szabó (szerk.): Az emberi jogok dokumentumokban. Budapest, Unió Kiadó.
- Bill of Rights 1689. (1980) In Kovács - Szabó (szerk.): Az emberi jogok dokumentumokban. Budapest, Unió Kiadó.
- Bill of Rights 1776. (1980) In Kovács - Szabó (szerk.): Az emberi jogok dokumentumokban. Budapest, Unió Kiadó.
- Committee on Economic, Social and Cultural Rights: General comment No. 21. Right of everyone to take part in cultural life (art. 15, para. 1 (a), of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights). (Forty-third session, 2–20 November 2009.)
- CULTURE 21: Actions http://www.agenda21culture.net/images/a21c/nueva-1C/C21A/C21_015_en.pdf. 2015. 08.25. 13.06.
- Francia ember és polgár jogainak deklarációja 1789. (1980) In Kovács - Szabó (szerk.): Az emberi jogok dokumentumokban. Budapest, Unió Kiadó.
- Francia Alkotmány 1791. (1980) In Kovács - Szabó (szerk.): Az emberi jogok dokumentumokban. Budapest, Unió Kiadó.
- Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966). In Kovács István – Szabó Imre (szerk.): Az emberi jogok dokumentumokban. 1980, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Habeas Corpus Act (1980) In Kovács - Szabó (szerk.): Az emberi jogok dokumentumokban. Budapest, Unió Kiadó.
- Halmai – Tóth (2003): Az emberi jogok eredete. In Halmai – Tóth (szerk.): Emberi jogok. Budapest, Osiris Kiadó.
- Hobbes, Thomas (1999): A Leviatán vagy az egyházi és világi állam formája és hatalma. Budapest, Kossuth Kiadó.
- Kardos Gábor (2003): Az emberi jogokat védő nemzetközi intézmények. In Halmai – Tóth (szerk.): Emberi jogok. Budapest, Osiris Kiadó.
- Kiss Zoltán (2006): A kultúra és a tömegkommunikáció jogi szabályai. Budapest, L'Harmattan, Zsigmond Király Főiskola.

- Kováts Flórián (2006): Kultúrpolitika. In Czibere Károly et al (szerk.): Szakpolitikák a rendszerváltás utáni Magyarországon. Budapest, Rejtjel Kiadó.
- Locke, John (1986): Értekezés a polgári kormányzat igazi eredetéről, hatásköréről és céljáról. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Magna Carta Libertatum (1980) In Kovács - Szabó (szerk.): Az emberi jogok dokumentumokban. Budapest, Unió Kiadó.
- Montesquieu, Charles L.S. (1962): A törvények szelleméről. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Nyíri Tamás (1991): A filozófiai gondolkodás fejlődése. Budapest, Szent István Társulat.
- Mexikói Alkotmány 1917. (1980) In Kovács - Szabó (szerk.): Az emberi jogok dokumentumokban. Budapest, Unió Kiadó.
- Orosz Alkotmány 1936. (1980) In Kovács - Szabó (szerk.): Az emberi jogok dokumentumokban. Budapest, Unió Kiadó.
- Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966). In Kovács István – Szabó Imre (szerk.): Az emberi jogok dokumentumokban. 1980, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Rácz Attila (2002): Alapvető jogok és kötelességek. Budapest, BKÁE Államigazgatási kar.
- Rousseau, Jean J. (1997): A társadalmi szerződésről, avagy a politikai jog elvei. Budapest, PannonKlett Kiadó.
- Takács Albert(2000): A Szociális – Kulturális igazgatás – A kultúra igazgatása. Budapest, BKÁE Államigazgatási kar. 12. oldal.
- Közművelődési fogalomtár, 2008-2012. Elektronikus változat. http://www.erikanet.hu/system/adatbazis_fajl.php?fajl_id=92943&meret=5
2015.04.07. 13:50.

Jogszabályok

- Magyarország Alaptörvénye 2011. április 25.
- 1993. évi XXIII. törvény a Nemzeti Kulturális Alapról.
- 1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról
- 1995. évi LXVI. törvény a közokiratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről
- 1996. évi I. törvény a rádiózásról, és televíziózásról
- 1997. évi XV. törvény a Helyi Önkormányzatok Európai Chartájáról szóló, 1985. október 15-én, Strasbourgban kelt egyezmény kihirdetéséről.
- 1997. évi LIV. törvény a műemlékvédelemről
- 1997. évi CLVI. törvény a közhasznú szervezetekről,
- Az 1997. évi CXL. törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről.
- 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről

- 2004. évi II. törvény a mozgóképről
- 2004. évi CXXXVII. törvény a Nemzeti Audiovizuális Archívumról

Kulturális alapellátás a sajtóban

- Megalakult a Kulturális Alapellátás Kerekasztala. EMMI. 2014.09.30. <http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/hirek/megalakult-a-kulturalis-alapellatas-kerekasztala>. 2015.04.08. 10:30.
- Hoppál Péter: jöhet a kulturális alapellátás. MTI. 2014.11.19. <http://www.stop.hu/belfold/hoppal-peter-johet-a-kulturalis-alapellatas/1278844/>. 2015. 04.10. 10:00.
- Átszervezés lesz a kulturális államtitkárságnál. MTI. 2015.02.20. <http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/kulturaert-felelos-allamtitkarsag/hirek/atszervezes-lesz-a-kulturalis-allamtitkarsagnal>. 2015.04.08. 11:00.
- Nemzetben gondolkodni – a nemzetért cselekedni. NMI. 2015.02.20. <http://www.nemzetiforum.hu/index.php?id=nemzetben-gondolkodni-a-nemzetert-cselekedni>. 2015. 04.17. 10:00.
- Átalakul a kultúráért felelős államtitkárság. Magyar Nemzet Online. 2015.02.23. http://hirposta.hu/cikk/4537522/Kulturalis_alapellatas/. 2015.04.07. 16:10.
- Weninger Andrea: Passzív tömegek helyett aktivizálható közösségek. Kultúra.hu. 2015.03.17. <http://www.kultura.hu/passziv-tomegek-helyett>. 2015. 04.14. 15:30.
- A Kulturális Alapellátás Kerekasztala második alkalommal ült össze Hoppál Péter elnökletével. Belföldi hírek.hu. 2015.03.18. <http://www.belfoldihirek.com/kultura-magyar-nemzeti-ertekek/a-kulturalis-alapellatas-kerekasztala-masodik-alkalommal-ult-ossze-hoppal-peter-elnokletevel>. 2015.04.10. 11:00.
- Folytatja a munkát a Kulturális Alapellátás Kerekasztala. EMMI. 2015.03.18. <http://orientpress.hu/140773>. 2015.04.10. 9:40.
- Kulturális alapellátást szorgalmaz az államtitkár. Hirado.hu. 2015.03.21. <http://www.hirado.hu/2015/03/21/kulturalis-alapellatast-szorgalmaz-az-allamtitkar>. 2015.04.08. 11:20.
- A kulturális alapellátás szélesítését tűzte ki az EMMI. MTI. 2015.03.22. <http://szinhaz.hu/szinhazi-hirek/59876-a-kulturalis-alapellatas-szelesiteset-tuzte-ki-az-emmi>. 2015. 04.16. 11:30.
- Egyeztetett a kulturális alapellátásról a szaktárca és a főváros. MTI. 2015.03.27. <http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/kulturaert-felelos-allamtitkarsag/hirek/egyeztetett-a-kulturalis-alapellatasrol-a-szaktarca-es-a-fovaros>. 2015.04.07. 12:40.
- Stratégiai konferencia a cselekvő közösségek és az önfenntartó társadalom szerepéről. NMI. 2015. 03. 30. <http://www.nmi.hu/Nemzeti-Muvelodesi-Intezet-Budapest/Strategiai-konferencia-a-cselekvo-kozossegek-es-az-onfenntarto-tarsadalom-szereperol>. 2015.04.07. 11:20.

G. Furulyás Katalin:

Mit gondolunk a műveltségről?

Absztrakt: A tanulmány két 2014-ben (1500-1500 fő lakosság és kulturális szakember körében) felvett kérdőíves vizsgálat eredményeiből a műveltségre vonatkozó kérdésekre adott válaszokat foglalja össze, kísérletet tesz a műveltség fogalmáról való nézetek, asszociációk bemutatására, összetevőinek felvázolására. A két eltérő, azonos időszakban felvett adatbázis lehetőséget nyújtott arra, hogy a kulturális szakemberek álláspontját és a lakossági vélekedéseket összehasonlítsuk a vizsgált témában. Az empirikus eredmények bemutatása mellett a műveltségről szóló hazai szakirodalom összefoglalását olvashatjuk, kitekintéssel a releváns nemzetközi szakirodalomra.

Abstract: The present paper summarizes the findings of two surveys (involving questionnaires conducted among 1500 individuals and 1500 cultural professionals) pertaining to the issue of literacy. Besides summarizing, however, the paper also makes an attempt at the presentation of the views and associations linked to the concept of literacy, and seeks to outline the elements of the concept. The two different databases, recorded in the same period, provided opportunity for comparing the suppositions held by individuals and cultural professionals regarding the topic of research. Besides the demonstration of empirical results, the paper provides a summary of the relevant inland literature in the field, and also offers a glance at the related international literature.

1. Bevezetés

Tanulmányunkban arra keressük a választ, mit jelent ma a műveltség fogalma, tartalma, a mai Magyarországon, vajon az emberek gondolkodásában milyen elképzelések, vélekedések, milyen képek, gondolatok jelennek meg ezt a kifejezést hallva, műveltség. Változott-e a fogalom értelmezése meghatározó módon a társadalmi-gazdasági átalakulások folyamatában. Jellemzően mást jelent-e ez a kifejezés a közművelődési szakemberek számára, akik a kultúra, a műveltség közvetítői? Hatással volt-e a műveltségről szóló képzeteinkre a webes világ kialakulása, az internet és az ehhez köthető tevékenységek, új típusú kulturális aktivitások, az internet alapú személyes érintkezések, a közösségi oldalakon keresztül elinduló hálózatosodás?

1.1 Mi is a műveltség?

Tegyük kísérletet először a fogalom elméleti körüljárására: valamely egyén, csoport, réteg vagy társadalom kulturális színvonala, hozza az egyik lehetséges választ a tekintélyes lexikon (Maróti 1986:476).

A fogalom nem tárgyszó szerinti, hanem kifejtő elemzését, bemutatását is Maróti Andor munkáiban találjuk meg legrészletesebben. A cikk bevezetőjében természetesen ezeket az írásokat tekintettük zsinórmértékül (Maróti 2015).

Természetesen normatív ez a fogalom, mást és mást jelenthet koronként és társadalmanként, és az is könnyen belátható azonos társadalomban, azonos időben is az egyes csoportok,

rétegek és az egyének sem azonos mértékben birtokolják a társadalom összességének műveltségét.

A fejezetcímhez hasonlóan teszi fel a kérdést Balázs Béla A Pedagógiai Szeminárium közleményeiben megjelenő tanulmányában. A munka a Népművelés című folyóiratban jelent meg, 1917-ban. (A Népművelés folyóirat ebben az évben a tizenkettedik évfolyamát jegyezte, alcíme szerint: havi folyóirat a közművelődés és közoktatás köréből címmel.)

„Műveltség!” Voltaképen mi is az? Miért vágnak rá az emberek? Miért állnak talán Önök közül is oly sokan előtte, mint titokzatosan rejtett kapuk előtt, őszinte és tehetetlen vágygal mondván: Istenem úgy szeretnék művelt lenni, de nem tudom hol kezdjem el. Szívesen megdolgoznék érte, olvasnék, tanulnék. De mit? Mit kell ahhoz tudni, hogy az ember művelt legyen?”(Balázs 1917: 49)

Mielőtt arra gondolnánk, hogy az idézett szerző és gondolatai fölött alaposan eljár az idő, tekintettel arra, túl gyakorinak nem vélhetjük az ilyenfajta eltöprengés mai gyakorlatát, meg kell ismernünk a szerző száz évvel ezelőtti kétségeit is. Van-e egyáltalán a műveltségnek, haszna, hiszen majdnem „semmire sem jó”, nem használható szaktudás, kevesen és kevés szer tudják a feltételezett műveltséget, az annak vélt tudás-ismeretanyagot praktikus, gazdasági haszonnal működtetni. Ezek a kérdések akkor is időszerűek voltak, manapság talán még aktuálisabbak.

A műveltséget egy eszményi, kifinomult, éteri térnek is gondolhatjuk, ahol aki az ebben a világban szükséges eligazodást megtalálta, otthonosan mozog. Tekinthejük luxustudásnak, luxusismereteknek, amelyekre a mindennapok sodrában semmilyen szükségünk nincs. Másrészt menedéknek, ahová a világ bajai, válságai elől elmenekülhetünk.

Boldogulhat-e a ma embere műveltség nélkül? Egyáltalán mely tudásokat tart a ma embere a műveltség részének? Nagyon sok gazdaságilag sikeres, életében kompetens embert láthatunk, akik szinte teljesen mellőzik a klasszikus műveltség, szinte minden elemét. Anyagi sikereik vannak, jó döntéseket hoznak, ügyesen használják az új technikai eszközöket, tervezni képesek, mégsem hallgatnak szinte soha komolyzenét vagy nem néznek mai magyar drámát alternatív színházakban. Ettől még természetesen ezeket a klasszikus műveltségelemeket (amelyek tulajdonképpen a magas kultúra javaiban összegződnek) a műveltség részének tekinthetik, a fogalom értelmezéseikben akár benne is szerepelhetnek. Vajon a mindennapi kultúra elemei, a kultúra tágabb értelmezésének tengelyén rajzolódó műveltség elemei mennyire részesei a mai műveltségképnek? A kulturális antropológia egyes szerzői a kultúra fogalmát olyan szélesen értelmezik, hogy egyfajta adaptációs képességnek fogják föl, olyan ismeretek, képességek, készségek halmazának, amelyek együttes megléte esetén az ember alkalmassá válik arra, hogy a társadalom hasznos, elfogadott része lehessen. Ne lógjon ki, ne szigetelődjön el, ne marginalizálódjék, és ami a legerősebb emberi félelmünk, ne záródjék ki. Az előző gondolatok tulajdonképpen a kultúra értelmezésének változásával (szűk értelmezéstől a tágabb értelmezések felé való haladás) függenek össze. Mint ahogy nem kerülhetjük el, ha a műveltség fogalmáról és összetevőiről gondolkodunk, hogy az ún. két kultúra kérdését ne érintsük. Charles Percy Snow angol fizikus, író a hatvanas években e témában írt tanulmányai a mai napig kihatnak a kultúraelmélettel foglalkozók írásaira. A „két kultúráról” szóló munkájában Snow különbséget tesz a humán, illetve irodalmi műveltség és a tudományos (természettudományos) műveltség között. Elmélete szerint a két műveltség, a két szakterület művelői között olyan különbség van, amely a két terület érintkezését nehezíti,

sőt szakadékokat feltételezett a két kultúra között, amely kölcsönös meg nem értéshez vezet (Snow, 1965:10). A két kultúra kérdéskörének természetesen számtalan előképe van a közgondolkodásban és az elméleti munkákban is, az imént idézett Balázs-tanulmányban is implicite jelen van. A hatvanas évek végén Snow kidolgozza a harmadik kultúra modelljét, amelyben a kétféle kultúra egyesítésére, de legalább is a két tábor közötti szakadék összekötésére tett kísérletet (Snow, 1965: 15). A hatvanas években Magyarországon is fellángol az értelmiségi vita a két kultúra kérdéséről. Maróti Lajos elsők között érezte úgy, hogy a külföldön egyre erősödő két kultúra polémiában állást kell foglalni, így a tudományos vitában (a vita mozgatói a METESZ, a tanulmányban nincs feloldása a betűszónak, vélhetően a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége és az Élet és Irodalom folyóirat voltak) összefoglalta nézeteit. Kifejtése szerint a természettudományos műveltség és a „másik” kultúra (a filozófia, az irodalmi-, klasszikus műveltség) ketté szakítása valójában mesterséges, pragmatikus szembeállításuk felesleges és kártékony (Maróti, 1971: 413). (Ő maga zenei, filozófiai, írói kezdetek után fizika-matematika szakon végzett az egyetemen, és a tudományos és a művészeti tevékenységét, alkotását saját életpályája során mindvégig egységben végezte.) A témára, és Maróti Lajos cikkére (is) reagálva adta közre hozzászólását Németh László. Az Élet és Irodalom hasábjain megjelenő tanulmány, amely irodalomtörténeti, tudománytörténeti szakmunkának és szépirodalmi műnek egyaránt tekinthető, és mindkét műfajban kiváló, egyértelmű és megvilágosító, egyben szigorú állást foglal. „Hol van hát s hogy nyílt az a szakadék, melyről a felszólalók panaszkodtak? Nyilván az emberek képzettségében, s a pedagógia tehetetlensége, ami nyitva tartja, (Németh, 1963. 19/1,2; 1963. 20/3).

A harmadik kultúra új fogalma, más szempontok szerinti értelmezése jelenik meg, később is, más tartalommal. Ebben az elméletben a harmadik kultúra, szintén újonnan (napjainkban) létrejövő kategória. Ez a kultúra az Európai Unió fejlesztési, együttműködési mezőben teremtdődik meg. Ez a mező pragmatikus, projektvezérelt, működéséhez szükséges egy új közös kultúra, amely a nemzeti és magas kultúrákon túlmutató, a kultúra széles értelmezett felfogásán megközelítésében értelmezhető. Ez a harmadik kultúra egy európai közös metszeten alapul, egyfajta közösen elfogadott értékkészletet tartalmazva. Ez a harmadik kultúra modell feltételez egy a tagállamok egyedi kulturális, műveltségbeli tartalmaiból együttesen kiemelhető, vagy azt létrehozandó közös tartományt, amely létrejöttét (financiálisan is) támogatja. Amely tartomány az együttműködés, az elfogadás, a sikeres kommunikáció, tolerancia, nyitottság, stb. elemekből áll (Németh, 2007).

A klasszikus (irodalmi, filozófiai, művészeti) műveltség és a természettudományi műveltség szétválasztásának, szétválaszthatatlanságán, illetve egyesítésének és egyesíthetetlenségének elméleti kérdéseivel hasonlóan nehéz a dolgunk, ha a műveltség, művelődés és a kultúra fogalmait próbáljuk összevetni, értelmezni. Azonos-e a két (három) fogalom, amennyiben nem, mely ismérvek-dimenziók mentén lehet megtenni a szétválasztásukat. A kultúra és a műveltség a mindennapok szóhasználatában leggyakrabban szinonima. A hétköznapi beszédben gyakran mondjuk azt, hogy valaki kulturált és valójában azt értjük, hogy művelt. Hogyan tesz különbséget a kultúraelmélet? Vitányi Iván elméleti, megalapozó munkáiban a kultúra szűkebb értelmezésére használja szinonimaként a művelődést, arra a területre, amely a szellemi objektívációkat, a szellemi kultúrát foglalja magában (Vitányi 1977:143). Más értelmezés szerint a művelődés valójában a „legátfogóbb, legáltalánosabb” értelemben mégiscsak a kultúra fogalmának megfelelője, annak magyar nyelvű alakja. Kiemelve azonban,

hogyan a művelődés a cselekvő aktivitására, a cselekvés belülről fakadó voltára, illetve annak a cselekvőre való visszahatására utal (Bujdosó 1986: 470).

Természetesen nem azonosíthatjuk a műveltséget a művelődés folyamatával. Sőt az is kérdés lehet, hogy egyértelműen a folyamat eredménye-e a műveltség? Túlbonyolító lehet a kérdés, de megkockáztathatjuk, vajon a műveltség a művelődés által jön-e létre? Hol, hogyan, milyen eszközökkel, milyen intézményrendszerben, milyen életkorban történik a művelődés? A műveltséget a klasszikus kultúra közvetítőrendszere, a professzionális kulturális-művészeti intézmények (színházak, múzeumok, galériák, stb.) adják, a közművelődés intézményrendszere, vagy sokkal inkább az oktatási alrendszer vagy szűken a család keretében, szervezésében, segítségével szerezzük meg, esetleg valamilyen közösség segítségével jutunk közelebb. Világos, hogy a csatornák, intézményrendszerek nem különíthetők el. Hiszen egymásra is hatnak, kölcsönhatásban vannak. A folyamatban játszott szerepük aránya azonban elgondolkodtató.

A műveltséget más megközelítésben egyfajta tudásnak foghatjuk fel. A kultúra javai évről évre gyarapodnak, a barlangrajzok, az antikvitás remekei, mai modern próza új alkotásai, a legújabb számítógépek és technikai újítások adta lehetőségekig bezáróan. Ezek ismeretében való elmélyültség, a befogadás képessége, az esetleges alkotás képessége természetesen korántsem azonosan adatik meg a társadalom, a közösség tagjai számára. Ahogy a közös tudás, a műveltség tárháza gyarapodik, természetesen változnak is az elemei, bizonyos javakat kiszorít az idő, nem lesznek relevánsak, legalább is nem a többség számára. A társadalmi konszenzus láthatatlan szálak segítségével munkálódik ki a műveltség tartalmát tekintve. Ez a konszenzus természetesen más formációkban kristályosodhat ki azonos társadalmak eltérő csoportjaiban is. Ezen a konszenzus érlelő folyamaton keresztül jön létre a műveltségfogalom, értelmezés egyfajta evolúciója.

1.2 A műveltségkép evolúciója

A műveltségkép és annak változása, alakulása elválaszthatatlan a társadalom emberi eszményképétől, attól, hogy az adott társadalom mit tart az emberideáljának, legalábbis életképesnek. Az ehhez szükségesnek tartott tartalmakat, eszméket, hiedelmeket, tudásokat, ismereteket a közösség átadja az utódoknak. Kezdetben a közösségben, családban, majd az erre szakosodott intézményeken keresztül, napjainkban talán éppen a világhálón. A sikeres, ideális ember természetesen más tulajdonságokkal kell rendelkezzen a törzsi társadalmakban, az antik világban, a középkorban, a reneszánszban, vagy az ipari forradalom idején, a modern ipari-kapitalista társadalmakban, vagy a szocialista társadalmi berendezkedésben, vagy a posztmodern struktúrákban. Nincs természetesen taxatív, nem is lehetséges, teljes körű leírás a különféle korok embereszményéről. Mégis van képünk például az Odüsszeia embereszményéről, amely eltér az Iliász embereszményétől. Ahol már nem csak az erős, bátor ember, nem a hősi cselekedetre képes harcos, hanem a sokat tapasztalt, bölcs, leleményes, politikus ember, aki éppen eszét és tudását használva igyekszik boldogulni. A humanista ember egy személyben jogtudós, teológus, történész, író, költő, csillagász, filozófus. A keresztény embereszmény gyökeresen más, mint a görög-római. Az antikvitás embere élni akar, s eközben a teljességre törekszik. Testét-lelkét ennek érdekében fejleszti. Retteg a haláltól, boldogulását ezen a földi világon keresi. A korai kereszténység embere ezzel szemben a földöntúli élet felé fordítja figyelmét. Nem képességeinek harmonikus fejlesztésére törekszik, hanem arra, hogy halhatatlan lelkét megtisztítsa a földi élet szennyétől (Finánczy 1926:4). Az újkori ember kiismeri magát a szerződéses, a tőzsde, az

ipari felfedezések világában, ismeri a gyártás és a nyersanyag minden titkát, a gyarmatosítás miatt lassan otthon lesz az egész világban. A szerves egység, amely lehetővé tette, hogy az egyének saját tapasztalataik alapján sikeresen igazodtak el a világban felbomlott, egyre inkább váltak jelentőssé a kultúra javainak elosztó intézményei, az egyének számára nem maradt szabad döntés a kultúra elsajátítása. „Végérvényes leszakadás és elszigetelődés fenyegeti mindazokat, akik kimaradnak a kulturális szocializáció folyamatából, akik nem tudnak vagy nem akarnak engedelmessé válni a kompetens állampolgári és sikeres magánemberei létezéshez nélkülözhetetlen művelődés parancsának.” (Wessely, 2003:12). Tocqueville szerint a modernitás a többség, a középszerűség kora, amely korban a könnyebben megszerezhető örömök, a mindennapi élet sivárságát, a tömegtermelésben való megfelelést a művészetek, a kulturális javak tömegtermelése, ezen javak fogyasztása teszi elviselhetővé. (Wessely, 2003:15) A cizellált kulturális fogyasztást jelentő schilleri „ideális közönség” (amely létezett vagy sem), is egyfajta embereszménynek értelmezhető, ennek helyébe a tömegember kerül, tömegigényekkel, amely igényekre válaszoló tömegkínálatot a tömeggyártáson keresztül, meg is kapja. A tömegemberhez a tömegben keresztül szólnak, a tömegek manipulálhatósága pedig mára közismert. Tömegember a szocializmus embere is. A szocializmus embereszménye határozottan, egyértelműen tárult elénk. Ugyanis a szocialista társadalom embere mindenoldalúan és harmonikusan fejlett, edzett, elméletileg és gyakorlatilag képzett, művelt, politechnikai szemlélettel rendelkező, a dialektikus materialista világnézet és a szocialista erkölcs alapján gondolkodó és cselekvő, munkaszerető, jó ízlésű és életvidám, tevékeny közösségi ember, derül ki a Művelődésügyi Minisztérium „Nevelési Terv”-ének ismertetéséből. (Soltész 1963: 1) A posztmodern ember, ha sikeres ember akar lenni, érzékenynek kell, legyen az őt körülvevő világ elvárásaira, sőt az elvárásoknak megfelelően kell, hogy tudjon alkalmazkodni. A globális média, közvetíti ezeket az elvárásokat, elvárás rendszereket. Az efféle műveltség nem okvetlenül keresi a jellemerősítő, nemesítő, klasszikus értékeken nyugvó javakat. A műveltség klasszikus értelmezés szerinti tartalma veszít a jelentőségéből. Azt hihetjük az üzleti sikeresség, az előrejutásért folytatott harc, sőt küzdelem kiszorítja majd a kevésbé jelentősnek vélt elemeket. Úgy tűnhet a klasszikus értelmezésű műveltség, így ezek közvetítő közegei, a maradi tartalmakat sulykoló iskolai stúdiumok; a kultúra fellegvárai, a színházak, múzeumok, kultúrházak mind-mind feleslegessé válnak, vagy válhatnak (Knausz, 2011: 9). A posztmodern ember műveltségképével kapcsolatosan általános az aggodalom, szinte minden oldalról, tanárok, kultúráközvetítők, kultúraelmélettel foglalkozók, mind azt sejtetik és jelzik, írják eltérő vehemenciával, hogy nagy a baj, valami eltűnni látszik, amit az előző generációk értéknek hagytak ránk. Nemcsak a műkincsek, művészi alkotások megőrzésével, újabb és újabb befogadása adta élmények hiányával van baj, az értékválság olyan mélyen hatja át a posztmodern társadalmakat, hogy a mindennapi működéseket, kapcsolódásokat teszi szinte lehetetlenné. Már a modernitás tömegembere is kiszolgáltatott, manipulált volt, mit mondhatunk akkor a posztmodern emberről. A riesmani megfogalmazás szerint egyre dominánsabbá válik a kívülről irányított ember, akit nem benső meggyőződése irányít. (Riesman, 1996) A modern és a posztmodern társadalomban is az egyén, a individuum kitüntetett jelentőséggel bír. Az önmegvalósítás, az „én” megélésének minél teljesebb, tökéletesebb módja hoz létre alkalmazkodásra képtelen, kooperációra szinte alkalmatlan embereket. Nem véletlen, hogy a maga individuumát teljességgel megélő egyén egyszer csak éteri magányt érez, ha körül tekint a maga világában. Érdekes módon ez a folyamat szinte ugyanúgy játszódott le a nyugati (kapitalista) társadalmakban, mint a szocialista

berendezkedésben. Robert Putnam és Hankiss Elemér szinte egy időben, ugyanarról ír, ugyanazt a jelenséget írja le, a hagyományos közösségek, a szerves kapcsolatok az embert jótékonyan beágyazó szövet felfeslett, nem működik, nem működhet. A ma embere, a posztmodern ember értékválságban, a hagyományos műveltségképtől távol eső ismeretek tömkelegével rendelkezik. A netes világ az információk, ismeretek tucatját zúdíttja nyakunkba. Elvileg a webes világ nagyobb és könnyebb hozzáférést tud biztosítani az ismeretekhez, a tudáshoz való hozzáféréshez. Kamerákon keresztül a leggazdagabb képtárakban tehetünk kirándulást, a legezotikusabb tájakra eljuthatunk, akár élményszerűen is. A műveltség vajon azonos lehet-e a legkülönbözőbb forrásokból, így például a webről is összegyűjtött tudások, ismeretek összességével. Az elméleti megállapítások szinte mindegyike egyetért abban, hogy korántsem. A műveltség nem csupán az ismeretek egymás mellé sorjázása, nem ezek birtoklása, ezek ügyes használata gyakorlati feladatok megoldásában, hanem sokkal több ennél. A műveltség is alkotás, annak felépítése, a megszerzett ismeretek tudások konstruálása. Ahogy Maróti Andor tanulmányában Balázs Bélát idézi, a műveltség is alkotás, de tárgya maga az ember (Maróti, 2010:137).

1.3 A műveltség egyenlőtlensége

A javak elosztása, legyenek azok bármilyenek, a társadalmak szinte kizáró többségében egyenletlen. Viszonylag kevesen élvezik a javak meghatározó többségét. Így van ez a műveltség javait illetően is. Álljon itt néhány alapvető adat a kulturális fogyasztást, aktivitást illetően magyar reprezentatív felméréssel, illetve a nemzetközi összehasonlításban. A magyar felnőtt lakosság 43 százaléka egy 2005-ös reprezentatív vizsgálat szerint (Hunyadi, 2005:33) passzív, „kultúrán kívüli”, sivár életmódot él. A fiatalok ötöde digitálisan írástudatlan (Ságvári, 2008:). Az Eurobarometer 2013-ban a vizsgált magyar népesség 54%-át sorolta az alacsony „cultural index”-szel rendelkezők csoportjába. Az index a kulturális aktivitást (kulturális fogyasztást, részvételt) mérte. Svédországban ez az arány 8%, Hollandiában 16%, Angliában 21%, Lengyelországban 50%, Szlovákiában 33%. Nálunk nagyobb arányú alacsony kulturális fogyasztást Görögországban 63%, Portugáliában 59% mértek, hátulról harmadikként vagyunk jelen a mezőnyben, a mérés alapján. Az EU-s átlag, 27 ország méréseit összehasonlítva 27% volt. („Special Eurobarometer 399” „Cultural acces and participation” 2013:10)

2. Mit is gondolnak az emberek a műveltségről?

2. 1 A vizsgálat módszerei

Az elemzett adatok a Kulturális Közfoglalkoztatás 2. programjában szereplő adatfelvételi modulokban kerültek gyűjtésre. Alább két adatbázisból dolgoztunk a Lakossági adatfelvétel és a Szakemberek modul adataival. A két adatfelvétel során lakossági vélekedéseket és kulturális szakemberek adatait gyűjtöttük. A lakossági ív a lakosság műveltséggel kapcsolatos elképzeléseit, a kultúrafogyasztási jellemzőit vizsgáljuk, különös tekintettel a hagyományos közművelődési intézményrendszer és a digitális kultúra használatára. A Szakemberek modulban a művelődési menedzser, művelődésszervező, közművelődési előadó, népművelő, andragógus kollégák szakmai vélekedéseit, pályaképüket, elégedettségét, megbecsültségét, terveit mértük fel. A lekérdezések a programban érintett településeken történtek, minden településtípusban az ország teljes területén, az összes megyében. A Szakemberek modulban 1568 fő megkérdezése, a Lakossági vizsgálatban közel hússzezer ember kérdezése történt. A

lakossági file-ból egy, az alapvető demográfiai adatok (kor, nem) szerinti, közelítően az alap file-hoz viszonyítva kiegyenlített, kisebb 1500-as véletlen minta került kialakításra, amely közelített a KSH által közölt népességstatisztikai nemi megoszlásához, illetve a 2014-es átlagéletkorhoz. További adattisztítás után a minta 1445 elemet tartalmazott. A minta kidolgozását Novák Erzsébet végezte. Az adatfelvétel standard kérdőívekkel történt, amelyek zárt és nyitott kérdéseket egyaránt tartalmaztak. Az adatfeldolgozás során az spss statisztikai programot használtuk.

2.2 A műveltség összetevői nyitott kérdések alapján

Az alábbi tábla a műveltségről szóló nyitott kérdésre adott válaszelemek első összegzését tartalmazza. A kérdés feltevésével, azokat az asszociációkat, felidéződéseket kerestük, amelyeket a műveltség kifejezés hív életre az emberekben. A kérdésre a kérdezettek 3,5%-a nem adott csak választ. Nem utasították el tehát a kérdést.

A szakmai és a lakossági válaszok elsődleges összegzése alapján egyöntetűen a kultúra fogalmának megjelenése volt a legáltalánosabb (204-116 említés). Ez jutott elsőként mindkét kérdezetti kör eszébe a műveltség fogalmáról. A műveltséget tehát a kultúra fogalmában tartották a kérdezettek leginkább értelmezhetőnek, a szakmai vélemény ez ügyben még konzekvensebb volt. A közgondolkodásban, legyen ez szakmai, lakossági, a két fogalom szinte azonosnak tetszik. A második leggyakoribb említés az olvasás-olvasottság (a kategóriákat a válaszelemek ismeretében próbáltuk kialakítani) fogalma volt, szintén mindkét mintában (182-151 említés). A harmadik leggyakrabban felidézett fogalom az intelligencia (160-110), a negyedik a „tudás” volt (159-136 említés). A négy legfontosabb, markáns elemben a lakossági és a szakmai vélemény megegyezett. Nagy eltérés mutatkozott a tájékozottság esetében, ezt a kulturális szakemberek sokkal jelentősebbnek tartották, mint a lakosság (144-72). Az iskola és a tanulás, tanultság a lakosság vélekedései között erőteljesebben jelent meg, mint a szakemberek körében. Amíg a szakma tehát inkább a tájékozottságban próbálta megragadni a műveltség egyik lényegi összetevőjét, a lakosság inkább az iskolázottságban és a tanulásban. Közel kétszer több említés volt a lakossági mintában a könyveket megnevezve, mint a szakemberek között. Az irodalom, irodalmi művelés esetében a szakmai említések száma magasabb (32-24). Az összes többi művészet megnevezése (magas kultúra) inkább a lakossági válaszokban volt gyakoribb. (pl. zene, színház vagy a művészetek általánosan). A szellem, a szellemi értékek a szakmai válaszok között érzékelhető csoportot képzett, a lakossági válaszok között egy említéssel került csak elő. A széleskörű ismeretek, széles látókör, a rátekintés mindkét mintában csoportosan jelent meg az első említések között, a szakmai vélekedések között gyakrabban (24-14). Az értékek, értékrend fontosságának hangsúlyozása a műveltség értelmezésében szintén a kulturális szakemberek között volt erősebb, de megjelent a lakossági válaszok között, bár nem nagy számban (16-4). A könyvtár 13, illetve 16 említéssel fordult elő. Jelen volt az idegen nyelvek kérdése a műveltség értelmezésében, de nem jelentős hangsúllyal (10-12). Érdekes a jó kommunikációs képességek, a gazdag szókincs, a jó kifejezőképesség fogalmának jelenléte a műveltség tartalmában, a lakossági mintában 21 említésként szerepelt elsőként, a szakemberek válaszai között nem szerepelt ilyen határozottsággal. Még ennél is hangsúlytalanabb a tudományok említése. A hagyományok sem jelentek meg az említések között jelentős gyakorisággal, egyik csoportban sem. A művelődési házak elsőként csak két esetben jutottak eszébe a szakemberek kérdezésénél, hat embernek a lakossági mintából. A közművelődést, közösségi művelődést csak egy-egy szakember említette első helyen, míg a lakossági kérdeznél nem is

fordult elő. (Az I. Kulturális közfoglalkoztatás lakossági adatfelvételénél a művelődési házakról kérdeztük az embereket, mi jut először eszükbe, ha ezt a szót hallják. A leggyakoribb említésként a könyvtári funkció mellett, a rendezvények, a kultúra, a szórakoztatás, a vásár jelent meg. A „művelődés” fogalma abban a mintában középmezőnyben volt az említések gyakoriságának sorrendjében.)

A műveltségről szóló nyitott kérdés (ahol felkínált válaszelemek nem befolyásolták a kérdezetteket) alapján a kultúra, intelligencia, tudás fogalmakban sűrítjük a műveltségről való nézeteinket és az olvasásban, olvasottságban látjuk leginkább a hozzá vezető utat. A „literátus” műveltség erős hagyománya tehát maradandóan rögzült gondolkodásunkban, bár az antik (görög, latin) kultúra már kiveszni látszik. (A második világháború előtti időkben Magyarországon más jelentőséggel járt, igazi mobilitási lehetőséget jelentett, a jobb körökhöz való tartozás egyik letéteményese volt. A képzés során a görög, görögpótló és a latin tárgyak jelentették az osztályfokozatok közötti továbbhaladás legnagyobb gátját.) Ez a háború előtt iskolázott generáció fogyóban van, így a „latinos” műveltség, és ennek jelentősége vélhetően folyamatosan hanyatlik. A modernitás javai, a digitális kultúra, a net, illetve ezek használata még nem jelennek meg konkrétan nevesítve. (Bár az olvasásba, olvasottságba beleérthetjük a webről történő olvasást is, de azt inkább használata szerint információszerző olvasásnak tekinthetjük.) Néhány említésként ugyan a tapintat, a kifinomultság, a finomság előfordultak, de az érzelmi intelligencia, a szociális és társas készségek nem voltak dominánsak.

1. tábla A műveltség értelmezése
(első válaszelem)

Az említés megnevezése	Az említések száma (szakmai)	Az említések száma (lakossági minta)
Kultúra	204	116
Olvasás/ olvasottság	182	151
Intelligens, intelligencia	160	110
Tudás	159	136
Tájékozott, tájékozottság,	144	72
Iskola, iskolázottság	47	72
Tanulás/tanultság	47	106
Könyv	42	83
Irodalom, irodalmi művek ismerete	32	24
Kulturáltság	32	16
Szellem, szellemi értékek, szellemi képességek, szellemi képzettség	30	1
„Széles, széleskörű, széles látókörű”	24	14

Érték/értékek/értékrend	16	4
Művészet/ Művészetek	15	19
Könyvtár	13	16
Nyelvek ismerete, nyelvismeret	10	12
Zene	10	23
Színház	8	27
Gazdag szókincs, jó kifejezőképesség, kommunikáció	7	21
Tudomány	8	6
Értelem/ értelmesség	7	5
Hagyomány	5	5
Művelődési ház	2	6
Közművelődés, közösségi művelődés	2	0

Zárt kérdésben is megkérdeztük, hogy a kérdezettek a felkínált válaszelemeket mennyire tartják a mai műveltség részének. Jelentős különbségeket nem tapasztaltunk. A szakemberek és a lakosság nagyjából ugyanazt a sort állította fel, azzal a különbséggel, hogy a kulturális szakemberek az egyes válaszelemek fontosságát rendre magasabbnak ítélték. (Ez a magasabb iskolai végzettséggel lehetett inkább összefüggésben, hiszen a későbbiekben láthatjuk, hogy a magasabb iskolai végzettség és a „bármilyenféle” műveltségem jelentőségének magasabb átlagai szignifikáns összefüggésben voltak.) A mai műveltségben a legnagyobb jelentősége az internethasználatnak van a szakmai kérdezettek szerint (4,2). Ugyanilyen jelentősége van a szabatos, érthető beszédnek, a jó kommunikációs készségnek, mindkét csoport szerint. 4,1-es átlagot kapott az idegen nyelvek és a számítógép használata, a lakossági minta kissé kevésbé jelentősnek értékelte, a számítógép használatának fontosságát (-0,3). A négyes átlagot érte el a következő csoport: internetes keresőrendszerek használata; új dolgok kitalálása, megvalósítása; a hosszabb, bonyolultabb szövegek megértése; a helyi értékek ismerete, a lakossági átlag kissé alacsonyabb volt ezek esetében is (-0,2). A szakemberek átlagai szerint szintén négyes jelentőséggel szerepeltek a külső megjelenéssel való igényes foglalkozás, illetve a harmonikus életvezetésre való képesség ismérvei. A harmonikus életvezetésre való képesség jelentőségét -0,4-es eltéréssel ítélte meg a lakossági csoport. Ebben az itemben mutatkozott az egyik legnagyobb eltérés a szakember és lakossági átlag között. 3,9-es átlaga lett a környezeti igényességnek; a közösségi boldogulás, sikeresség képességének; a munka világában való boldogulásnak, szintén kis lakossági mintabeli eltéréssel. Az előzőeknél kevésbé jelentősnek ítélték a magas művészetek (a klasszikus irodalmi művek ismerete, színházi előadások, hangversenyek látogatása) hangsúlyát a mai műveltségben (3,8). A lakossági vélemény szerint a színházlátogatás, a színdarabok, hangversenyek még kevésbé jelentősek a műveltségszerkezetben, mint az irodalmi művek ismerete. A mobiltelefonok használata, mint praktikus tudás a szakemberek szerint inkább a műveltség körében, mint a lakossági mintából ez kitűnt (-0,5). A modern technikai eszközök (GPS, az okos telefonok

különféle alkalmazásai) a szakemberi kör és a lakosság szinte azonos fontossággal ítélte meg (3,6-3,5). A legkevésbé hangsúlyos megítélésű csoportba tartozott a világlátottság, az utazás. A lakossági kérdezetek kissé magasabbra értékelték a fontosságát (+0,2). A csoport további tagjai: a kortárs (modern) művészetekben való jártaság; az aktív művészeti tevékenység (színjátszás, versmondás, zenélés). A lakosság ezeket kevésbé (-0,2) fontosnak találta. Az aktív művészkedést, az alkotást a lakossági válaszadók kisebb jelentőséggel ruházták fel. A legkevésbé fontosnak a két csoport megegyezve a hangszeren való játék képességét és a tánctudást illette.

2. tábla A műveltségtelemekek jelentősége átlagai (zárt kérdés)

Mennyire része a mai műveltségnek? (1=egyáltalán nem gondolom a mai műveltség részének, 5=hangsúlyozottan a részének gondolom)

A műveltség elem	Szakemberek átlag	Lakossági átlag
Internethasználat	4,2	n.a
Szabatos, érthető beszéd, kommunikáció képessége	4,2	4,2
Nyelvek ismerete, társalogni tudni külföldiekkel	4,1	4,0
Számítógép használat	4,1	3,8
Internetes keresőrendszerek használata (pl. Google)	4,0	n.a
Képesség új dolgok kitalálására, megvalósítására	4,0	3,8
Hosszabb, bonyolultabb szövegek pontos megértése	4,0	3,8
Gondoskodás a külső megjelenésünk optimalizálásáról (igényes öltözködés, ápolt fogak, haj, körömök stb.)	4,0	n.a
A helyi értékek ismerete	4,0	3,8
Képesség harmonikus életvezetésre	4,0	3,6
A környezet igényességéről való gondoskodás (lakás, ház, kert)	3,9	3,8
Képesség arra, hogy társaságok, közösségek sikeres tagjai legyünk	3,9	n.a
Kiigazodás, boldogulás a munka világában	3,9	3,7
A klasszikus irodalmi művek ismerete	3,8	3,7
Színházi előadások, hangversenyek látogatása	3,8	3,4
A népi kultúra javainak ismerete	3,7	3,7
A mobiltelefon használata	3,7	3,2
A klasszikus képzőművészeti értékek (festmények, szobrok, stb.) ismerete	3,6	3,5

Modern technikai eszközök ismerete (okostelefon, GPS)	3,6	3,5
A világlátottság, utazási élmények	3,4	3,6
Jártasság a modern (kortárs) művészetben	3,4	3,2
Aktív foglalkozás a művészetekkel (színháztárs, versmondás, zenélés stb.)	3,4	3,0
Autóvezetés	3,4	n.a
Hangszeres játék	3,0	3,0
Táncstudás	2,6	2,9

Összevetve a zárt kérdésre, a műveltség tartamára vonatkozó válaszokat a kemény változókkal a lakossági mintában a következőket láttuk: Szignifikáns összefüggés mutatkozott a helyi értékek jelentőségének megítélése és az életkor között, az idősebb emberek jelentősebbnek gondolták a helyi értékek ismeretét, ezek fontosságát a műveltségben. Hasonló együtt járást láttunk a környezet igényességéről való gondoskodás (lakás, ház, kert) és az életkor között, ezt is idősebb korban tartjuk fontosabbnak. A népi kultúra értékeit is a kor előrehaladtával értékelték egyre jelentősebbnek. A mobiltelefonok, a korszerű technikai eszközök használatának tudását, a számítástechnikai ismereteket a minél fiatalabb korcsoportban lévők emelték ki. Erős, szignifikáns összefüggések mutatkoztak az egyes műveltségelemek fontosságának megítélése és az iskola végzettség között. Minél iskolázottabb valaki, annál nagyobb jelentőséget tulajdonít tulajdonképpen minden műveltségelemnek. (Az összefüggés a népi kultúra értékei, a színháztárs, illetve a táncstudás esetében nem volt szignifikáns.) A nemi bontás figyelembevételénél is tapasztalhattuk, hogy a nők általában hangsúlyosabbnak értékelték minden műveltségelemet, csak a modern technikai vívmányok, a számítástechnikai ismeretek esetében volt a férfiak csoportátlaga magasabb a nőknél. Nem találtunk különbséget a mobiltelefon használata, a világlátottság itemek nemek szerinti csoportátlagaiban. A legnagyobb eltéréseket a magas művészetek megítélésében láttuk a nemek között, kiemelkedően a színházba járás, a klasszikus irodalom esetében. A lakossági eredmények a kérdezettek lakóhelyétől kevésbé függtek. Szignifikánsan a magas művészetek jelentőségéről vallott nézetek függtek a településtípustól. A klasszikus képzőművészeti alkotások szerepét a fővárosiak, városiak jelentősebbnek tartották, mint a községben élők. A színházba járásnál is ezt láthattuk, a falvakban élők ennek a műveltség összetevőnek kisebb jelentőséget tulajdonítottak. A környezet harmonikus, igényes kialakítását, a kert, a növények szerepét pedig a falusiak tartották jelentősebb szegmensnek. A népi kultúra értékeinek ismeretét a fővárosiak, a megyeszékhelyen élők kevésbé érezték fontosnak. A világlátottság műveltségbeli jelentőségét is a városban élők hangsúlyozták. A kulturális szakemberek esetében kisebb eltéréseket tapasztalhattunk. Ebben a mintában is a nők tartották szinte minden műveltségelem fontosságát jelentősebbre, bár itt a világlátottság; klasszikus képzőművészet; a környezet igényessége; a színházi előadások; képesség arra, hogy közösségek sikeres tagjai legyünk; a szabatos, jó kifejezőképesség; jártasság a modern (kortárs) művészetekben; illetve az aktív foglalkozás a művészetekkel itemekben is teljes egyezés volt a férfiak és a nők csoportátlagában. Ugyanazt az összefüggést láttuk az iskolai végzettség esetében a szakmai kérdezettek válaszai között is a magasabb iskolai

végzettségűek szinte minden műveltségelem jelentőségét nagyobbra értékelték. Kivételt a praktikus, technikai, életvezetési műveltségbeli itemek jelentettek, az autóvezetés, mobiltelefon használata pl. A csoportátlagok közötti legnagyobb eltérés a magas művészetek, nyelvtudás, világlátottság megítélésében volt. Településtípus szerint is kisebb eltérések tükröződtek a szakmai mintában. A magas kultúra javai: a klasszikus irodalom, színház, képzőművészet, hangszeres játék; az idegen nyelvismeret jelentősége volt hangsúlyozottabb a városban élők részéről. A számítástechnika, az internet jelentőségét településtípustól függetlenül, szinte azonosnak tüntették fel a válaszadók.

Összefoglalás:

- A műveltség fogalma tehát korok, földrajzi elhelyezkedés, társadalmak, valamint elméleti megközelítések szerint változik. A műveltség elemeihez való hozzáférés képessége és lehetősége pedig többnyire minden közösségen, társadalomban belül egyenlőtlen. Ennek az egyenlőtlenségnek a felszámolására, a műveltség emelésének kérdésére a különféle társadalmi berendezkedésekben más és más válasz születhet. A közművelődés intézményrendszere hagyományosan a műveltség, a kultúra javainak terjesztésére jött létre, a népművelés céljaira. Felzárkóztató szerepe is közismert, sokaknak nyújt és nyújtott elsődleges találkozási lehetőséget a kultúrával, az alkotás folyamatával. A közösségi élményt, az együttműködés lehetőségét biztosítja. Ez az egyik intézményrendszer az, amely képes a települési lejtő hatását mérsékelni. (Amely települési lejtő a net világával sem volt képes felszámolódni.)
- A műveltség fogalom a társadalmakban egy sajátosan érlelt konszenzus által alakul ki.
- A műveltség nem csupán az ismeretek egymás mellé sorjázása, nem ezek birtoklása, ezek ügyes használata gyakorlati feladatok megoldásában, hanem sokkal több ennél. A műveltség is alkotás, annak felépítése, a megszerzett ismeretek tudások konstruálása. Képesség a nyitottságra, a befogadásra, alkotásra.
- A szakmai és a lakossági válaszok elsődleges összegzése alapján egyöntetűen a kultúra fogalmának megjelenése volt a legáltalánosabb. A műveltséget tehát a kultúra fogalmában tartották a kérdezettek leginkább értelmezhetőnek, a szakmai vélemény ez ügyben még konzekvensebb volt. A második leggyakoribb említés az olvasás-olvasottság fogalma volt, szintén mindkét mintában. A harmadik leggyakrabban felidézett fogalom az intelligencia, a negyedik a „tudás” volt.
- A nyitott kérdésre adott válaszokban (mi is a műveltség) a digitális kultúra javainak térnyerése nem jelent meg, annál hangsúlyosabban a zárt kérdésre adott válaszokban.
- A nyitott kérdésnél is felmerült a szabatos, jól érthető beszéd, jó kommunikációs készség, mint csoportként értelmezhető válaszelem, de a zárt kérdéseknél a többi műveltségtartalomnál erősebb, a legerősebb hangsúlyt kapott.
- Szignifikáns összefüggés mutatkozott a nem és az iskolai végzettség valamint a műveltségelemek fontosságának megítélése között. A nők és a magasabb iskolai végzettségűek szinte minden műveltségelemet jelentősebbnek ítélték, magasabb pontot adtak. A nők a magas kultúra javait is jelentősebbre ítélték.

- Az idősebb korcsoportok nagyobb fontosságot tulajdonítottak a helyi értékek felismerésének, gondozásának. A környezet igényességéről való gondoskodás (lakás, ház, kert) a falusi lakosok között volt hangsúlyosabb.
- A lakossági és a kulturális szakemberek válaszai között nem volt jelentős különbség, a szakemberek rendre minden műveltség összetevőre magasabb értéket adtak, de jellemzően más válaszokat nem találtunk a nyitott kérdéseknél sem.
- A művelődési házak, a közművelődés eszméje, az intézményhálózata, a szakember gárdája a műveltségeszményben, a vizsgált válaszok alapján nem játszik jelentős, látható szerepet.
- Ha a művelődési házak, a társintézmények közművelődési tevékenységeit, a falvak kulturális életét vizsgáljuk szembeötlő a szabadidős, szórakoztató jellegű események dominanciája. Ezek minden korosztály megszólítására, a családok megmozgatására alkalmasak, sikert biztosító népünnepély típusú tevékenységek. Kikopni látszik a szakmai közgondolkodás centrumából a műveltség megteremtésének kényszere, a magas kultúra javainak tölcserrel való töltögetése az arra kevésbé nyitott elmékbe-fülekbe. Az, hogy ez egy szükségszerű fordulat, válasz egy másfajta társadalmi igényre, kihívásra, vagy egyszerűen a támogatások irányába való ügyes életszerű mozgás nehezen eldönthető, és feltételezhető a különféle folyamatok egymás mellett is hatnak.
- Napjainkban a kultúrpolitika konkrét „direktíváinak” nincs kézzelfoghatósága. Ezentúl nem érezhető a közművelődés szakmai hálózatában az a kényszer, hogy a műveltség ügyének konkrét támogatása premizált terület lenne. A jelenlegi európai uniós kultúráról-közösségekről való gondolkozása természetesen a források mentén artikulálódik. Alapvetésként az Unió a tagállamok kultúráját érintő kérdéseit nemzetállami ügynek tekinti.
- A közművelődés ügye főként és meghatározóan lokális (önkormányzati) finanszírozású lett az elmúlt huszonöt évben. Ez azt is jelenti, hogy kirajzolódni látszó kép nem okvetlenül szakmapolitikai irányítású, egyszerűbben nem okvetlenül a kulturális szakemberek által irányított. Sok tekintetben van lehetőség ezért a helyi politikai hatalmak, a „kispolitikák” hatalmi legitimációjának, de legalább is demonstrálásának szolgálatába kényszerülni.
- A közművelődés intézményvilága a szűken vett kultúraközvetítés vonalától elmozdulhatott volna az oktatás, a szolgáltatás irányába. Nem igazán látszik, ezeknek a tevékenységeknek a kiépülése. Feltételezhetően a piac érvényesítette az érdekeit, a felnőttképzésben és a szolgáltatásban is profi, piaci szereplők vonták el a keresletet. A kevés, de valamiféle, a bevételkényszerre megfelelésszinten reagáló, szépen magyarázó szakmai szövegkörnyezet szerint a létkulturát érintő kezdeményezések, a különféle „vásárok”, inkább csak a megtűrés, a nagyvonalú elnézés tárgyait képviselik. Ironikusan fogalmazva a hálózat legsikeresebb szociális aspektusú akciói. Ezeket azonban jelentőségük szerint kell kezeljük. A vizsgálatok szerint, a fenti okok miatt is tehát nem a szolgáltatási, oktatási dimenzió vált jelentőssé, hanem a rendezvény koncentrikus, ünnepközpontú, szórakoztató elemek. Ezek népszerűek, a fenntartó által örömmel vett, sikeres, látogatott, kereslettel, esetleg bevétellel is kecsegtető események.
- A művelődési házak, közösségi színterek világa a műveltségfogalomban azért sem biztos, hogy jól tapinthatóan körvonalazódik, mert e rendszer láthatatlan közvetítő csatornaként

is működhet. Erősen feltételezhető, hogy sok kulturális fogyasztással kapcsolatos attitűdünk kialakulásában szerepet játszhat és bizonyára játszik is az intézményrendszer és minden attribútuma. Ennek a folyamatnak a reflexiója azonban nem okvetlenül tudatos.

- A szakmai-módszertani ajánlások, kísérletek, a „jó példák” ritkán és kevésszer szólnak a klasszikus műveltség kiteljesítésének élményéről. Nyilvánvalóan a szakmai ajánlások, best practice összefoglalások is igazodnak a forráslehetőségekhez, amelyeknél a premizált ügyek: a kooperatív, integratív, közösségeiben hasznossá váló, egyben kiteljesedő ember. Lehetséges, hogy ez az ember, a klasszikus műveltségesszmény szerint nem művelt? Lehetséges, legalábbis nem okvetlenül ezeken a műveltségterületeken kiérlelt.
- Arra azonban építeni lehet, hogy a kutatás eredményei szerint az emberek fejében él egy határozott képzet a műveltséggel kapcsolatban. Ezek a kultúra, olvasottság, intelligencia, tudás, tájékozottság fogalmakban összegződtek. A kulturális szakemberek kétszer gyakrabban említették a tájékozottságot, tájékozódást, eligazodást a világ dolgaiban, mint a lakossági kérdezettek. Ebbe a fogalomba beletartozó az a rendszerező képesség, amit az ismeretek pusztá megszerzésén túl, azok rendezésében, strukturálásában tudunk hasznosítani.
- A művelt ember számára, azon túl hogy jól alkalmazza a megszerzett tudások-ismeretek sokaságát, eligazodik a világ dolgaiban, megérti annak működését, boldogul benne, még egy gazdag, boldogságot, örömet okozó világ nyílik, nyílhat meg, legyen ez a magas kultúra javainak alkalmas befogadása vagy az alkotás folyamata maga.
- Ahhoz, hogy minél több a saját sorsukban kompetens ember legyen társadalmunkban, a kulturális szegénység, másként a szocio-kulturális depriváció szintje csökkenhessen, ahhoz a közművelődés, közösségi művelődés intézményrendszere, szakemberei elengedhetetlenek, ezekben az intézményrendszerekben és hálózataiban van erő, potenciál. A saját sorsában kompetens ember válhat alkalmassá arra, hogy a klasszikus vagy akár a mai korban élő, modern felfogás szerinti műveltség birtokába kerülhessen.
- A művelt ember számára, azon túl hogy jól alkalmazza a megszerzett tudások-ismeretek sokaságát, eligazodik a világ dolgaiban, megérti annak működését, boldogul benne, még egy gazdag, boldogságot, örömet okozó világ nyílik, nyílhat meg, legyen ez a magas kultúra javainak alkalmas befogadása vagy az alkotás folyamata maga.

Felhasznált irodalom:

- Balázs, Béla (1917): Műveltség. Népművelés 13/1 49. p.
- Bujdosó, Dezső (1986) Kulturális kisenciklopédia. In: Kenyeres, Ágnes – Hargitai, György (szerk.) Kossuth Könyvkiadó, 470. p.
- Finánczy, Ernő (1926) A középkori nevelés története 4.p.
- Hunyadi, Zsuzsanna (2005): Kulturálódási és szabadidő eltöltési szokások, életmód csoportok. Magyar Művelődési Intézet 33. p.
- Knausz, Imre (2011) Műveltség és motiváció a közoktatásban. Egyenlítő. 9. sz
- Maróti, Andor (1986): Kulturális kisenciklopédia. In: Kenyeres, Ágnes – Hargitai, György (szerk.) Kossuth Könyvkiadó, 476-477. p.
- Maróti, Andor (2010) A műveltség-fogalom változásai. In: Török József (szerk) Közművelődési Nyári Egyetem 1999-2008. Válogatás a 10 év előadásaiból. Csongrád Megyei Népművelők Egyesülete 137. p.
- Maróti, Andor (2015): Elmélkedés a műveltségről <http://kultuszemle.nmi.hu/2-szam/hazai-tudomanyos-muhely/maroti-andor-elmelkedes-a-muveltsegről>
- Maróti, Lajos (1971): A múlt jövő nyomában. Magvető, Budapest
- Németh, János (2007) A „két kultúra” és a harmadik. Ponticulus Hungaricus XI. 5. http://members.iif.hu/visontay/ponticulus/rovatok/huhogok/nemeth_kult.html
- Németh, László (1963) Levél Marx Györgyhez. Élet és Irodalom 19-20. 1,2. ;3 p.
- Riesmann, David (1996) A magányos tömeg Polgár Kiadó
- Ságvári, Bence (2011) A net-generáció törésvonalai – kultúrafogyasztás és életstílus-csoportok a magyar fiatalok körében. In: Bauer, Béla – Szabó, Andrea (szerk) Arctalan (?) nemzedék. Ifjúság 2000-2010. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest,
- Snow, Charles Percy (1965) An expended version of The Two Cultures and the Scientific Revolution. Cambridge 16. p.
- Snow, Charles Percy (1965) The Two Cultures: and a Second Look, Cambridge 10-11. p.
- Soltész, Elekné (1963) Neveljünk tervszerűen! Parlando 1963/ 10. 1-3p. www.parlando.hu/1963/1963-10/1963-10-01-Neveljunk.htm
- („Special Eurobarometer 399” „Cultural acces and participation” (2013) 10. p. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_399_en.pdf
- Vitányi, Iván (1977) A közművelődés tudományos (szociológiai) vizsgálatának elméleti kérdései Népművelési Intézet 143. p.
- Wessely, Anna (2003) A kultúra szociológiai tanulmányozása. In: Wessely Anna (szerk) A kultúra szociológiája 15. p.

Dudás Katalin:

Az amatőr művészeti tevékenység hatása a szubjektív életminőségre és a lelki egészségre

Absztrakt: A tanulmány bevezetőjében foglalkozik a művészi alkotókészség eredetéről szóló elméletekkel, majd a profi és amatőr művész/et elhatárolásának problémájával. Szakirodalmi összefoglaló cikkek alapján (Guetzkow és Tepper) ismerteti a művészet hatásairól alkotott elképzeléseket és az amatőr művészet hatásvizsgálatával kapcsolatos elméleti problémákat. Egy magyar, amatőr művészek körében történt felmérés alapján vizsgálja az amatőr művészeti tevékenység és a szubjektív életminőség és lelki egészség kapcsolatát. Kísérletet tesz Tepper azon hipotézisének vizsgálatára, miszerint a társadalmilag hátrányos helyzetű csoportok esetében az átlagnál nagyobb mértékű pozitív hatással jár az amatőr művészeti tevékenység.

Abstract: In the introduction theories about the origin of artistic creativity are considered, followed by the problem of distinction between amateur and professional art/ist. Based on the literature (Guetzkow and Tepper), the paper reviews the concepts on the effects of arts and the theoretical problems related to arts impact studies. Based on a Hungarian research among amateur artists, the relationship between amateur artistic activity and subjective quality of life and mental health is investigated. An attempt is made to investigate Tepper's hypothesis, i.e. in case of socially disadvantaged groups, amateur artistic activities involve a positive impact above the average.

1. A művészi alkotókészség eredete és fokozatai

Antropológiai kutatások alapján úgy tűnik, maga a művészet, a művészi alkotás az emberi lét olyan elválaszthatatlan velejárója, mint a rokonsági rendszerek vagy a hitek valamilyen természetfeletti erő/k létezésében. A művészeti alkotókészség eredete ugyanabban az emberi lényegben található, amely lehetővé teszi, hogy a közvetlen szükségletein túlmenően termeljen, juttassa érvényre az esztétikum törvényeit (Papp, 1986:16). Bár a művészeti alkotókészség általános tulajdonságunk, de megvannak a maga fokozatai. Szétbontható alkotásra és befogadásra, de ezek nem állíthatók szembe, mert a befogadás maga is egyfajta újraalkotás, aktív szellemi tevékenység. Az ember többet képes befogadni, mint megalkotni, azonban a befogadás terjedelme mindig attól függ, mit képes létrehozni – akár elemi szinten is – a befogadó. Egy másik szempontból az alkotókészség generatív és autonóm/innovatív alkotókészségekre bontható. Előbbi, mely meglévő formák, elemek szabályok alapján képes új variációkat létrehozni, minden ember sajátja. Ezzel szemben az innovatív fok – mely új elemeket, szabályokat képes kialakítani – csak keveseké. A kapitalizmus előtti korokban a nagy többséget kitevő paraszti társadalomban szinte mindenki egyszerre volt generatív jellegű alkotó és befogadó. Az autonóm művészet egy másfajta, de ugyancsak generatív jellegű közegben, a műhelyek, mesterségek, háziipar közvetlen közegében működött (Papp, 1986:25). Az ipari társadalom kialakulásával, a paraszti társadalom megszűnésével a művészeti alkotás és befogadás is elvált egymástól. Az alkotás kevesek sajátja lett, míg a többség passzív befogadóvá vált, így a „művészettel élés”, az aktív esztétikai tevékenység hiánya alakult ki.

2. Az amatőr és a profi elhatárolása

Az amatőr művészeti tevékenység az aktív művelődés egyik legfontosabb formája. Magyarországon a 14-70 évesek több mint negyede, mintegy kétmillió ember foglalkozik vele (Dudás-Hunyadi, 2005:83), ezeknek fele valamilyen közösség keretében. A pusztán számokon túlmenően, az amatőr művészeti tevékenység a kulturális élet semmi mással nem pótolható eleme, mind az általa létrehozott-közvetített művészeti értékek, mind közösségformáló ereje révén. Társadalmi jelentősége különösen a kistelepüléseken kiemelkedő, számos esetben egyedüli közvetítője a művészeti értékeknek.

Az amatőr szó jelentése kifejtésre, magyarázatra szorul, hiszen ma a közbeszédben sokszor a dilettánssal együtt a profival szembeállítva a hozzá nem értés negatív konnotációját hordozza. Maga a kifejezés a latin „amare” („szeretni”) töből ered, arra a személyre utalt, aki szereti csinálni, amit csinál. Hasonló a helyzet a dilettáns szóval, mely a latin „delectare” (= örömet lelteni valamiben) származéka, olyasvalaki volt, aki élvezett egy bizonyos tevékenységet. Fontossága miatt szó szerint idézzük Csíkszentmihályi Mihály (Csíkszentmihályi 1997:90) ezzel kapcsolatos gondolatait: *„Ezeknek a szavaknak a legkorábbi jelentése éppen ezért az élményre, s nem a teljesítményre terelte a figyelmet; azt a szubjektív jutalmat írták le, amit az egyén abból nyert, hogy bizonyos dolgokat csinált, nem pedig a teljesítményre összpontosított. Semmi sem illusztrálja jobban, hogy megváltozott a magatartásunk az élmény értékével szemben, mint éppen ennek a két szónak a sorsa. Volt idő, amikor amatőr költőnek vagy dilettáns tudósnak lenni csodálatos volt, hiszen ez azt jelentette, hogy az életet értékesebbé lehetett tenni az ilyen tevékenységekben való elmélyedéssel. A hangsúly azonban egyre erősebben áttolódott arra, hogy a magatartást többre értékeljük a szubjektív körülményeknél; a sikert, a teljesítményt, az elért eredményt csodáljuk, nem a tapasztalatok minőségét. Következésképpen lassan kínozóvá vált, ha valakit dilettánsnak neveznek, annak ellenére, hogy a dilettáns azt éri el, ami a legfontosabb – örömet szereznek neki a saját cselekedetei.”*

Az amatőr és profi művészet nem különíthető el a művek oldaláról: művészeti értéket kedvtelésből dolgozó alkotó is létrehozhat, és a professzionalitás sem biztos előfeltétele a művészeti érték létrehozásának (Lágler, 2002:47). Éppen emiatt nem választható szét amatőr és profi a képzettség, iskolázottság szerint sem. Az amatőr és profi közötti különbségtételben írásunkban ezért a művészethez való egzisztenciális viszonyt vesszük alapul. Mind az amatőr, mind a hivatásos művészeti tevékenység csak bizonyos szinten felül válik művészeti értékalkotóvá. Az amatőr művészetnél az alapérték a művelődési érték, míg a hivatásosnál a kereskedelmi érték. Az amatőr művész - tudatosan vagy ösztönösen - önnevelési folyamat részesesévé válik, éppen ebben az emberformálásban rejlik az amatőr művészet egyik fő társadalmi funkciója a közösségformálás, az esztétikai értékek létrehozása mellett (Kiss, 2001:31). Az öntevékeny művészeti tevékenység egyéni és csoportos formái Durkó szerint igen nagy jelentőségűek a személyiség fejlesztésében, ezen belül is az innovációs kreatív képességek, készségek felébresztésében, fejlesztésében, gyakorlásában (Durkó, 1999:66). Hangsúlyozta az alkotó közösségekben érvényesülő csoport-hatás jelentőségét, véleménye szerint igen sokrétű személyiségformáló erő rejlik e művelődési csoport-hatásban: a mások példájában, motivációs ösztönzésében, viselkedési mintáiban, bíráló aktivitásában, az egymást-segítés, kiegészítés gyakorlatában (Durkó, 1999:79).

3. A művészeti tevékenység hatásmechanizmusai

A művészet hatásáról szóló cikkeket olvasva, az ember könnyen eshet abba a hibába, hogy általános gyógyírnak gondolja minden problémára. Egy amerikai, a téma szakirodalmát áttekintő cikk (Guetzkow, 2002:3) két dimenzió alapján rendezte táblába a művészetnek tulajdonított hatásokat. A sorokban a művészeti input különböző típusai szerepelnek (közvetlen részvétel, közönségként való részvétel, művészek/művészeti csoportok/intézmények jelenléte), az oszlopokban pedig a tulajdonított hatásokat egyéni és közösségi szintjén elkülönítve mutatja be. Témánk szempontjából a táblázat első sora érdekes (közvetlen részvétel), így csak azt fejtjük ki.

A művészet hatásának mechanizmusai – közvetlen részvétel (Guetzkow, 2002:10)

Az egyén szintjén:

- Egészségügyi: személyközi kapcsolatokat épít és támogatja az önkéntességet, lehetőséget ad az önkifejezésre és az öröm érzésének megélésére, csökkenti a stressz szintjét, növeli az immunrendszer hatékonyságát
- Kognitív/pszichés: az önbecsülés, a hatékonyság érzésének erősödése, az odatartozás érzésének növekedése, az emberi tőke (készségek és kreativitás növekedése)
- Interperszonális: egyéni szociális hálózat építése, a másokkal együtt dolgozás képességének, illetve a kommunikációs készségek javulása

A közösség szintjén:

- Gazdasági (pl. fizetett munkatársak bére)
- Kulturális - növeli a közösségi identitást és a hatékonyság érzését
- Társadalmi: hozzájárul a társadalmi tőke képzéséhez, az emberek bevonásával, szervezetek összekapcsolásával, a helyi önkormányzattal, nonprofit szervezetekkel, és intézményekkel együttműködésben való részvétel élményével

A témával kapcsolatos empirikus kutatásokból egy három szekunder elemzés eredményeit összegző cikket szeretnénk kiemelni. Tepper (Tepper, 2014:6) erős pozitív korrelációt jelez a művészeti tevékenység és a szubjektív jóllét között. A művészeti tevékenység és a szubjektív életminőség kapcsolatának elméleti hátterét a pozitív pszichológiai irányzat adja. Seligman (Seligman, 2001:19) az életminőségnek, melyet a boldogsággal azonosít, három szintjét különíti el. Az első az élvezet, a hedonizmus szintje, mely igen fontos a testi – lelki egyensúly fenntartásához, de ez önmagában csak az állati késztetések kielégítését jelenti. A második szint a bevonódás, amikor az ember teljesen feloldódik egy feladat teljesítése közben és a legmagasabb szintű élményt éli át közben. Csíkszentmihályi (Csíkszentmihályi, 1997:13) ezt nevezi flow élménynek, áramlatnak. Csíkszentmihályi szerint – többek között – a sport, a játék, a művészetek, a hobbik gyakorlása az a tevékenység, amelyeket gyakorolva gyakran jelentkezik a flow élmény. A harmadik szint az értelmes élet, az élet értelmének keresése, mely megfelel az Arisztotelész szerinti tökéletes boldogságnak, mely nem élmény vagy állapot, hanem aktivitás. Ezt a szintet az önelfogadás, a személyes növekedés, a másokkal kialakított pozitív kapcsolatok és az autonómia jellemzik (Kopp-Martos, 2011:4).

Tepper (Tepper, 2014:8) általában az egész témát, a művészeti tevékenység és az életminőség kapcsolatát kevésbé kutatott témának tartja, ahol számos kérdés vár még tisztázásra. Ilyen kérdés az, hogy a művészeti tevékenységnek milyen hatása van a különböző

szociodemográfiai vagy egyéb csoportokra. Jellemzően a kutatások eddig nem annyira a teljes népességet, hanem speciális csoportokat (idősek, rizikócsoportba tartozó fiatalok, bevándorlók, stb.) vizsgáltak, s kérdéses, hogy ezek eredményei mennyire általánosíthatók. Fontos részeredmény e tekintetben, hogy úgy tűnik, a történelmileg hátrányos helyzetű csoportok (nők, kisebbségek) tagjai esetében nagyobb pozitív változást tud hozni e tevékenység. Bemutatja a téma kutatásával kapcsolatos általános módszertani problémákat. Ezek közül az egyik legfontosabb, hogy tételezhető-e oksági viszony a művészeti aktivitás és az életminőség között, s ha igen, ez milyen irányú. Tehát aki művészeti tevékenységet folytat, annak ettől jobb lesz az életminősége, az egészsége, vagy a boldogabb, egészségesebb emberek inkább aktívabbak e téren (is). Hiányoznak a művészeti tevékenységet más aktivitásokkal (vallási, sport, szociális, egyéb) összevető kutatások, melyek kimutatnák, hogy melyiknek van nagyobb hatása az életminőségre, illetve mely dimenziók mentén tér el ezek hatása. További problémát jelent a megfelelő adatok hiánya, így például a hosszú távú hatás mérésére alkalmas adatbázisoké, általában kicsi az ilyen kutatások elemszáma, illetve számos egyéb szempontból is limitált az általánosíthatóságuk. Problémaként jelzi, hogy az ilyen kutatásokba a résztvevők saját magukat választják ki, s nem kísérleti jelleggel kerülnek be randomizált módon művészeti tevékenységet folytató/nem folytató csoportokba a hatás mérésére. Fontos előrelépést jelent e területen a DICE (Drama Improves Lisbon Key Competencies in Education) program (Káva Kulturális Műhely Egyesület - DICE Konzorcium, 2010:6), mely az első kísérlet a tanítási színház és dráma tevékenység hatásának mérésére. A nemzetközi projekt elindítója és projektvezetője a magyar Káva Kulturális Műhely. Az EU által központilag támogatott nemzetközi vizsgálat tizenkét partner ország, 4500 diákja részvételével zajlott. A nyolc lisszaboni kulcskompetencia közül ötöt vizsgáltak (1. anyanyelvi kommunikáció 2. a tanulás tanulása 3. személyközi, interkulturális és szociális kompetenciák, állampolgári kompetencia 4. Vállalkozói kompetencia 5. kulturális kifejezőkészség); valamennyi esetén szignifikáns javulást tapasztaltak a kontrollcsoportokhoz képest a tanítási színház és dráma tevékenység hatására (nem vizsgált kulcskompetenciák: idegen nyelvi kommunikáció, matematikai, természettudományi és technológiai kompetenciák, digitális kompetencia).

4. A kutatásról

A Nemzeti Művelődési Intézet által koordinált I. Kulturális Közfoglalkoztatási Program két adatfelvételi moduljában - többek között - amatőr művészeti tevékenységet folytató személyekkel vettek fel kérdőíveket közfoglalkoztatottak 2014. február-áprilisában. A kiválasztás egyetlen szempontja az volt, hogy a megkérdezett amatőr művészeti tevékenységet folytasson. Azt, hogy mi számít amatőr művészeti tevékenységnek, a megkérdezettek megítélésére bíztuk, tehát nem jelöltünk ki művészeti ágakat, vagy határvonalat az amatőr, illetve a profi művészeti tevékenység között. Összesen 5.915 értékelhető kérdőívet tudtunk elemezni. A minta nem tekinthető reprezentatívnak, mert eleve csak azokon a településeken vették fel, ahol dolgoztak kulturális közfoglalkoztatottak. Emiatt a megkérdezettek településtípus szerinti összetétele jelentősen eltér a teljes lakosságtól: jóval kisebb a fővárosiak, s nagyobb a falun élők aránya. Az átlag lakossággal összevetve egy másik eltérés is tapasztalható: több közöttük a diplomás, ez viszont a célcsoport adottságaiból következik, mivel az amatőr művészeti tevékenységet űzők aránya az iskolai végzettséggel erősen nő (Dudás-Hunyadi 2005:82). (A diplomások aránya a 25 éves

és idősebb lakosság körében 19% a KSH adatai szerint, míg a mintában 39% volt (forrás: KSH népszámlálás, 2011 http://www.ksh.hu/nepszamlalas/docs/tablak/teruleti/00/00_1_1_4_1.xls).

Az amatőr művészeti tevékenység (illetve bármely más tevékenység) hatásának mérésére számos módszer mutatkozik. Módszertanilag optimálisnak a kontrollcsoport bevonásával készült longitudinális vizsgálat számít, mikor többszöri mérésre kerül sor, minimálisan a tevékenység megkezdése előtt és után, mind az érintett csoport, mind a vele minél több lényeges ismérv mentén megegyező kontrollcsoport körében. Felmérésünk jellege egyszeri, az amatőr művészeti tevékenységben résztvevők retrospektív önértékelésén alapuló mérésre adott módot.

Vizsgálatunkban 19 előre megadott item segítségével vizsgáltuk, hogy a megkérdezettek szerint hogyan befolyásolta életüket, szubjektív életminőségüket amatőr művészeti tevékenységük. A szubjektív életminőséget kutatásunkban a boldogsággal azonosítottuk. Mivel a boldogság szoros összefüggésben áll az egészséggel, ezért mérését kiegészítettük az egészség három dimenzióját (Kopp, 2009:38), a testi, lelki és társas-szociális-társadalmi egészséget mérő mutatókkal. További szempont volt az is, hogy az egyéni helyzet javulását vizsgáló változók mellett a közösség felé fordulást is mérjük, hiszen ez az értelmes élet, illetve az érett személyiség egyik ismertetőjele számos pszichológiai megközelítés, többek között Erickson pszichoszociális fejlődésmélete, vagy Allportnak a személyiség érettségével kapcsolatos elmélete szerint. Az általunk áttekintett szakirodalomhoz képest kutatásunk annyiban hoz újszerű megközelítést, hogy az amatőr művészeti tevékenység egyéni/közösségi jellegét is vizsgáljuk.

Tepper cikke (Tepper, 2014:6) nyomán azt a hipotézist kívánjuk megvizsgálni kutatásunkban, hogy mintánkban a hátrányos helyzetű rétegeknél jár-e a legnagyobb pozitív változással az amatőr művészeti tevékenység vagy sem. Kutatásunkban hátrányos helyzetűnek az alacsonyabb jövedelmű, illetve iskolázottságú csoportokat vettük, továbbá a nőket. Tepper eredményei szerint, ha minden más tényezőt kontroll alatt tartanak, a nők és a hátrányos helyzetű kisebbségek tagjai közül azoknak az életminősége jobb, akik amatőr művészettel foglalkoznak.

5. A kutatás eredményei

A megkérdezett amatőr művészek igen nagy arányban vélték azt, hogy tevékenységük hatására boldogabbak lettek: 64%-uk szerint az állítás teljes mértékben, további 33%-uk kismértékben igaz rá, s csak 2%-uk szerint egyáltalán nem igaz (1. ábra). Kiemeljük azt a tényt, hogy a javulás minden szociodemográfiai csoportban igen nagymértékű volt. Még az ebből a szempontból leghátrányosabb helyzetűnek bizonyuló munkanélkülieknek is a fele (52%) teljes mértékben igaznak érezte magára az állítást. Megvizsgálva azt, hogy a boldogabbá válás mely más állításokkal függ össze a legerősebben, a kapcsolati háló bővülésére vonatkozókkal (több ismerős, barát) találtuk a legszorosabb kapcsolatot, 0,4 körüli korrelációs együtthatóval, de valamennyi vizsgált itemmel szignifikáns pozitív összefüggés mutatkozott. A leggyengébben a település gondjai iránt való érdeklődéssel, a közügyesség javulásával kapcsolódott (korrelációs együttható 0,2 alatt). Utasi Ágnes kutatásai (Lennert, 2009:148) egyértelműen jelzik, hogy a közösséghez tartozás érzése meghatározó szerepet tölt be életminőségünkben. A közösséghez tartozás, a kapcsolatok

létrehozásának (és megtartásának) esélye azonban eltérő: a kor előrehaladtával, a munkahelyi kapcsolatok megszűnésével erősen csökken.

A megkérdezettek erős többségének nagyobb lett a kapcsolati hálója (több ismerőse lett: nagymértékben igaz: 73%, több barátja lett: 58%). Ez részben arra vezethető vissza, hogy az amatőr művészeti tevékenység többnyire társas keretek közt zajlik (1. tábla). Felmérésünk alapján a többség másokkal együtt alkot/gyakorol és be is mutatja közönség előtt a produkcióját (78%). Kevesen vannak, akik egyedül tevékenykednek és csak az „írásztalnak” dolgoznak (3%). A valóságban az egyedül alkotók/gyakorolók feltehetően az itt kimutatottnál többen lehetnek, csak ők, éppen tevékenységük rejtett jellegéből kifolyólag kisebb eséllyel kerültek a kérdezők látóterébe. Érdekes, hogy elég nagy arányban vannak olyanok, akik bár másokkal együtt alkotnak/gyakorolnak, de sose mutatják be ennek eredményét (8%). E viselkedésre többféle magyarázat is lehetséges: nemrég kezdtek a tevékenységbe, és/vagy nem állnak érzésük szerint a megfelelő tudásszinten, de előfordulhat az alkalom hiánya vagy a féltékenység is.

1. tábla: Az amatőr művészeti tevékenység individuális/társas jellege (%)

egyedül alkot/gyakorol, nem mutatja be	3
egyedül alkot/gyakorol, de bemutatja	4
egyedül alkot, de másokkal mutatja be	5
másokkal alkot/gyakorol, de nem lép fel/mutatja be	8
másokkal alkot/gyakorol és bemutat	78
egyéb	1
nincs válasz	1
Összesen	100

A tevékenység pozitív hatása azonban azoknál is érvényesül, ha kisebb mértékben is, akik egyedül alkotnak/gyakorolnak, s művüket nem mutatják be nyilvánosan (több ismerőse lett: nagymértékben igaz: 54%, több barátja lett: 37%). Az egyén kapcsolathálózatának gazdagodása, különösen a különböző helyzetű egyéneket, társadalmi csoportokat összekötő un. gyenge kapcsolatok számának növekedése mind az egyén boldogságának, mind mobilitási esélyeinek szempontjából fontos. Granovetter (Granovetter 2001:375) szerint minél több gyenge kapcsolattal rendelkezik valaki, annál nagyobb az esélye a munkához, illetve a magasabb munkajövedelemhez. A gyenge kötések alakulása a közösség szintjén is igen fontos: hozzájárul a társadalmi tőke, a kohézió növekedéséhez (Granovetter, 2001:389). Putnam mondását idézve: „A társadalmi tőke tipikusan kötelékekből, normákból és bizalomból áll össze, amely átvihető az egyik társadalmi környezetből a másikba. A Florentine-kórusok tagjai azért vesznek részt az énekkari munkában, mert szeretnek énekelni, nem pedig azért, hogy részvételükkel a toszkániai társadalmi felépítményt erősítsék. Mégis ez történik.” (Putnam, 2004:4).

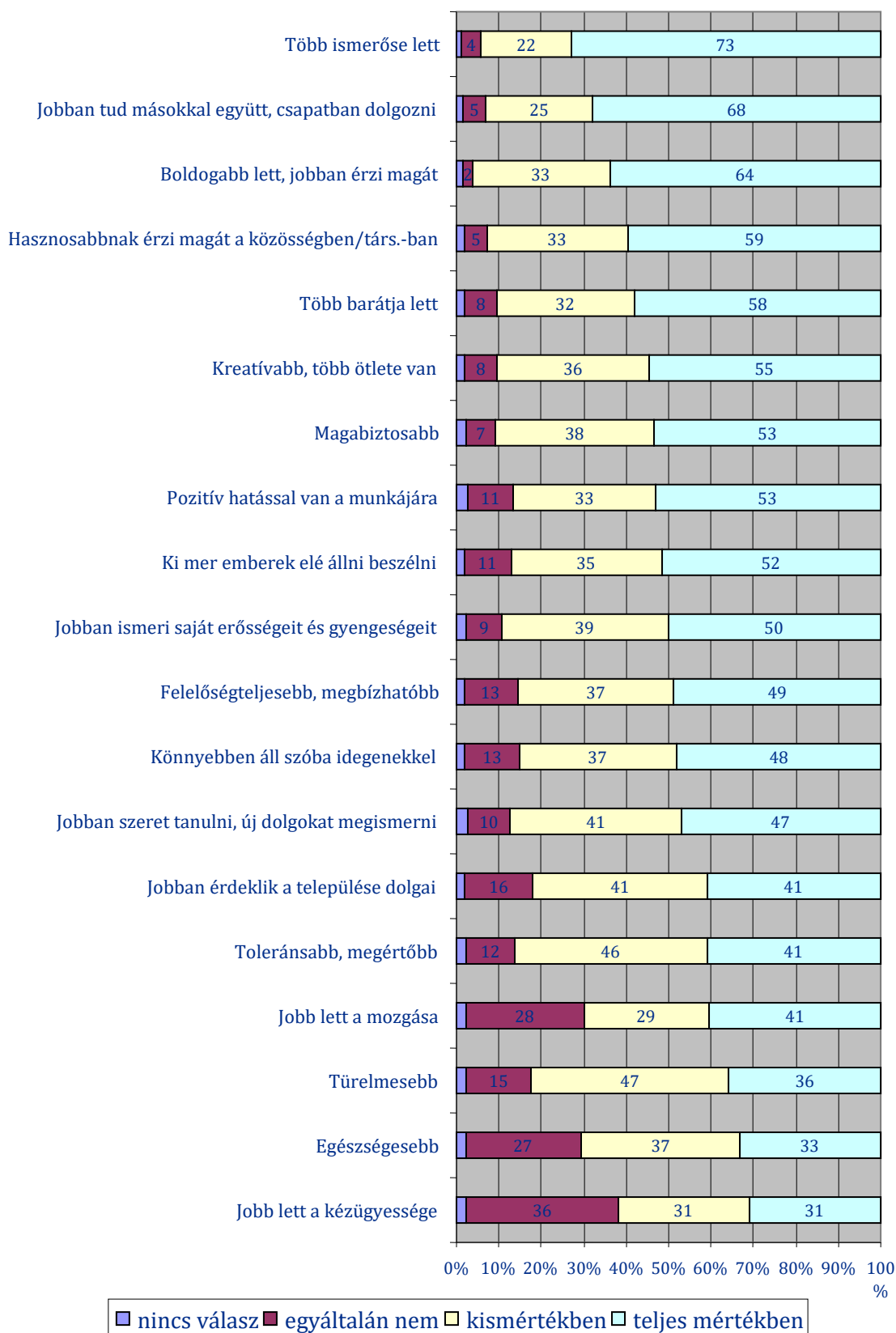
A másokkal együtt dolgozás készsége a társas vagy interszociális kompetenciák egyik fő eleme, jelentősége a modern társadalomban egyre nő. A mai, túlnyomórészt szolgáltatásokra épülő gazdaságban az egyén foglalkoztathatóságának egyik fontos tényezőjét jelenti (Eurodyce 2002:17). A mintánkban szereplő amatőr művészek 68%-a gondolta teljesen igaznak, hogy jobban tud másokkal együtt, csapatban dolgozni, további 25%-uk pedig részben igaznak. A legfiatalabb és a legidősebb korosztály az átlagosnál kissé nagyobb mértékű javulást jelzett.

Vizsgálatunkban két, kifejezetten a közösség felé forduláshoz köthető állítás szerepelt (hasznosabbnak érzi magát a közösség, a társadalom számára, jobban érdeklik a települése dolgai). Előbbit a megkérdezettek 59%-a, utóbbit pedig 41%-uk érezte teljes mértékben igaznak magára nézve. Szignifikáns különbségeket csak az utóbbi állítás esetében észleltünk: a település iránti érdeklődés annál inkább javult, minél idősebb volt a megkérdezett, illetve minél kisebb településen élt.

Általában elmondhatjuk, hogy az egészség mindhárom dimenziójában - testi, lelki és társas-szociális-társadalmi - a nagy többség pozitív változásról számolt be a művészeti tevékenység hatására (az egyes itemeknél kapott válaszok alakulását ld. 1. sz. ábra); a testi egészségnél ez a változás kisebb mértékű volt. Az összkép azonban a testi egészség esetében is igen pozitív: a megkérdezettek 37%-a kismértékben, 33%-a pedig teljes mértékben jellemzőnek mondta a javulást. A legtöbben a táncsal foglalkozók közül számoltak be egészségük javulásáról (47% az átlagos 33%-kal szemben).

Néhány item tekintetében kevesebben számoltak be változásról (kézügyesség, mozgás javulása), nyilván ezeket csak bizonyos művészeti ágak gyakorlása fejleszti.

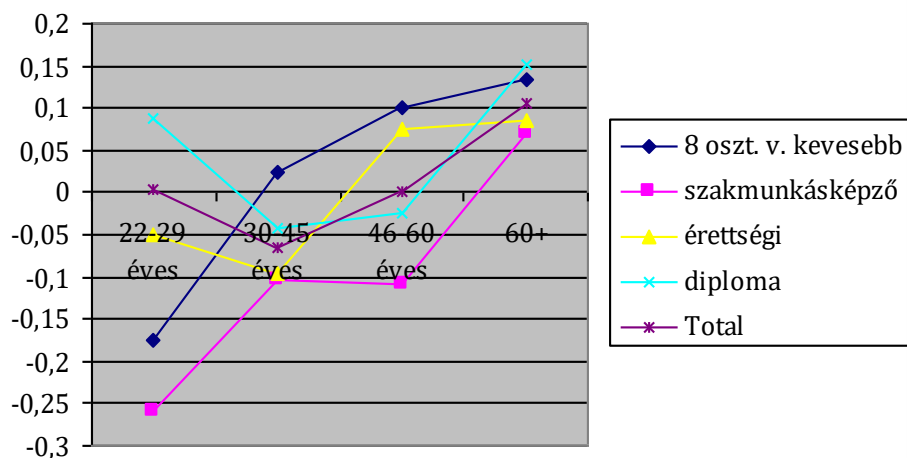
**1. ábra: Mit gondol, annak hatására, hogy Ön ... foglalkozik
miben hozott változást az életében?**

Mivel szeretnénk volna megállapítani, hogy összességében véve, a művészeti ág választása, az alkotás/gyakorlás közösségi/individuális jellege, illetve a különböző szociodemográfiai jellemzők hogyan befolyásolják az amatőr művészeti tevékenység hatását, az itemekből (kivéve a kézügyességre és a mozgásra vonatkozó, túlságosan speciálisnak bizonyult állításokat), egy, az összehatást mérő főkomponenst állítottunk elő. Ez a főkomponens tehát az egyes itemekben mutatkozó pozitív hatásokat sűríti egy mutatóba (a főkomponens és az eredeti itemek korrelációját mutató táblát ld. 1. sz. melléklet).

Az összefüggéseket vizsgálva nem lehetett egyértelműen eldönteni, hogy a hátrányosabb vagy az előnyösebb helyzetben élők „profitálhatnak”-e az amatőr művészeti tevékenységből. Az észlelt pozitív hatás erőssége a jövedelemmel párhuzamosan nő, de a végzettséget nézve már eltérő a kép: a csak általános iskolát végzettek esetében bizonyult a legerősebbnek, s egy kisebb csúcsot találunk a diplomásoknál. A kort és a végzettséget együttesen figyelembe véve, az idősök által érzékelt pozitív változás minden végzettségi csoport esetében nagyobb volt, mint a fiataloknál. A 2. ábra mutatja a pozitív változás korcsoport, illetve végzettség szerint: a nullánál nagyobb értékek az átlagosnál nagyobb mértékű, a negatív értékek az átlagosnál kisebb pozitív változást jelentenek. A köztes korosztályoknál viszont eltérően alakul az észlelt nyereség: míg a legfeljebb 8 osztályt végzettekénél és a szakmunkásoknál nő a kor előrehaladtával, addig az érettségizettek és a diplomások csoportján belül a fiataloknál és az időseknél a legmagasabb, a középkorosztálynál pedig kisebb. Mindez feltehetően arra vezethető vissza, hogy a magasabb végzettségűek körében a munka több örömet adhat, s kevésbé van szükség az amatőr művészet kompenzáló funkciójára. Figyelemre méltó, hogy a legfeljebb 8 osztályt végzettek nagyobb nyereséget észlelnek, mint a szakmunkások vagy az érettségizettek. Az egyes itemeket nézve nagyobb nyereségük a hasznosság és a közösség felé fordulás fokozott érzésének köszönhető.

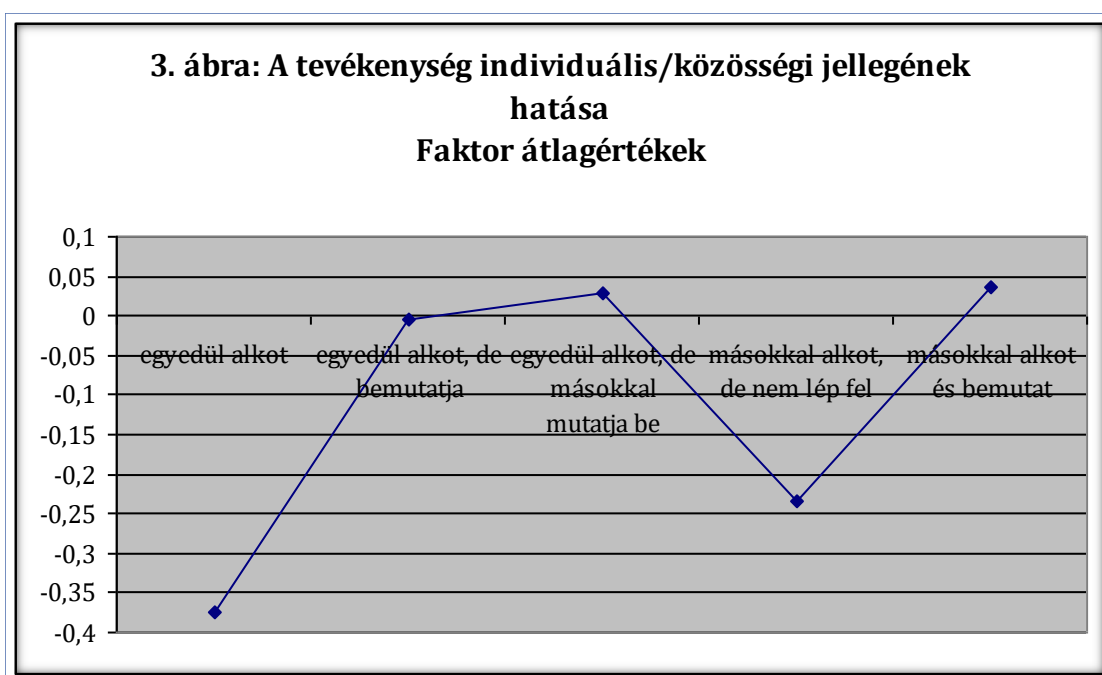
2. ábra: Az amatőr művészeti tevékenység hatása kor és iskolai végzettség szerint Faktor átlagértékek

A fenti képet árnyalja egy másik, a társaság, illetve a művészet egymáshoz viszonyított fontosságát mérő kérdése. Eszerint a gyerekeknél a társaság felé billen a mérleg, a kapcsolatokban (munka, család) leggazdagabb fiataloknál és középkorúaknál a művészet a fontosabb elem, az időseknél a kor előrehaladtával a társaság újra egyre fontosabb. Mindezek alapján feltehető, hogy az amatőr művészeti tevékenység mást jelent az egyes életciklusokban: a gyerekek számára a szocializáció, a társas beilleszkedés tanulásának egyik fontos terepe, a fiataloknál-középkorúaknál az útkeresés, önmegvalósítás közege, míg az időseknél egyre inkább társaságteremtő-pótló funkciója.

A tevékenység individuális/közösségi jellege széles skálán mozoghat az „írásztalnak” szánt, egyéni alkotástól egészen a csoportos alkotásig/bemutatóig. Nagyobb határról számoltak be azok, akik társasan alkotnak, gyakorolnak, illetve mutatják be produkciójukat (3. ábra). E szempontból kiemelten fontosnak tűnik a produktum nyilvános bemutatása: akik egyedül alkotnak/gyakorolnak, de vállalják annak közösségi megméréttetését, nagyobb határról számoltak be, mint akik eljárnak ugyan egy csoportba, de a produkció bemutatását nem vállalják. Ki kell emelnünk azonban azt, hogy még az „írásztalnak dolgozók”, illetve a nem fellépők/bemutatók esetében is pozitív a mérleg.

Feltehetően még tisztább képet kaptunk volna a közösség hatásáról, ha a tevékenység egyéni/közösségi jellegét firtató kérdést két alkérdésre bontottuk volna (alkotás/gyakorlás, illetve fellépés, bemutatás).

Megvizsgáltuk, hogy több magyarázó változó együttes figyelembe vételével mennyire tudjuk meghatározni az összhatás alakulását, tehát ha együtt vesszük figyelembe a kor, nem stb. hatását, hogyan alakul a pozitív változás mértéke. Az összhatás alakulását csak kevésbé tudtuk megmagyarázni (lineáris regresszió esetén a magyarázóerő 3,7% volt). Ez az alábbi tényezőkre vezethető vissza: egyrészt az összefüggések egy része feltehetően nem lineáris, másrészt fontos magyarázó változók, mint a jövedelem és az iskolai végzettség ordinális, és

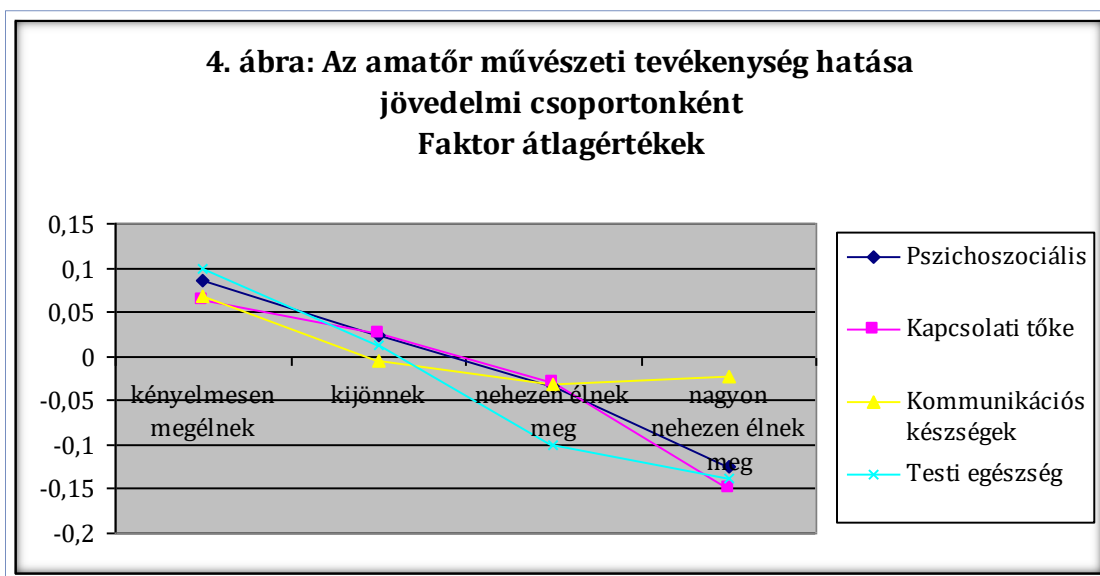
nem intervallum skála szintűek voltak, így nem tudtuk őket bevonni a modellbe. További fontos változók, mint például a tevékenység gyakorisága/intenzitása, kisebbségi hovatartozás, van-e gyereke, ha igen, mennyi éves, stb. pedig nem kerültek felmérésre. A modellbe bevonva kort, a lakóhely településnagyságát, a nemet, hányféle amatőr művészeti tevékenységet művel, illetve kapott-e már valamilyen díjat, be szokták-e mutatni produkciójukat. A szociodemográfiai ismérvek közül a kor ($\beta = 0,034$) és a nem ($\beta = -0,043$) hatása bizonyult szignifikánsnak: a tevékenység hatása a nők körében magasabb, illetve a korral nő. A legerősebb hatásúnak a díjazás ténye bizonyult: a külső elismerésben részesültek nagyobb hatásról számoltak be ($\beta = 0,135$), azok is, akik többféle tevékenységet folytatnak ($\beta = 0,079$), illetve bemutatják produkciójukat közönség előtt ($\beta = 0,057$).

Ahhoz, hogy megtudjuk, milyen jellemző dimenziók mentén mutatkozik meg az amatőr művészeti tevékenység hatása, az itemek információtartalmát faktorokba sűrítettük. A leginformatívabbnak a négyfaktoros rotált megoldás tűnt, ennél a következő dimenziókat sikerült elkülönítenünk:

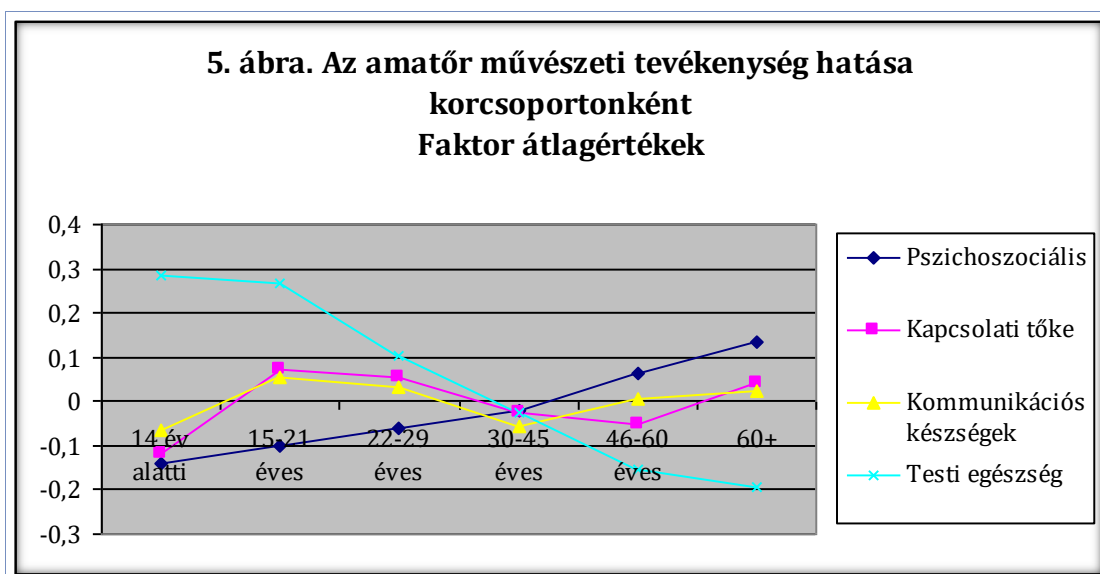
- pszichoszociális érettség
- kommunikációs készségek
- kapcsolati háló
- testi egészség

A kimutatott négy faktor közül kettő, a pszichoszociális érettség vagy bölcsesség és a testi egészség megfeleltethető a Kopp Mária és Skrabski Árpád által ismertetett (Kopp-Skrabski, 2009:38) egészséggel összefüggő dimenzióknak. A pszichoszociális érettség faktorán azok az állítások szerepelnek nagy súllyal, amelyek az önismeretet, a tanulásvágyat, s az individuumon túlmutató, a közösség iránti érdeklődést, aktivitást fejezik ki (ld. 2. sz. melléklet). A kapcsolati háló faktorán a több barátja, illetve ismerőse lett állítás volt a domináns. A kommunikációs készség faktorán a ki mer mások elé állni beszélni, könnyebben áll szóba idegenekkel itemek súlya volt a legnagyobb. A testi egészség faktoránál az egészségesebb lett item mellett a jobb lett a mozgása kapott nagy pontszámot. Az eredmények közül azt emelnénk ki, hogy a kommunikációs készségek és a kapcsolati háló dimenziója elválik egymástól, holott köztük logikusan szoros korrelációt feltételeznénk. Ez arra vezethető vissza, hogy a kétféle hatás más csoportra volt jellemző: a kommunikációs készségek javulása az idősebb, képzetlenebb amatőröknél, míg a kapcsolati háló növekedése a fiatal városiaknál volt jellemző. A társas, társadalmi egészség dimenziója mintánkban két, egymástól független faktorként jelenik meg (kommunikációs készségek és kapcsolati háló). E két dimenzió elkülönülése arra vezethető vissza, hogy az amatőr művészeti tevékenység eltérő hatással bír az egyes szociodemográfiai csoportokban. A kapcsolati háló növekedése a városiakra volt jellemző; feltehetően a sűrűbb szövésű, több közvetlen kapcsolatra lehetőséget adó kistépüléseken az ismeretségi kör bővülésére kisebb szükség van, mint a nagyvárosokban.

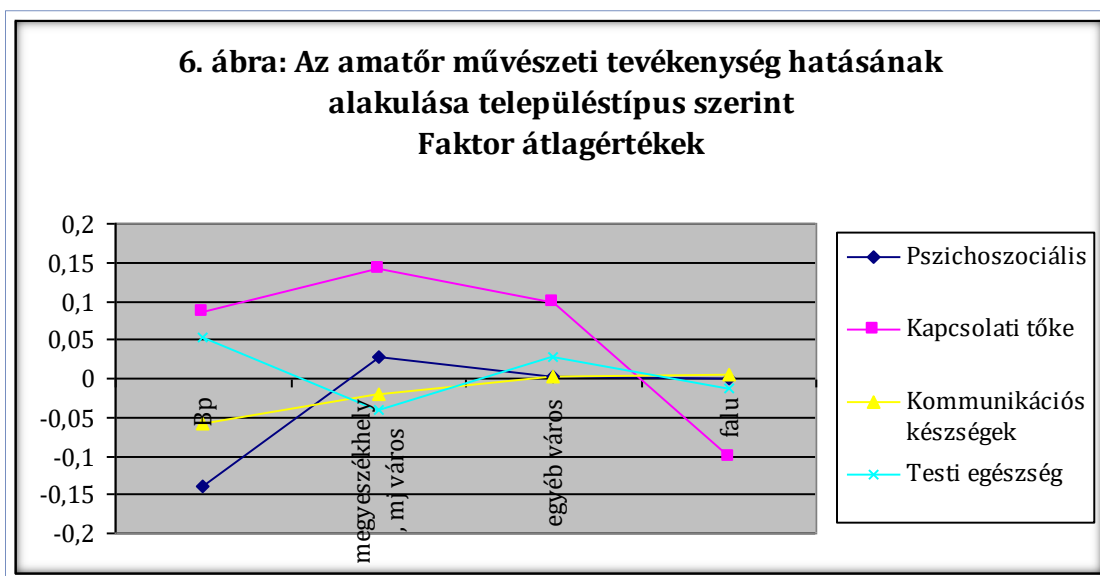
A kommunikációs készséget kivéve minden más dimenziónál – pszichoszociális érettség, kapcsolati háló és testi egészség – minél kedvezőbb anyagi helyzetben van valaki, annál nagyobb pozitív hatást tud kiváltani nála az amatőr művészeti tevékenység (4. ábra).

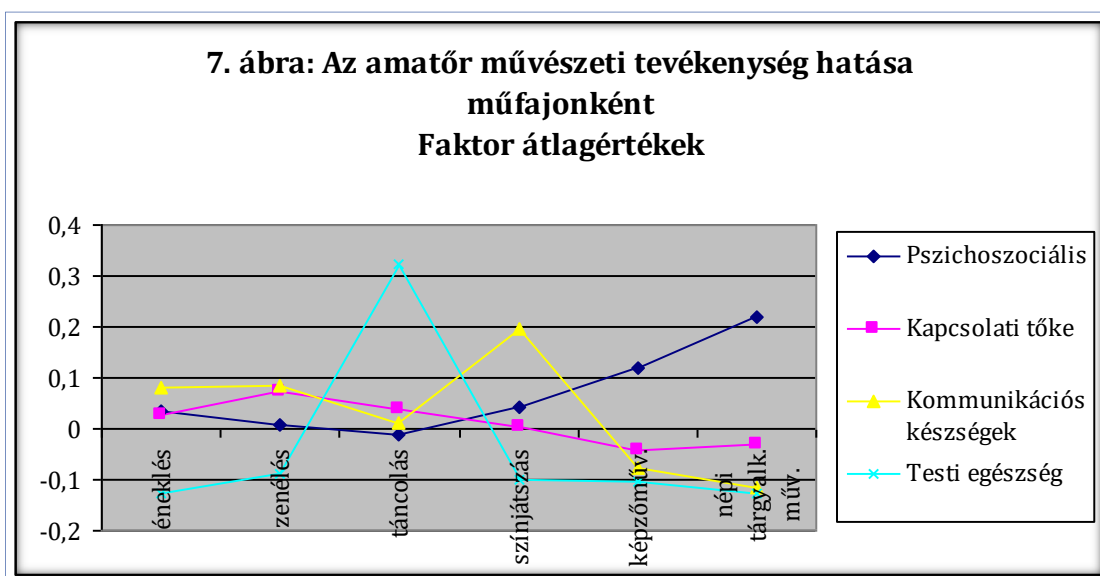
A kor igen erős differenciáló tényezőnek bizonyult (5. ábra). A testi egészségnél és a pszichoszociális érettségnél egyértelműen azoknál következett be a legnagyobb hatás, akik az adott szempontból amúgy is kedvezőbb helyzetben voltak (az egészségnél a fiatalok, az érettségnél az idősebbek esetében). A kapcsolati háló esetében eltérő volt a kép: bár a hatás a legnagyobb kapcsolati hálóval, baráti körrel rendelkező fiataloknál (Albert-Dávid, 2003:5) volt a legerősebb, az e tekintetben leghátrányosabb helyzetű idősek körében a hatás mértéke meghaladta a középkorúaknál tapasztalhatót.

A településtípus szerint igen eltérő volt az egyes dimenziókban a hatás mértéke (6. ábra). A városokban a kapcsolati háló növekedése jóval erősebb volt, mint a falvakban. A fővárosiaknál, az átlagosnál kisebb változás következett be az érettség dimenziójában.

Az egyes műfajok hatását tekintve a várható eredményeket kaptuk: az egészségi helyzet javulása a táncval mutatva a legerősebb összefüggést, a kommunikációs készségé pedig a színjátszással, általában véve pedig az előadóművészetekkel (7. ábra). Az érettség ezzel szemben a képzőművészettel, illetve a népi tárgyalkotó művészettel függött össze leginkább, feltehetően az ezeket űzők magasabb életkorából és az alkotás jellemzően individuális voltából adódóan. Ha az egyes műfajokat differenciáltabban figyeljük (pl. a zenélésen belül a komolyzene, könnyűzene, népzene), akkor a fentínél finomabb képet kaphatnánk; tehát a téma további elemzésre érdemes.

Az egyes dimenziók mentén mért különbségeket szintén csak kis részben tudtuk megmagyarázni a többváltozós lineáris regresszió módszerével; az okok megegyeznek az összehatásnál leírtakkal. A legmagasabb magyarázóerőt a testi egészségnél tapasztaltuk 10,3%-kal, ezt követte az érettség és a kommunikációs készség (3,6%, ill. 3,5%). A legkisebb magyarázó erő a kapcsolati tőke esetében mutatkozott (2,4%).

Egyetlen olyan tényező volt, melynek hatása a többváltozós lineáris regressziós modellben (3. sz. melléklet) mind a négy dimenzió esetén szignifikáns volt: akik kaptak már valamilyen díjat, azok nagyobb változásról számoltak be, különösen kapcsolati hálót tekintve (utóbbi persze kétirányú folyamat lehet, minél több díjat kap valaki, annál többen ismerik, illetve minél többen ismernek valakit, annál a nagyobb az esélye díjra). Ez a tény alátámasztja az amatőr művészeti versenyek, vetélkedők, zsűrizések fontosságát, mert külső visszajelzést, elismerést jelentenek, s esélyt adnak a többi művész, illetve csoport megismerésére is.

A testi egészség átlagosnál jóval nagyobb mértékű javulását észlelték a táncosok, az énekesek viszont kisebbet. Az egészségjavító hatás a korral csökkent.

A kapcsolati háló növekedése esetében a már említett díjazás hatása volt a legnagyobb, azt követte a bemutatás ténye: akik bemutatják produkciójukat, logikusan kiterjedtebb ismeretségi, baráti körre tehetnek szert ezáltal. Műfajt tekintve a zenészek érezték a legnagyobb hatást, s a legkisebbet az általában egyedül dolgozó (vagy alkotás közben kevésbé a társaságra figyelő) képzőművészek.

A kommunikációs készség javulását legerősebben a műfaj befolyásolta: a legnagyobb hatás a színjátszóknál mutatkozott, az énekeseknél pedig valamivel kisebb; a népi tárgyalkotóknál pedig átlag alatti volt. A kommunikációs készség javulása többi tényezőt figyelembe véve is a nőknél és a kisebb településeken élőknel nagyobb az átlagosnál.

Az érettség esetében műfaj szerint a képzőművészek és a népi tárgyalkotók érezték az átlagosnál nagyobb hatást. Minél idősebb az amatőr művész, ez a típusú hatás annál erősebb, illetve átlagosnál nagyobb a férfiaknál is.

6. A boldogság szintje az amatőr művész, illetve a lakossági mintánál

Lehetőségünk volt arra, hogy az amatőr művészek mintáját összehasonlítsuk egy, szintén az I. Kulturális Közfoglalkoztatási Programban felvett lakossági mintával. Mivel a két minta fontos szociodemográfiai ismérvek (végzettség, településtípus) mentén eltért egymástól, ennek ellensúlyozására a megfelelően csoportosított átlagértékeket hasonlítottuk össze egymással (tehát a diplomás amatőr művészeket a diplomás lakossággal, stb.). A kapott eredmények szerint az amatőr művészek szignifikánsan boldogabbnak bizonyultak a lakossági minta tagjainál (4. sz. melléklet). Minél idősebb volt a megkérdezett, annál nagyobb volt a különbség az amatőr művészek javára, ez az összefüggés megegyezett a korábban leírtakkal. A végzettségnél kissé eltérő képet kaptunk: nemcsak a legfeljebb általános iskolát végzettek, hanem a szakmunkások is sokkal boldogabbak voltak, ha végeztek amatőr művészeti tevékenységet. A magasabb végzettségűeknél (érettségizettek vagy diplomások) az amatőrök előnye jóval kisebb. A fiataloknál nincs különbség a két csoport között, az idősebbeknél viszont megint egyértelműen az amatőrök vezetnek.

7. Összefoglalás, következtetések

Az amatőr művészek szubjektív életminősége az amatőr művészeti tevékenységgel összefüggésben igen jelentősen javult. Az összefüggéseket vizsgálva nem lehetett egyértelműen eldönteni, hogy a hátrányosabb vagy az előnyösebb helyzetben élők „profitálhatnak-e” inkább az amatőr művészeti tevékenységből. Az észlelt pozitív hatás erőssége a jövedelemmel nő, a kor és a végzettség tekintetében viszont nem egyértelmű az összefüggés. A két tényezőt együtt vizsgálva kitűnik, hogy az egyes végzettségi csoportokon belül az idősek mindig nagyobb javulást érzekeltek a fiatalokhoz képest. Az idősek relatív előnye a végzettséggel ellentétes irányban változott, tehát a legnagyobb pozitív hatás az alacsony végzettségű időseknél volt tapasztalható. A fiatalok csoportjában az iskolázottabbak körében volt nagyobb a hatás. A nők kissé erősebb hatást érzekeltek, mint a férfiak. Nagyobb hatás volt tapasztalható azok körében is, akik közösségi keretek közt gyakoroltak, alkottak, illetve mutatták be produkciójukat. Kiemelten fontosnak tűnik a produktum nyilvános bemutatása: akik egyedül alkotnak/gyakorolnak, de vállalják annak közösségi megméréttetését, nagyobb hatásról számoltak be, mint akik eljárnak ugyan egy csoportba, de ebben nem vesznek részt. Kiemeljük az amatőr művészeti versenyek, zsűrizések szerepét: a teljesítmény külső elismerése fontos eleme az amatőr művészeti tevékenység hatásának. Az egyes művészeti ágak hatása a szubjektív életminőségre jóval kisebbnek bizonyult, mint a kemény szociodemográfiai változók, illetve a tevékenység közösségi/individuális jellege. Magát a művészeti ág választását is erősen behatárolják a lehetőségek: a helyben elérhető kínálat, a „belépési küszöb” magassága (befektetés pénzben, időben és tudásban).

Az amatőr művészeti tevékenység hatása négy elkülönült dimenzióban hat az életminőségre: pszichoszociális érettség, kommunikációs készségek, kapcsolati háló, testi egészség. A kommunikációs készséget kivéve minden más szempontból – pszichoszociális érettség, kapcsolati háló és testi egészség – minél kedvezőbb anyagi helyzetben van valaki, annál nagyobb hatást tud kiváltani nála az amatőr művészeti tevékenység. A testi egészségnél és a pszichoszociális érettségnél egyértelműen azoknál következett be a legnagyobb hatás, akik az adott szempontból amúgy is kedvezőbb helyzetben voltak (az egészségnél a fiatalok, az érettségnél az idősebbek esetében). A kapcsolati háló dimenzióban a hatás ugyan a legnagyobb ismeretségi, baráti körrel rendelkező fiataloknál volt a legerősebb, az e tekintetben leghátrányosabb helyzetű idősek körében a hatás mértéke azonban meghaladta a középkorúaknál tapasztalhatót. Az egyes műfajok hatását tekintve a várható eredményeket kaptuk: az egészségi helyzet javulása a táncsal mutatta a legerősebb összefüggést, a kommunikációs készségé pedig a színjátszással, általában véve pedig az előadóművészetekkel. Az érettség ezzel szemben a képzőművészettel, illetve a népi tárgyalkotó művészettel függött össze leginkább, feltehetően az alkotás jellemzően individuális voltából adódóan.

Összefoglalva a kutatás eredményeit, az amatőr művészeti tevékenység igen jelentős pozitív hatást tud gyakorolni a benne résztvevők életére, különösen az idősek és az alacsonyabb végzettségűek esetében, ehhez képest a magyar társadalomban viszonylag kevesen tudnak/akarnak vele foglalkozni. Egy 2005-ös felmérés szerint a magyar lakosság 28%-a foglalkozik valamilyen művészeti tevékenységgel (Dudás-Hunyadi, 2005:83), ez a 14-70 éves lakosságra vetítve mintegy kétmillió embert jelent. Az impozáns számok és jelentős művészeti hagyományaink (kórusmozgalom, táncmozgalom) ellenére nemzetközi összehasonlításban erős lemaradásban vagyunk. A 2003-as Eurobarometer vizsgálat a 2004-

ben belépő 10 és 3 még bebocsátásra váró ország adatait összehasonlítva azt az eredményt hozta, hogy a 13 ország közül csak a 12. helyet tudtuk elérni (Hunyadi, 2005:73). A lemaradás mellett a helyzetet súlyosbítja a hozzáférés egyenlőtlensége is: míg a 3-5 ezer fős települések közül szinte mindegyiken működik alkotó művelődési közösség (95%), addig az ezer fő alattiaknak kevesebb, mint a felén (44%) (Hunyadi - G. Furulyás - Talata-Dudás, 2005:22). A hozzáférés területi egyenlőtlensége ellenére az a részvételben csak kisebb eltérések mutatkoznak e változó mentén (falvak: 23%, Budapest: 33%); az egyenlőtlenség jóval nagyobb mértékű a kor, illetve a végzettség tekintetében. Az amatőrök aránya éppen azoknál a legalacsonyabb, akiknél a legkedvezőbb hatást tudja kifejteni: a 60-70 éveseknél csupán 14%, míg a 14-17 éveseknél ennek majdnem négyszerese. A végzettséget nézve szintén nagyok a különbségek: a diplomások közül (41%) majdnem négyszer annyian foglalkoznak művészeti tevékenységgel, mint az alapfokú végzettségűek körében (11%).

A közművelődés egyik alapfeladata volt mindig az amatőr művészeti tevékenység generálása, befogadása, támogatása, szakmai-módszertani mentorálása képzésekkel, zsűrizések, felmenő rendszerű versenyek, stb. szervezésével. Fenti elemzés alátámasztja, hogy az amatőr művészeti tevékenység nagymértékben hozzájárulhat az egyén társadalmi integrációjához és a társadalom harmonikus működéséhez.

Felhasznált irodalom:

- Albert, Fruzsina – Dávid, Beáta (2003): 5.1 Az emberi kapcsolatok alakulása Magyarországon a XX. század utolsó évtizedében. Kutatási jelentés. <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a592.pdf>, 1-13 p.
- Csíkszentmihályi, Mihály (1997): FLOW. Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1-150 p.
- Dudás, Katalin – Hunyadi, Zsuzsa (2005): Találkozások a kultúrával 6. A hagyományos (színház, hangverseny, kiállítás) és a modern tömegkultúra (mozi, könnyűzenei koncert) helye és szerepe a kulturális fogyasztásban. Budapest, Magyar Művelődési Intézet, 81-83 p.
- Durkó, Mátyás: Andragógia. (A felnőttnevelés és közművelődés új útjai). Magyar Művelődési Intézet, Budapest, 1999, 66-79 p.
- EURYDICE (2002): Kulcskompetenciák Egy kialakulóban lévő fogalom az általános kötelező oktatás területén. www.nefmi.gov.hu/europai-unio-oktatas/osszehasonlito/kulcs-001-186, 17 p.
- Granovetter, Mark: A gyenge kötések ereje: A hálózatelemzés felülvizsgálata. In: Angelusz Róbert és Tardos Róbert (szerk.): **Társadalmak rejtett hálózata**. Budapest, Magyar Közvéleménykutató Intézet, Budapest, 371-400 p.
- Guetzkow, Joshua: How the Arts Impact Communities: An introduction to the literature on arts impact studies. Princeton University, 2002. Working Paper Series, 20. 2-20 p.
- Hunyadi, Zsuzsa – G. Furulyás, Katalin – Talata-Dudás, Katalin (2012): A kistérségek köz-kulturális kínálata I. SZÍN 17/3 4-24 p.
- Hunyadi, Zsuzsa (2005): Találkozások a kultúrával 7. Kulturálódási és szabadidő eltöltési szokások, életmód csoportok. Budapest, Magyar Művelődési Intézet, 71-73 p.
- Káva Kulturális Műhely Egyesület - DICE Konzorcium (2010): DICE – a kocka el van vetve. Kutatási eredmények és ajánlások a tanítási színház és dráma alkalmazásával kapcsolatban. Letölthető: www.dramanetwork.eu 5-8 p.
- Kiss, László (2001): Amatőr-amatőrség. In (Főszerk.: Kovácsné Bíró, Ágnes): Alkotó emberek. Amatőr művészetek az ezredfordulón. Nemzeti Kulturális Örökség Múzeuma Közművelődési Főosztálya, 21-45 p.
- Kopp, Mária – Martos, Tamás: A magyarországi gazdasági növekedés és a társadalmi jóllét, életminőség viszonya. Beszámoló a jövő nemzedékek országgyűlési biztosának 2010. évi tevékenységéről. Függelék. 2011, 1-12 p.
- Kopp, Mária – Skrabski, Árpád (2009): Magyar lelkiállapot az ezredforduló után. In: Távlatok/86 - 2009. Karácsony, 32-52 p.
- Lágler, Péter: Szerelem vagy szakma? A profi és az amatőr. In: Magyarország médiakönyve 2002. 45-60 p.
- Lennert, Zsuzsanna (2009): Utasi Ágnes: Éltető kapcsolatok. Szociológiai Szemle 2009/3, 147-151 p.
- Papp, Oszkár (1986): Amatőr művészet – amatőr képzőművészet. In (szerk.: Kerékgyártó, István – Kiss, Mihály): Mérleg '85. Tanulmányok, dokumentumok az amatőr képzőművészetről I. Budapest, Országos Közművelődési Központ Módszertani Intézete, 13-38 p.

- Putnam; Robert D. (2004): A prosperáló közösség. A társadalmi tőke és a közélet. Parola, 2004/3, 3-5 p.
- Seligman, Martin (2011): Flourish - élj boldogan! A boldogság és a jól-lét radikálisan új értelmezése. Budapest, Akadémiai Kiadó, 19-20 p.
- Tepper, J. Steven at al.: Artful living: Examining the relationship between artistic practice and subjective wellbeing accross three national surveys. The Curb Center For Art, Enterprise & Public Policy at Vanderbilt University, February 16, 2014, 6-27 p.

1. sz. melléklet:

Az amatőr művészeti tevékenység hatását sűrítő főkomponens és az eredeti itemek összefüggése

Korrelációs együtthatók

Magabiztosabb	0,709
Toleránsabb, megértőbb	0,693
Felelősségteljesebb, megbízhatóbb	0,690
Jobban ismeri saját erősségeit és gyengeségeit	0,676
Hasznosabbnak érzi magát a közösségben, a társadalomban	0,652
Könnyebben áll szóba idegenekkel	0,651
Jobban szeret tanulni, új dolgokat megismerni	0,647
Jobban tud másokkal együtt, csapatban dolgozni	0,641
Türelmesebb	0,638
Kreatívabb, több ötlete van	0,634
Pozitív hatással van a munkájára	0,625
Boldogabb lett, jobban érzi magát	0,582
Ki mer emberek elé állni beszélni	0,582
Több barátja lett	0,580
Több ismerőse lett	0,535
Jobban érdeklik a települése dolgai	0,522
Egészségesebb	0,517
Jobb lett a mozgása	0,410
Jobb lett a kez ügyessége	0,366

2. sz. melléklet:

Az amatőr művészeti tevékenység hatását tömörítő faktorok és az eredeti itemek
összefüggése

Korrelációs mátrix

	pszicho- szociális érettség	kapcsolati háló	kommuniká- ciós készség	testi egészség
Boldogabb lett, jobban érzi magát	0,44513	0,44184	0,20653	0,14877
Több ismerőse lett	0,21289	0,92693	0,18659	0,07250
Több barátja lett	0,27426	0,80195	0,22093	0,15137
Ki mer emberek elé állni beszélni	0,28163	0,17585	0,86419	0,10661
Könnyebben áll szóba idegenekkel	0,36484	0,22315	0,83732	0,12440
Jobban tud másokkal együtt, csapatban dolgozni	0,44445	0,34548	0,50002	0,12368
Pozitív hatással van a munkájára	0,61946	0,23957	0,22496	0,12069
Kreatívabb, több ötlete van	0,66303	0,23059	0,22278	0,08161
Jobb lett a kez ügyessége	0,37957	0,08815	0,08575	0,16198
Magabiztosabb	0,60885	0,24072	0,44607	0,20243
Felelősségteljesebb, megbízhatóbb	0,63662	0,16434	0,36534	0,22466
Jobb lett a mozgása	0,20691	0,13098	0,16416	0,70913
Egészségesebb	0,28276	0,12769	0,09691	0,96530
Türelmesebb	0,59915	0,11811	0,14903	0,33027
Toleránsabb, megértőbb	0,59926	0,17271	0,23285	0,26096
Jobban szeret tanulni, új dolgokat megismerni	0,72464	0,13932	0,16164	0,15779
Jobban ismeri saját erősségeit és gyengeségeit	0,73473	0,16309	0,20965	0,17435
Hasznosabbnak érzi magát a közösségben, a társadalomban	0,66573	0,25151	0,22965	0,09513
Jobban érdeklik a települése dolgai	0,52577	0,11867	0,20486	0,10839

3. sz. melléklet:

Standardizált Beta együttthatók értéke lineáris regressziós modellekben

	Érettség	Kommunikációs készség	Kapcsolati tőke	Testi egészség
nem	0,062	-0,045	-	-
kor	0,061	-	-	-0,055
településnagyság	-	-0,036	-	0,031
hányféle tevékenységet folytat	-	-	-	-0,086
kapott-e már díjat	0,102	0,079	0,105	0,032
be szokta mutatni a produkciót	0,033	-	0,076	-
éneklés	-	0,065	-	-0,061
zenélés	-	-	0,047	-
tánc	-	-	-	0,321
színjátszás	-	0,107	-	-
képzőművészet	0,060	-	-0,034	-
népi tárgyalkotó műv.	0,101	-0,046	-	-

- a nem szignifikáns kapcsolatokat nem tüntettük fel

4. sz. melléklet:

Milyen gyakran volt boldog az utóbbi 4 hétben

Átlagértékek

1 = soha, 4 = mindig

Kor	Iskolai végzettség	lakossági minta	amatőr művészek	különbség
25-39	8 ált v kevesebb	3,67	4,50	0,83
	szakmunkásképző	3,65	3,80	0,15
	érettségi	3,95	3,91	-0,04
	diploma	3,93	3,96	0,03
	Total	3,88	3,93	0,05
40-59	8 ált v kevesebb	3,50	3,86	0,36
	szakmunkásképző	3,50	3,97	0,47
	érettségi	3,70	3,87	0,17
	diploma	3,73	3,88	0,15
	Total	3,60	3,89	0,29
60+	8 ált v kevesebb	3,45	3,95	0,50
	szakmunkásképző	3,66	3,98	0,32
	érettségi	3,67	3,89	0,22
	diploma	3,62	3,91	0,29
	Total	3,58	3,93	0,35
Total	8 ált v kevesebb	3,49	3,94	0,46
	szakmunkásképző	3,57	3,95	0,38
	érettségi	3,80	3,89	0,08
	diploma	3,81	3,92	0,11
	Total	3,68	3,92	0,23

Novák Erzsébet:

Digitális írástudás a szakadék két oldalán

Absztrakt: Napjainkat mind nagyobb mértékben hálózzák be a digitális technika vívmányai, életünk szinte minden dimenzióját átszövi a modern technikai eszközök használata. A tempó, melyet az infokommunikációs eszközök terjedése diktál, sokak számára követhetetlen, megfelelő tárgyi felszereltség és tudás nélkül pedig egyes társadalmi csoportok behozhatatlan hátrányba kerülhetnek. Az utóbbi 10-15 évben jelentős számú kutatás célozta meg a lakosság digitális kultúrafogyasztási szokásait, azonban a rendkívüli fejlődés és az internet minél szélesebb társadalmi rétegekhez való eljutása újabb kutatásoknak is létjogosultságot ad. A digitális eszközök használatában fellelhető törésvonal egyes dimenziók mentén csökkenti, más területeken épp növeli a szakadékot...

Abstract: Today's people's life is interweaved by several technical achievements. The pace, urged by the spread of Information and Communication devices and methods, without the adequate tools and knowledge is untraceable for many of us. These factors induce several types of drawback. Our research about digital literacy is not the first in the topic, but we have to take into consideration, that with the penetration of the Internet wider social groups will reach it and this fact can divide the society or on the contrary: this can reduce the distances. A lot of factors contribute to both way. Our aim is to find this digital (or generational!?) gap..

Bevezetés

A következőkben kísérletet teszünk arra, hogy rávilágítsunk, 2014-2015 fordulóján mely dimenziók mentén jelennek meg törésvonalak a magyar társadalomban, vagyis milyen tényezők azok, melyek befolyással bírnak a digitális eszközök használatára.

Módszertani áttekintés

A kutatás a Nemzeti Művelődési Intézet II. Kulturális Közfoglalkoztatási Programja (2014. szeptember 2 – 2015. február 28.) keretében valósult meg.

Minta: több, mint 20 ezer fős kutatás adataiból dolgozunk. A kutatás 2014. decemberében és 2015. januárjában zajlott olyan településeken, ahol a Nemzeti Művelődési Intézet partnerszervezetei közösségi munkásokat fogadtak. A mintaválasztás kvótás volt. Három férfit és három nőt kellett személyenként lekérdezni, mindkét nemből egy fő 18 és 29 év közötti, egy fő 29 és 55 év közötti, valamint egy fő 55 év feletti lakost. Ebből az óriási méretű, több, mint 22 000-es elemszámú adatbázisból kapott véletlen minta (N=1445) a nem és az átlagéletkor szerint illeszkedik az eredeti adatbázis eloszlásaihoz.

A mintegy 4000 fő közösségi munkás munkakörben dolgozó közfoglalkoztatott hat kérdőív lekérdezésével és rögzítésével tehát egy igen jelentős elemszámú adatbázist hozott létre, mely által egyaránt megismerhetjük a lakosság közművelődésről alkotott elképzeléseit és a digitális kultúrafogyasztási szokásait.

Standard strukturált kérdőívvel dolgoztunk, melynek nagyobb blokkját alkották a digitális kultúrafogyasztást célzó kérdések pl. szokott-e számítógépet, internetet használni, azt milyen gyakorisággal teszi, hogyan ítéli meg számítógép-felhasználói tudását stb.

Elméleti áttekintés

Digitális bennszülöttek és digitális bevándorlók

Míg társadalmunk jelentős része felnőtt korában találkozott először számítógéppel, mobiltelefonnal (digitális bevándorlók – 'digital immigrants'), addig a modern technikai eszközök robbanásszerű elterjedésében szocializálódott népesség (digitális bennszülöttek – 'digital natives') életébe ezek az eszközök gyermekkoruktól folyamatosan beépültek.

A hivatalok elektronikus felületre költözése, az iskolarendszer egyaránt meg is követeli ezen eszközök aktív használatát. Könnyebb helyzetben vannak azok, akik az oktatási rendszer vagy kortárs csoportok által bevezetést nyertek a digitális kultúra bugyraiba, megismerték azt az eszközrendszert, mellyel a mindennapok kihívásait teljesíteni tudják. Ezt az eszközrendszert szokás digitális írástudásnak ('digital literacy') nevezni, vagyis a digitális írástudás „a digitális infokommunikációs eszközök használatához szükséges kompetenciákat jelenti”. (Bernát - Fábíán, 2008:66-88) Z. Karvalics László az információs kultúra, információs műveltség területéhez tartozó fogalomcsaládot bemutató tanulmányában részletes elemzését nyújt az információs, a digitális és a hálózati kultúráról. Az információs kultúra a kultúrának egy mind inkább meghatározó részévé váló szegmense. A digitális kultúra az információs kultúra egy részhalmazának tekinthető, mely részalmaz növekedést mutat a kulturális öröksége digitalizálása, a különböző platformok összekapcsolódása révén. A digitális kultúra részalmazza a hálózati kultúra, mely a három pont közül a legfiatalabbnak tekinthető, hiszen keletkezése csupán 1961-re vezethető vissza. A hálózati kultúra expanziója szintén jelentősnek tekinthető. (Z. Karvalics 2012)

A digitális írástudás ismerete napjainkban olyan alapvető követelménnyé vált, amely nélkül egyre nehezebb boldogulni az élet számos területén. Az X generációsok szocializációja során a digitális technika még gyermekcipőben járt, néhány év leforgása alatt azonban olyan világban találták magukat, ahol mindent behálóztak a technikai vívmányok. Az Y generáció egyfajta átmenetet jelent, hiszen szüleik generációjával ellentétben ők már az iskolában megismerkedtek az informatikaoktatás adta lehetőségekkel, noha közel sem épült be annyira mindennapjaikba a digitális lét, mint a 2000 után született fiatalokéba, akik egész kisgyermekkoruk óta használják a számítógépet, szörfölnek az interneten és a közösségi oldalak aktív felhasználóinak tekinthetők. (Tari, 2011, 2010)

Megváltozott a tudás generációk közötti átöröklésének módja is. Korábban a családok legidősebb tagjait mély tisztelet övezte többek között azért, mert az általuk gyűjtött élettapasztalat továbbadása elengedhetetlen feltétele volt a családi gazdaság fennmaradásának. Azt az ismeretanyagot, amely az idősök birtokában volt, nem, vagy csak kis részben sajátították el az utódok az iskolai képzés során. A generációk ilyenén való egymásrautaltsága a tárgyiasult javak (könyvek) elterjedése miatt később fokozatosan veszített jelentőségéből. (Utasi, 1985:64-66) Napjainkra a technika rohamos fejlődése következtében az idősök szorulnak rá a fiatalok segítségére, tehát megváltozott a tudás- és

információátadás iránya. Mind nagyobb szerepet kap a fordított szocializáció. (Csepeli-Prazsák, 2010)

A kompetenciák megszerzésében hangsúlyozottan fontos szerepe van az oktatási rendszernek, hiszen azok számára is hozzáférést biztosít, akik otthonában a számítógép-, illetve internet-hozzáférés nem biztosított. (Fábián - Lőrincz, - Molnár, 2001) Magyarországon az 1990-es évektől épült be a közoktatásba az informatikaoktatás, s csupán 1997-től életbe lépő Nemzeti Alaptanterv tette kötelező a 12 évfolyam számára. Ekkor is csak azokban az oktatási intézményekben tudott gyökeret verni, ahol a megfelelő tárgyi és személyi feltételek biztosítva voltak. (Kovács - Rozgonyi-Borus, 2001) A hozzáférés hiánya, az ismeretszerzési lehetőségek hiányossága azonban újabb egyenlőtlenségek forrásává válhat.

Pierre Bourdieu elméletét követve, miszerint a különböző tőkefajták (gazdasági, társadalmi, kulturális) egymásba konvertálhatóak (Bourdieu, 1999:156-177) aki hátrányos helyzetbe kerül az iskolai informatikaoktatás terén, az később rosszabb esélyekkel fog szerepelni a munkaerőpiacon is, nem tudja a tudását gazdasági tőkévé átalakítani. Ezzel szemben egy jól felszerelt oktatási intézményben, képzett tanárok segítségével piacképes informatikai tudás alapjait rakhatják le. Ezek után nem kérdés tehát, hogy a digitális írástudás egy újabb réteggépző tényezőt jelenthet, az infrastrukturális hátrányok, a térség, a család kedvezőtlen gazdasági helyzete által így a társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődhetnek. (Bourdieu, 1978)

Habár nem csak tanfolyami keretek között lehetséges az informatikai tudás elsajátítása, azért megállapítható, hogy azok, akik valamilyen képzésen részt vettek, saját számítógép-felhasználói tudásokat jobbra értékelik, mint azok, akik autodidakta módon vagy más úton szereztek számítástechnikai ismereteket. (Fábián - Lőrincz - Molnár, 2001)

Összefoglalva megállapítható, hogy az információs és kommunikációs technológiákat támogató eszközök használata, ismerete a társadalmi törésvonalak mentén újabb egyenlőtlenségek és egyenlőségek kialakítására egyaránt képes. (Herczegh, 2014:31-36)

Herczeg Judit a digitális törésvonalak két típusát különbözteti meg:

1. táblázat Elsődleges és másodlagos digitális törésvonalak

(Forrás: Herczegh 2014:32)

Elsődleges digitális törésvonalak:	Másodlagos digitális törésvonalak:
• nem • életkor • gazdasági státusz • iskolai végzettség • munkajelleg csoport • szakmacsoport • földrajzi elhelyezkedés • egy főre eső GDP • etnikai hovatartozás	• attitűd • érdeklődés • életstílus • szakmai érdeklődés • miliő

A kultúra ezen területének elérése és felhasználása speciális készségeket kíván. (Rab, 2007) Ez a tudás nem egyenletesen oszlik el a populációban, az egyes kohorszokba tartozók, különféle fejlettségű területeken élők eltérő ismeretekkel és esélyekkel tudják elérni és hasznosítani a digitális kultúra objektumait.

A 2010-es European Social Survey felmérése alapján az internet-használati szokásokban jelentős különbségek mutatkoznak az egyes európai országok között. Mindezek az eltérések az elsődleges és másodlagos digitális egyenlőtlenségek tekintetében egyaránt megjelennek. Az elsődleges egyenlőtlenségek egyre szűkülni látszanak (életkor, lakóhely, településtípus), melyek helyébe lépnek a másodlagos egyenlőtlenségek, melyek az internetet gyakran és ritkábban használók között tapasztalhatók. Azokban az országokban, ahol igen nagy lefedettséget tapasztalunk, természetesen az elsődleges egyenlőtlenségek elhalványulni látszanak, s inkább a másodlagos különbségek nyernek jelentőséget (pl. Skandináv országok). Azokban az országokban viszont, ahol kisebb lefedettségről árulkodnak az adatok, még a hagyományos egyenlőtlenségek dominálnak (pl. Ukrajna, Bulgária) Az idézett szerzők igen sok esetben az életkor meghatározó szerepére hívják fel a figyelmet. A 2010-es (ESS) kutatás adatai alapján a vizsgált európai országokban a 26 éven aluliak mindössze 6,3%-a nem használata az internetet! 65 év felett azonban a megkérdezettek több, mint háromnegyed része nem, vagy alig jelent meg a világhálón. (Prazsák, 2014)

Egy osztrák kutatás logisztikus regressziós vizsgálattal próbálta feltárni, hogy milyen jellemzői vannak azon csoportoknak, akik számítógépükön rendelkeznek, és azok, akik nem rendelkeznek internet-hozzáféréssel. felhívja a figyelmet a kor szerepére.

További érdekes megállapítást tettek kutatásuk alapján, mi szerint a nemek közötti különbségek eltűntek

Megállapították, hogy az iskolázottság az internethasználat egyik jelentős indikátora lehet: minél magasabb az illető végzettsége, annál nagyobb valószínűséggel fog internetezni. A jövedelem vizsgálatukban nem volt hatással az internet-használatra.

Meg kell jegyezni, hogy az internet és az internetezésre alkalmas készülékek nagymértékű terjedése miatt korábbi internet-használatra vonatkozó kutatási eredmények ismertetésére nem kerül sor, csupán azokra a különbségekre érdemes felhívni a figyelmet, melyek több év távlatában is megjelennek.

Az osztrák kutatás nagyobb figyelmet fordított azokra, akiket valamilyen okok gátoltak az internethasználatban. Az internetezés költségei mellett, a nem internetezők nem voltak tisztában az internet előnyeivel, felhasználási lehetőségeivel, nem kívánták elsajátítani a szükséges ismereteket, vagy épp egyszerűen nem érdekelte őket. (Donat – Brandtweiner - Kerschbaum, 2009)

Az Egyesült Királyságban is hasonló helyzetről számoltak be kutatások, aggódva hívva fel a figyelmet az idősek passzivitására, mely egy előregedő társadalomban igen nagy súllyal lehet jelen. Az idősek esetében számos olyan tényező van, mely akadályt jelenthet az internethez való hozzáférésben. Gyakorta nem is érdeklődnek az internet iránt, nincsenek kellő információk arról, hogy milyen előnyei, felhasználási módjai vannak. További gátló tényező, ha túl időseknek érzik magukat, ha félnek a technológiai újdonságoktól, nem tudnak hozzáférni a megfelelő eszközökhöz, illetve nem rendelkeznek a megfelelő tudással azok használatához. A vírusok, a személyes adatok kiszivárogtathatósága, az internetet használó idősebb

generációk körében is nyugtalanságra adhat okot. Fizikai és kognitív képességek hiánya, pl. a látás romlása, stroke, vagy épp a Parkinson kórral járó tünetek olyan akadályokat gördíthetnek az idősek elé, melyek megnehezítik, vagy ellehetetlenítik az információtechnológiai eszközök hatékony használatát. Számos olyan fejlesztés lát napvilágot, amely az ilyen hátrányok leküzdéséhez járulhat hozzá: az egyes weblapok látássérültek számára készült verziójától a megnövelt méretű billentyűzettel rendelkező mobiltelefonokon át a hallássérültek felhasználói élményének fokozására irányuló alkalmazásokkal hidalható át számos fizikai probléma. Nagyobb gondot jelentenek továbbá a kognitív betegségek. Ilyenek fennállása esetében a letisztult, szakzsargontól mentes, könnyen átlátható felületek nyújthatnak óriási segítséget. A motiváció hiányára egyértelmű megoldás lehet, ha az idősekhez minél több információ jut az eszközök előnyeit taglalva. Olyan témákkal kell megcélózni ezt a réteget, amely őket érinti, még pedig olyan felületek által, amelyek jelen vannak az idősek életében. Az érdeklődés felkeltése után van lehetőség arra, hogy valamilyen képzés keretében megfelelő tudáshoz juthassanak. (Morris, 2007)

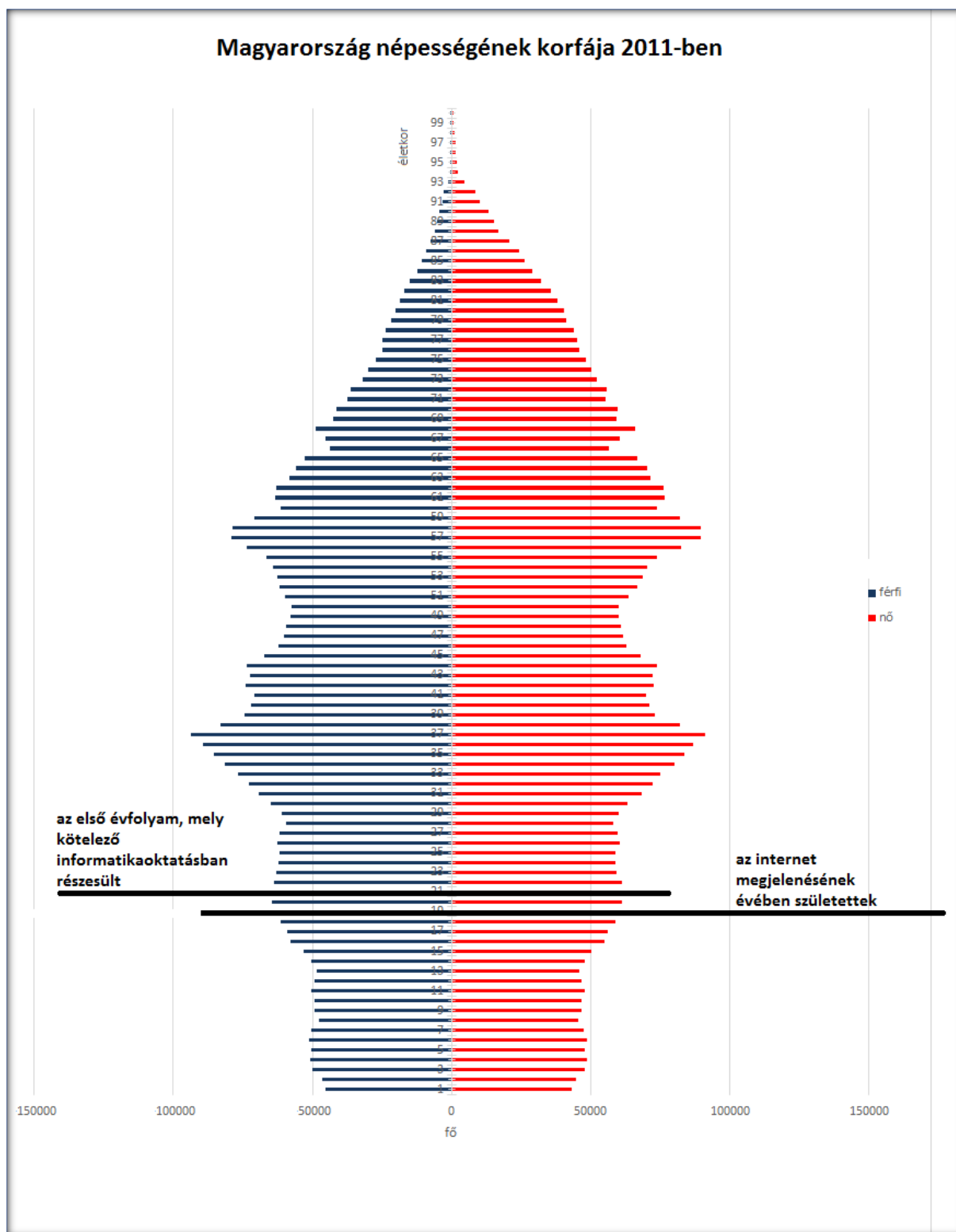
A következő ábra (1. ábra) Magyarország lakosságának korosztályi összetételét mutatja nemek szerint a 2011-es népszámlálás adatai alapján.

Az Internet megjelenését az 1992-es évre datálják, mely még mindig csak húszas évei elején jár¹⁶. 2015-ben 23. életévébe lép az a korosztály, mely az internet megjelenésének évében született (a népszámlálás évében 19 évesek) és 25 évesek azok, akik első osztályos korukban elsőként részesültek kötelező informatikaoktatásban. A NAT bevezetésekor a középfokú oktatást elhagyók – tehát informatikaoktatásban igen csekély ideig részt vevők is mindössze 30 évesek múltak a népszámlálás idején. A magyar népesség egy tetemes része valószínűleg soha sem vett részt kötelező informatika órákon általános vagy középiskolai tanulmányaik során.

Digitális törésvonal a bennszülöttek és a bevándorlók között valahol a harmincas éveik közepén járónál húzódik. Mindazok, akik nem a közoktatási rendszer berkeiben szerezték számítástechnikai ismereteiket, autodidakta módon, tanfolyamokon, rokonoktól, ismerősöktől, gyermekeiktől kaphattak, kaphatnak iránymutatást az IKT eszközök használatára vonatkozóan. A következőkben tehát kiemelt figyelmet fordítunk a korosztályos különbségekre.

¹⁶ A függőleges tengely az életkort jeleníti meg. A tengely bal oldalán a férfi, a jobb oldalán a női populáció létszáma látható.

1. ábra Magyarország népességének korfája 2011-ben (Forrása: KSH Népszámlálás, saját szerkesztés)

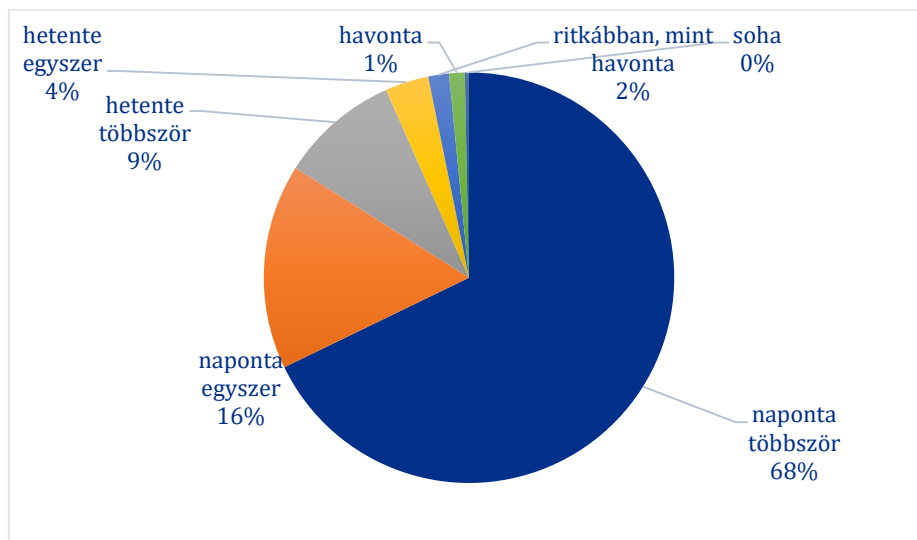

A számítógép- és internet-használati jellemzők a főbb törésvonalak mentén

Eredmények

Lakossági kutatásunk alapján a válaszadók 82%-a szokott számítógépet használni. A számítógép felhasználók csupán 0,3%-a az, aki soha, továbbá 1,6%-a az, aki ritkábban, mint havonta szokott internetezni. A többség tehát naponta legalább egyszer szokta használni az internetet különböző célokra. (2. ábra)

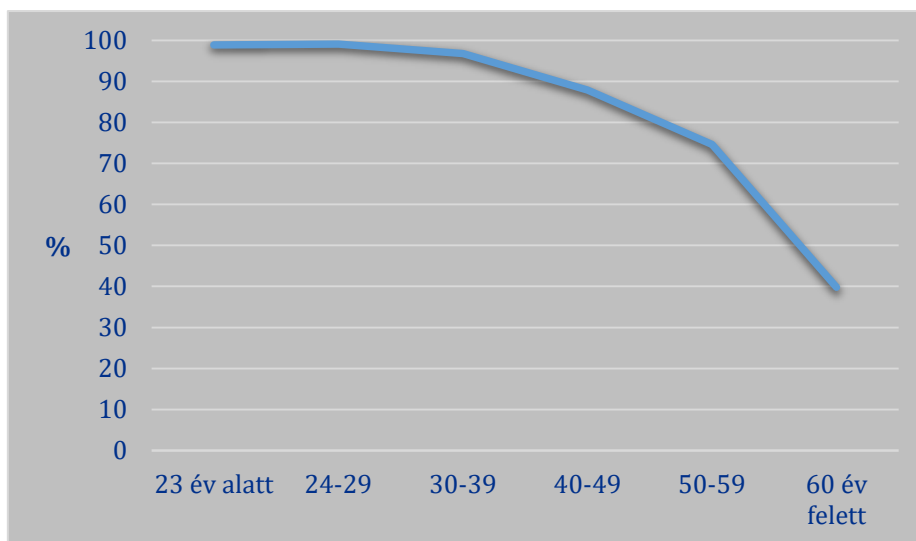
2. ábra Az internethasználat gyakorisága (%)

A **nemek** tekintetében nincs szignifikáns különbség a számítógép-használatban, ahogy az internethasználat gyakoriságában sem. Fontos kiemelni, hogy korábban nem volt ez így. A férfiak sokkal nagyobb hányada használta a számítógépet, azonban a nemek közti különbségek elmosódni látszanak.

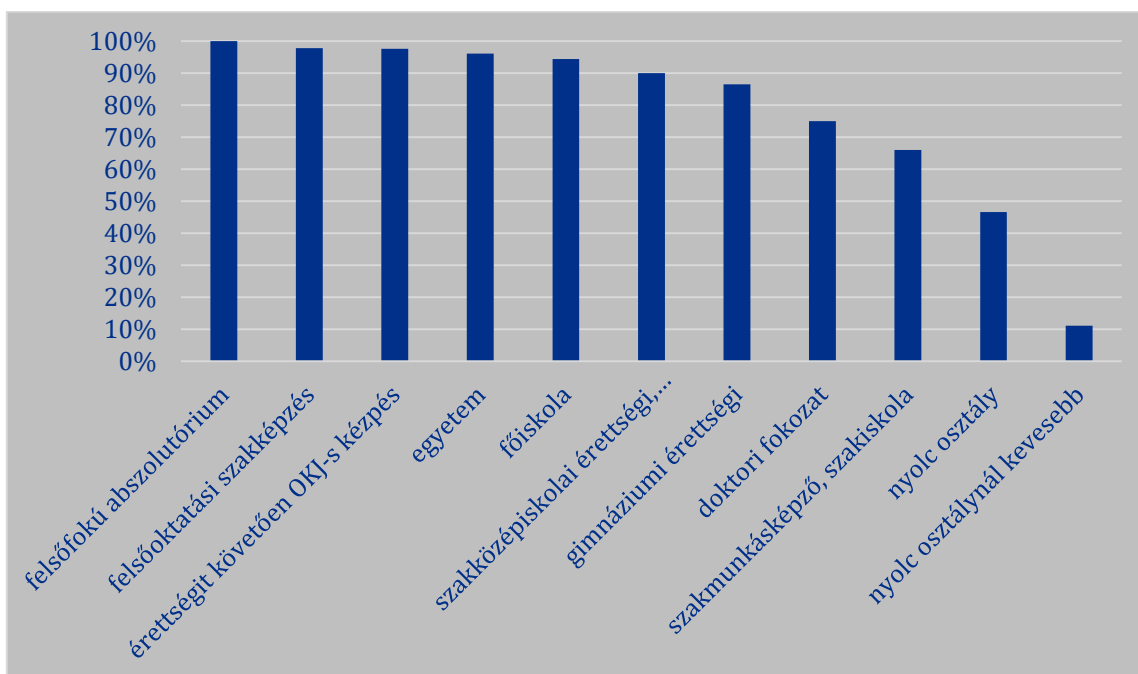
Jelen kutatásunkban is jól látható az egyes korcsoportok esetében eltérő számítógép-használói arány. A mintába került 30 év alattiak körében szinte mindenki használ számítógépet, a harmincasok körében is alig akadnak olyanok, akik nemmel válaszoltak volna a kérdésre, viszont a 40 éves kor felettiek között erőteljes csökkenést mutat arányuk, a 60. életévüket betöltöttek esetében pedig már csak 40%-os a számítógépet használók aránya (3. ábra).

3. ábra Számítógép-használók aránya korcsoportok szerint (%)

Az iskolai végzettség hatása a számítógép- illetve internethasználatra szintén jelentős mértékű. Az alapfokú végzettségűek csupán 58%-a használ számítógépet, ami természetesen még mindig jelentős hátrány a diplomásokhoz (94%) képest, viszont a középfokú végzettségűek alig vannak lemaradva tőlük: náluk számítógépet a válaszadók 92%-a használ. Árnyaltabb képet a következő diagram ad (4. ábra).

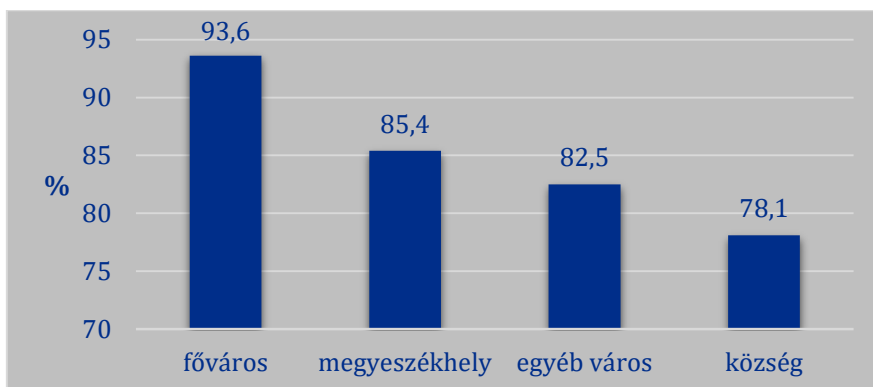
4. ábra Számítógép használók aránya iskolai végzettség szerint (%)

A települési lejtő érvényesülni látszik a számítógép-használati szokásokban, hiszen a település méretének csökkenésével csökken a számítógépet használók aránya is (5. ábra). A községek válaszadóinak csupán 78%-a használ számítógépet. A kisebb lélekszámú települések gyakorta jelentős gazdasági-demográfiai hátrányokkal küzdenek, azonban

feltételezhetjük, hogy nem csak az anyagi feltételek azok, amelyek okként szolgálhatnak a lemaradása, sokkal meghatározóbb az előregedés, a fiatalok hiánya, homogénebb társadalomkép. (5. ábra)

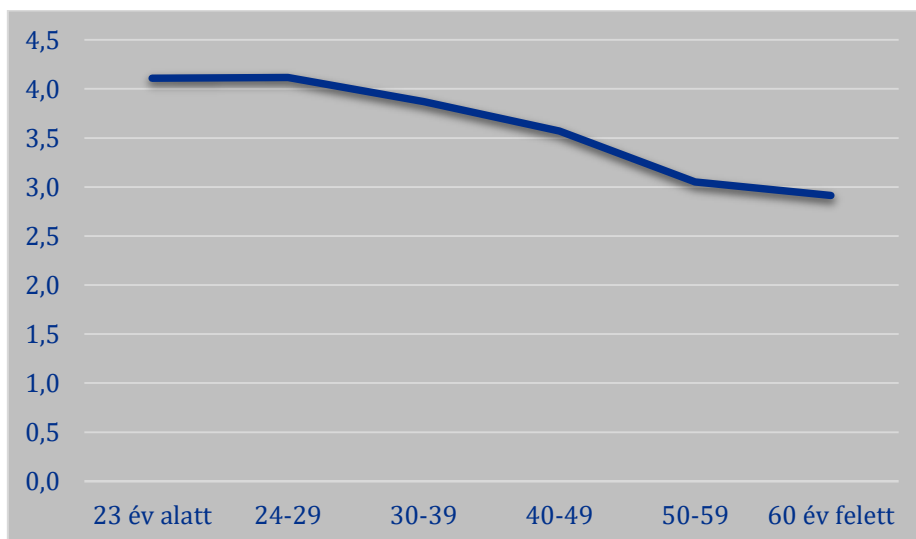
5. ábra Számítógépet használók aránya településtípus szerint (%)

A számítógép-használók 84%-a internetezik napi rendszerességgel. A férfiak és a nők között az internetezés gyakoriságában nincs szignifikáns különbség.

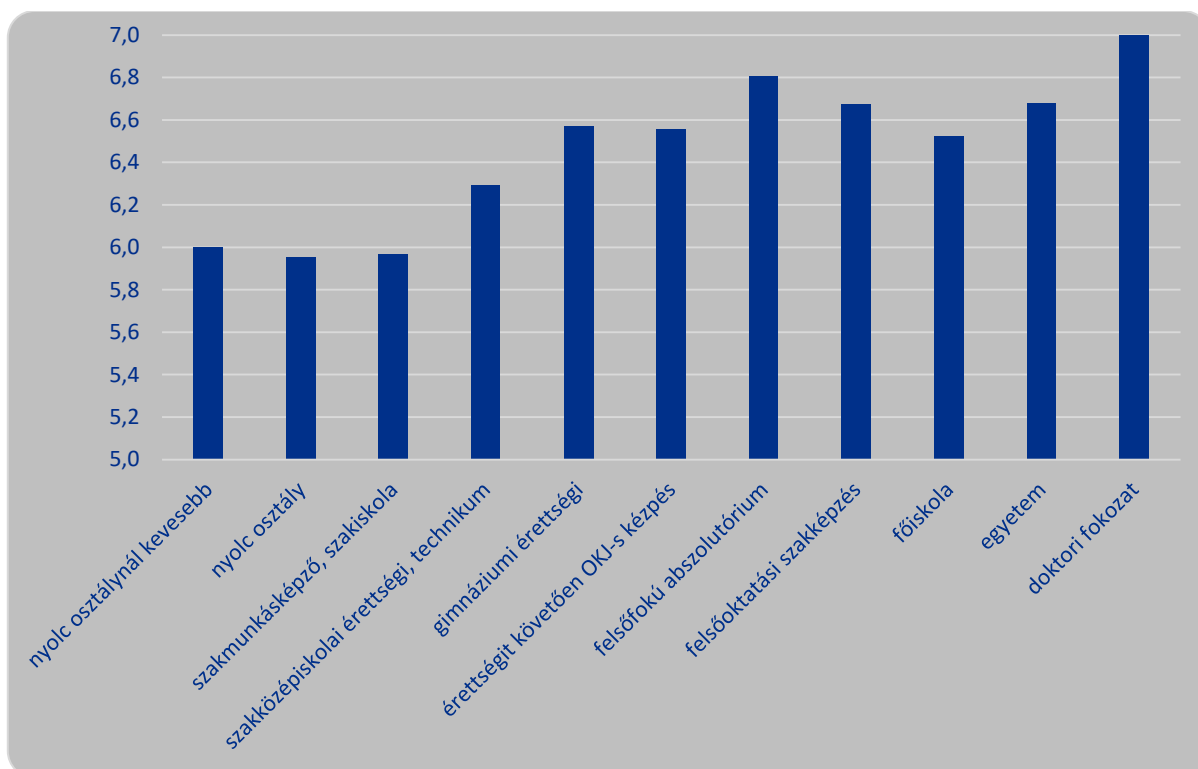
A korábban bemutatott kutatási eredmények a kor szerepére hívták fel a figyelmet. Nem véletlen, hogy a digitális kultúrafogyasztásban fellelhető szakadékot vizsgáló tanulmányok a kiszoruló időseket és a digitális bennszülötteket teszik kutatások fókuszába. Jelen kutatás eredményei is felhívják rá a figyelmet, hogy a korral együtt csökken az internethasználat gyakorisága. Minél idősebbeket kérdeztünk internet-használati szokásairól, egyre több olyan választ kapunk, mely a ritkább internethasználatra utal. (6. ábra)

6. ábra Az internethasználat gyakorisága életkor szerint (1=nem ért a számítógéphez, 5=kiválóan elboldogul)

A magasabban kvalifikáltak körében jellemző a gyakoribb online időtöltés. (7. ábra) A doktori fokozattal rendelkezők és a diplomájukat még át nem vettek használják a leggyakrabban az internetet, azonban utóbbi csoport a minta egészen kis hányadát alkotja.

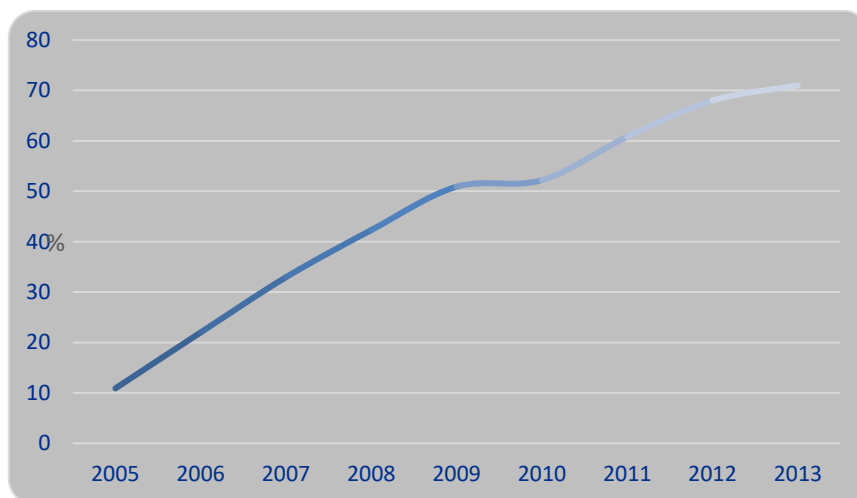
7. ábra Az internetezés gyakorisága iskolai végzettség szerint (a számítógépet használók között, 1=soha, 7=naponta többször)

Minden vizsgált településtípusban élők hasonló gyakorisággal szoktak internetezni.

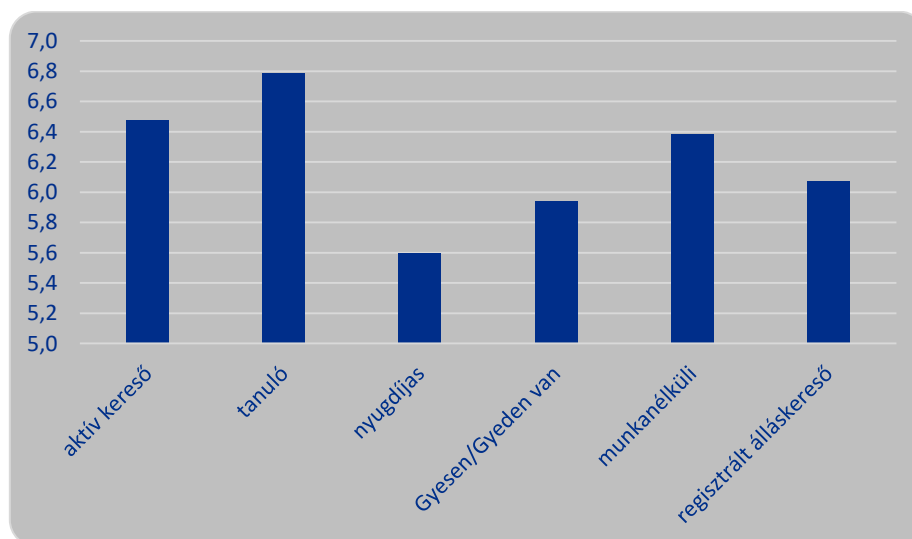
Azonban itt is meg kell említeni, hogy az internetezést már csak azok körében vizsgálva juthatunk ezekhez az eredményekhez, akik számítógépet is használnak. Korábbi kutatások megjegyezték a „települési lejtő” jelentőségét, mely szerint a településmérettel együtt csökken az internethasználat, illetve az arra fordított idő mennyisége. Napjainkra ezek a különbségek az egyre nagyobb internet-lefedettségnek köszönhetően egyre inkább elveszni látszanak.

8. ábra Szélessávú internetkapcsolattal rendelkező háztartások aránya (%)
(Forrás:KSH)

Ha a munkaerő-piaci csoportokat vizsgáljuk, akkor megállapítható, hogy a tanulók körében a legintenzívebb az internethasználat, de nem sokkal maradnak el tőlük az aktív keresők sem. (9. ábra)

9. ábra Az internetezés gyakorisága munkaerő-piaci státusz alapján (1=soha, 7=naponta többször)

A válaszadókat arra kértük, hogy szubjektív anyagi helyzetüket egy ötfokú skálán pontozzák, ahol is a legalacsonyabb érték azt jelentette, hogy egyáltalán nem, a legmagasabb érték szerint pedig teljes mértékben elégedettek anyagi helyzetükkel. Megvizsgáltuk, hogy a számítógépet, illetve internetet használók és nem használók között van-e eltérés az anyagi helyzet szubjektív megítélésében, hiszen korábbi kutatások ezt a dimenziót is törésvonalként tartották számon. Az eredmények arra engednek következtetni, hogy az anyagi helyzet megítélésének tekintetében nincs különbség a vizsgált változók között¹⁷. Az anyagi helyzet ezek alapján egyre kevésbé jelent hátrányt.

¹⁷ Nincs szignifikáns különbség a számítógépet használók és nem használóknál az anyagi helyzet megítélésében.

A digitális írástudás szubjektív megítélése

A digitális írástudást, mint kulcsot a digitális világ megismeréséhez, eszközeinek használatához feltételezhetően számos tényező befolyásolja. Ezen komponensek hatását lineáris regresszió analízis segítségével vizsgáljuk a következőkben. Elsősorban az elsődleges egyenlőtlenségi mutatók kerültek be az elemzésbe, mint a nem, az életkor, az iskolai végzettség, a lakóhely településtípusa, a munkaerő-piaci státusz, valamint az anyagi javakkal való elégedettség.

Első modellünk függő változója a számítógép-felhasználói tudás szubjektív megítélése. A modellbe beépítésre került dummy (dichotóm, kétértékű¹⁸) változó segítségével a nem, az iskolai végzettség, a településtípus, a munkaerő-piaci státusz, valamint folytonos változóként az életkor, az anyagi helyzet szubjektív megítélése.

A modell magyarázóértéke $R^2=0,286$, ami azt jelenti, hogy a bevont változók a függő változó szóródásának 29%-ára adnak magyarázatot. A számítógép-felhasználói tudás megítélésében a **nemek** között szignifikáns eltérést tapasztalunk: a férfiak magasabb pontszámot adtak maguknak, mint a nők.

A fiatalok sokkal magabiztosabb szaktudást érznek magukban a számítógép-használatot illetően, amiről a magas Béta érték tanúskodik. **Az életkori tényező a leginkább meghatározó az összes bevont változót tekintve.** A korábbi kutatások eredményeinek tekintetében ez nem meglepő, viszont felhívja a figyelmet arra, hogy 2015-ben is ez a legsúlyosabb befolyásoló tényező. Az érték negatív előjele tehát utal arra, hogy minél fiatalabb korosztályt vizsgálunk, annál jelentősebb számítógép-felhasználói tudással rendelkeznek tagjai.

Az **iskolai végzettség** referenciakategóriája az érettségi lett, ami azt jelenti, hogy az érettségizettekhez viszonyítjuk a többi iskolai végzettség-csoportot. Az iskolai végzettséglétrán náluk tapasztalható a legnagyobb törés az internethasználat terén. A szakmunkásképzőben, szakiskolában szerzett végzettséggel rendelkezők az érettségizettekhez képest alacsonyabbra értékelték tudásukat ($B=-,123$), az OKJ-s, felsőoktatási szakképzéssel rendelkezők, illetve a diplomások azonban magasabb pontszámot adtak maguknak: a legjelentősebb eltérés a referenciakategória és felsőfokú végzettségűek között volt. Érdekes, hogy a 8 általánost végzettek hasonló szintű tudásról számoltak be, mint az érettségizettek. Ennek egyik oka abban keresendő, hogy olyan fiatalok is kerülhettek a mintába, akik középiskolai tanulmányaikat folytatják, de érettségit még nem szereztek. Itt tehát újfent a kor szerepére kell felhívni a figyelmet.)11. ábra, 2. táblázat **Lineáris regressziós modell**)

A községek, mint a magyar **településszerkezet** legnépesebb csoportja került a vizsgált településtípusok közül referenciakategóriába. A többi településtípusban élők (főváros, megyeszékhely, egyéb város) szubjektív megítélése a számítógép-használatát illetően nem különbözik számottevően a községekben élőkétől.

¹⁸Nem 0=nő, 1=férfi

A munkaerő-piaci csoportoknál, ahol a vonatkoztatási kategória az aktív dolgozók csoportja lett. Az ő számítógépes ismereteik és a további kategóriák között nem található szignifikáns eltérés.

Az anyagi helyzettel való elégedettség pozitív hatással van a számítógép-használati tudás megítélésére. A jobb anyagi státusz persze a magasabb iskolai végzettség következménye is lehet, ami már magában garantálja a magabiztosabb számítástechnikai tudást.

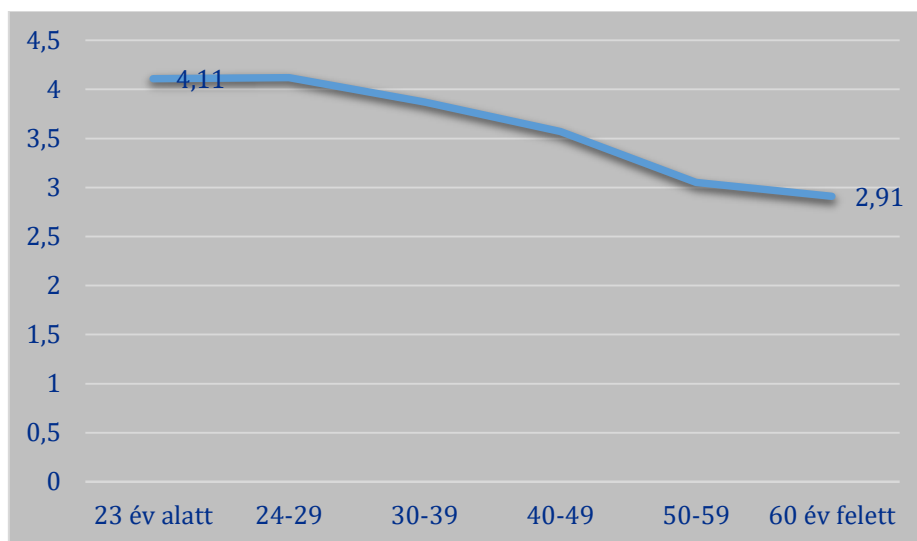
2. táblázat Lineáris regressziós modell

	Standardizálatlan együtthatók		Standardizált együtthatók	t	Sig.
	B	Standard hiba	Béta		
konstans	4,541	,124		36,671	,000
nem	,250	,051	,128	4,889	,000
életkor	-,033	,002	-,504	-14,312	,000
szakmunkásképző, szakiskola	-,318	,078	-,123	-4,084	,000
OKJ-s képzés, felsőoktatási szakképzés	,220	,078	,084	2,822	,005
felsőfokú végzettség	,382	,069	,178	5,552	,000
8 általános vagy annál kevesebb	-,211	,118	-,049	-1,789	,074
főváros	-,098	,112	-,024	-,875	,382
megyeszékhely	-,107	,078	-,038	-1,359	,175
egyéb város	-,061	,057	-,030	-1,082	,280
tanuló	-,155	,090	-,054	-1,715	,087
nyugdíjas	,120	,108	,035	1,116	,265
Gyesen, Gyeden van	-,002	,226	,000	-,009	,993
munkanélküli, álláskereső	-,148	,099	-,040	-1,499	,134
anyagi lehetőségekkel való elégedettség	,088	,024	,096	3,652	,000

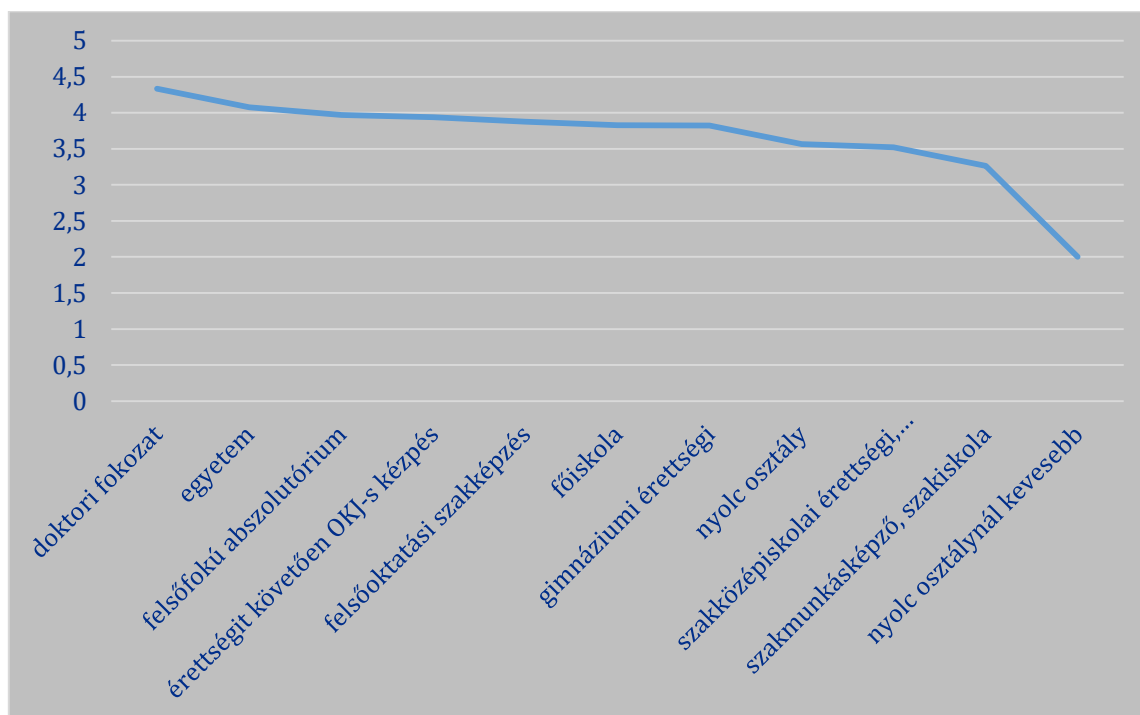
Függő változó: A számítógép-felhasználói tudás értékelése

A fiatalok (29 éves korig) magabiztosabb felhasználói tudással rendelkeznek, 30 év felett azonban már egyre kevesebb pontot adtak maguknak a megkérdezettek, olyannyira, hogy 60 éves kor felett már hármast sem éri el a tudásuk. (10. ábra)

10. ábra A számítógép-felhasználói tudás szubjektív értékelése életkor szerint (1=nem ért a számítógéphez, 5=kiválóan elboldogul)

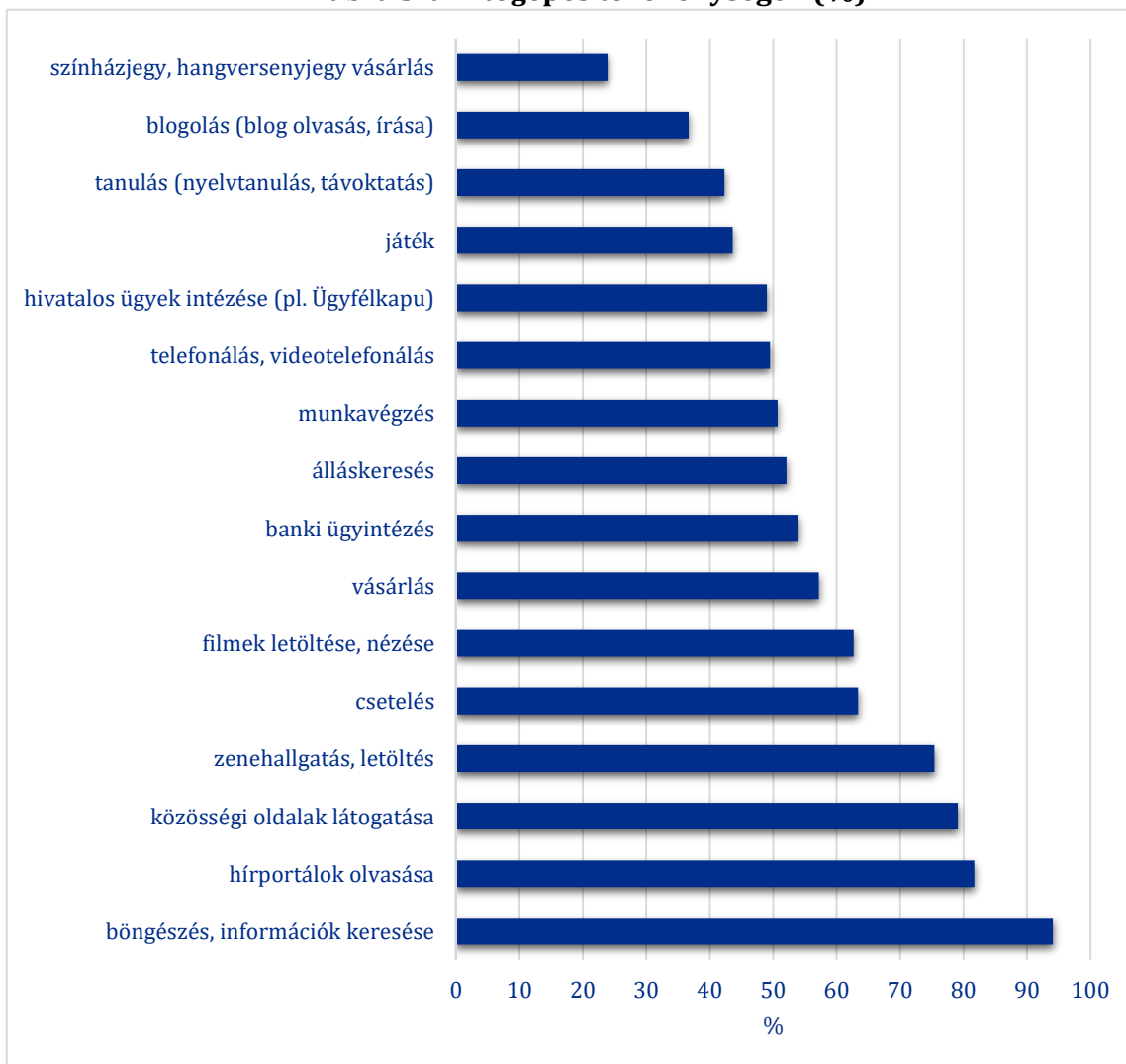
11. ábra Számítógép-felhasználói tudás megítélése iskolai végzettség szerint (1=nem ért a számítógéphez, 5=kiválóan elboldogul)

Számítógépes tevékenységek

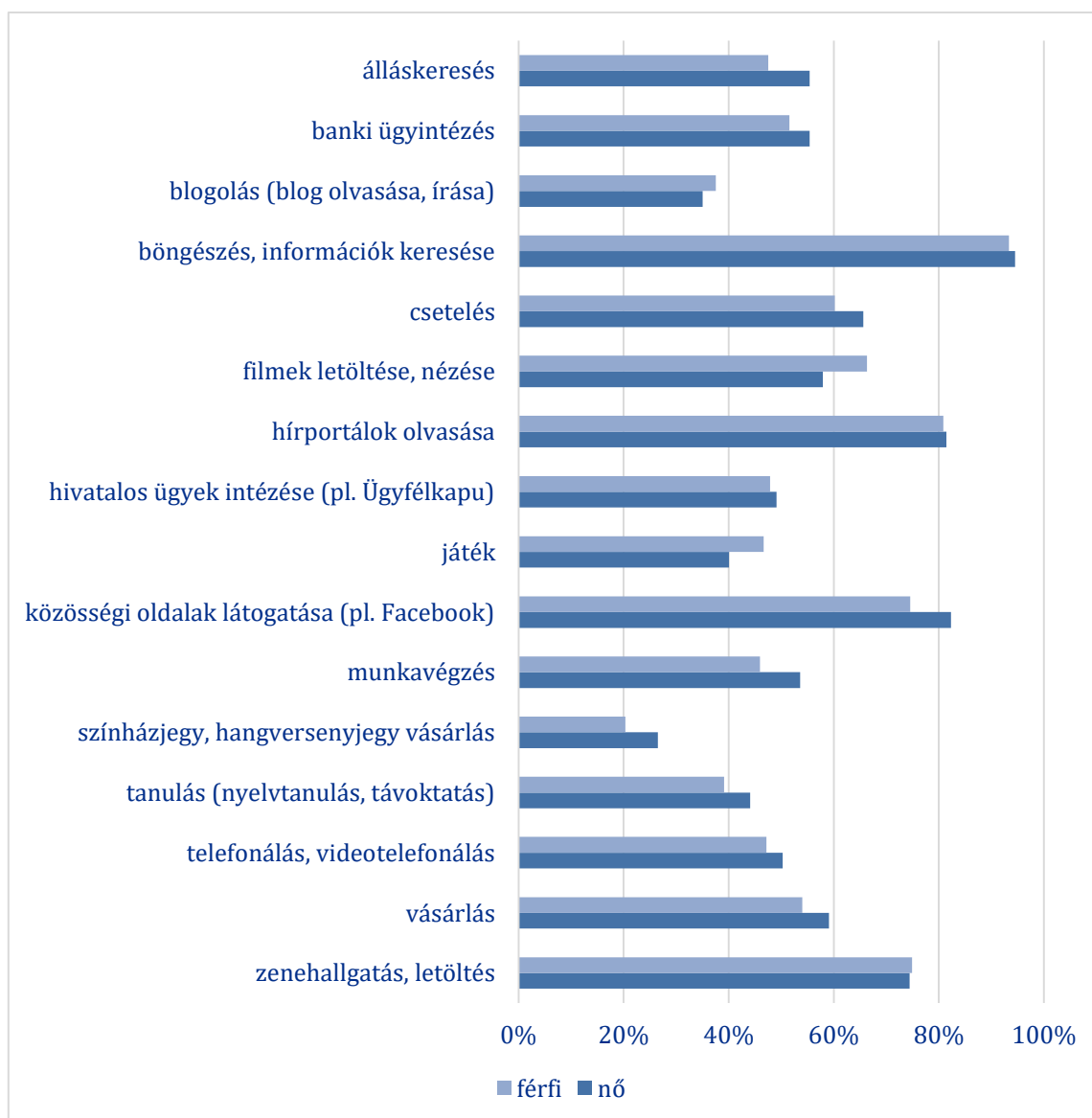
Az internetezők több, mint 90%-a böngészésre, információk keresésére használja a világhálót. Hasonló népszerűségnek örvend a hírportálok olvasása, a közösségi oldalak látogatása vagy a zenehallgatás/zeneletöltés is. Ezek a tevékenységek szinte minden internet-felhasználót érinthetnek. Az eseti tevékenységek végzése, mint a hivatalos ügyek intézése, a telefonálás vagy a munkavégzés, már sokkal kevesebb főt érint. (12. ábra)

12. ábra Számítógépes tevékenységek (%)

Az online felületen végzett tevékenységekben a nemek között adódnak eltérések: egyes elfoglaltságok inkább a nőkre, míg mások a férfiakra jellemzőek nagyobb mértékben. Néhány pontot kiemelve: közösségi oldalakat például a nők 7%-kal nagyobb arányban látogatnak a férfiaknál, ugyancsak rájuk jellemző nagyobb mértékben a csetelés, a színház és hangversenyjegy-vásárlás, illetve az online álláskeresés is. A férfiak ezzel szemben nagyobb arányban néznek és töltenek le filmeket, valamint játszanak, mint a nők. (13. ábra)

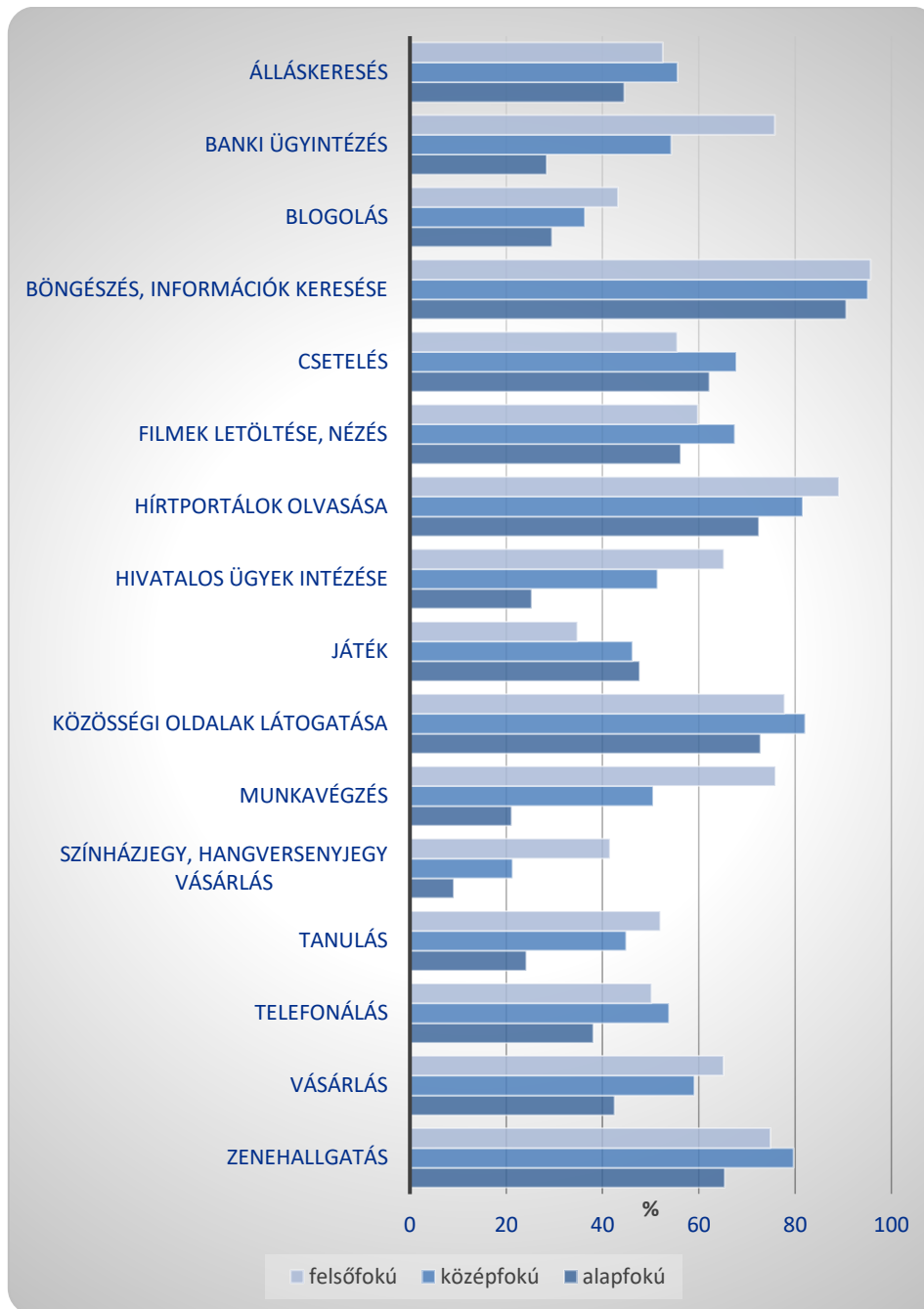
13. ábra Számítógépes tevékenységek nemek szerint (%)

A következő ábrán az iskolai végzettségek három csoportja (alsó=érettségivel nem rendelkező, közép=érettségizettek, felső=diplomások) lett megkülönböztetve a megadott, interneten végzett tevékenységek tekintetében. Míg néhány tevékenység esetében az egyes iskolai végzettség-csoportok között inkább együttjárás mutatkozik, addig vannak olyan tevékenységek, amelyek főként egyik vagy másik csoportra jellemzőek. Ilyen a böngészés, a közösségi oldalak látogatása, a filmletöltés és a csetelés. Vannak azonban összetettebb tevékenységek is, mint a banki ügyintézés, mely inkább a felsőfokú végzettségűekre jellemző. A munkavégzés szintén olyan jellegű tevékenység, mely a szellemi foglalkozásúakat érinti nagyobb mértékben. (14. ábra,

5. táblázat)

14. ábra Számítógépes tevékenységek iskolai végzettség szerint (%)

A másik vizsgált tényező, mely a digitális írástudáshoz kapcsolható **az online tevékenységek száma**, hiszen különböző szintű ismeret szükségeltetik az egyes online aktivitások végzéséhez. Feltételezzük, hogy azok, akik esetében magasabb az index értéke, nagyobb mértékben birtokolják a digitális írástudás eszközeit, magasabb szintű tudással rendelkeznek. A neten végzett tevékenységekre hatással lehet, hogy munkaerő-piaci státuszuk szerint

milyen feladatokkal találkoznak mindennapjaik során a válaszadók. Ahogy a korábbiakban is szó esett róla, a diákok, illetve munkavégzés mellett tanulmányaikat folytatók esetében intenzívebb, szerteágazóbb, nyugdíjasok körében egysíkú felhasználói stílus jellemző.

Az általunk felsorolt tevékenységek természetesen csak egy szűk metszetét jelentik a számítógépes és interneten végzett tevékenységeknek, azonban bízunk benne, hogy ezek meghatározóak és a legnépszerűbbek közé tartoznak. A tevékenységekből készült index lett tehát a következő regressziós modell függő változója, melyben a megmagyarázott variancia aránya ez esetben 43%.

A számítógép-felhasználói tudás megítélésétől eltérően a nemek közti különbség sokkal kisebbnek tekinthető. A nők többrétű tevékenységet végeznek, mint a férfiak, habár mindez csupán épp, hogy szignifikáns eltérés. Ami viszont jelen esetben is igen meghatározó jelentőségű az az **életkor**: a többi bevont változó béta értéke (egyet kivéve, de erről később) meg sem közelíti az életkorét. A fiatalok számos célra használják fel azt az eszköztárat, amely ismeretét gyermekkoruktól kezdve számos csatornán szerezhettek meg. Itt kell megjegyeznünk, hogy Csepeli György és Prazsák Gergő egy útmodellt felrajzolva hívták fel a figyelmet arra, hogy az életkor nem csak közvetlen, hanem az iskolázottság, nyelvtudás, vagyoni állapot által közvetett befolyásoló szereppel is bír. (Csepeli-Prazsák, 2010)

A referenciakategóriába került érettségizetteknél jóval beszűkültebb a 8 általánossal rendelkezők és a szakmunkások számítástechnikai tevékenységi köre, mely az informatikaoktatás hiányára (főként az utóbbi csoportnál), valamint az alacsony életkorra (középiskolai tanulmányok folytatása) utalhat. Emellett az idősebb korosztály alacsonyabb **iskolai végzettsége**, számítógép-felhasználói tudása is meghatározó lehet e tekintetben. Az OKJ-s képzéssel, felsőoktatási szakképzéssel rendelkezők valamivel több pontot is kiválasztottak a felsorolt listából, azonban elmondható, hogy a diplomások számítógép- és internet-használati szokása a legszínesebb.

Számos korábbi kutatás által szintén fontos elsődleges törésvonalként definiált dimenzió a **településtípus**. Jelen esetben megállapítható, hogy a tevékenységek sokszínűségében a településtípus (s így valószínűleg a méret) sem befolyásoló tényező.

A **munkaerő-piaci státuszban** tapasztalhatunk különbségeket az aktív dolgozók csoportja, valamint a gyeden, gyesen levők, ill. a nyugdíjasok között. Az eltérés igen kis Béta értékben ragadható meg (Béta=-,061; Béta=-,086), viszont rámutat a két csoport egyhangú számítógépes aktivitására. Az anyagi helyzet itt már nem tekinthető mérvadónak, hiszen a felsorolt tevékenységek technikai követelményének valószínűleg a mai számítógépek többnyire megfelelnek.

Ami a legnagyobb hatással van a tevékenységek számára az természetesen a számítógép-felhasználói tudás, mely a fiataloknál, magasabb iskolai végzettséggel rendelkezőknél jelentősebb. Akik birtokában magasabb ismeretek vannak, azok sokkal több tevékenység végzésére képesek.

3. táblázat Lineáris regresszió-analízis

	Standardizálatlan együtthatók		Standardizált együtthatók	t	Sig.
	B	Standard hiba	Béta		
konstans	6,761	,641		10,548	,000
nem	-,379	,178	-,052	-2,134	,033
életkor	-,070	,009	-,285	-8,094	,000
8 általános vagy annál kevesebb	-1,033	,415	-,063	-2,486	,013
szakmunkásképző, szakiskola	-,802	,268	-,084	-2,989	,003
OKJ-s képzés, felsőoktatási szakképzés	,633	,267	,065	2,372	,018
felsőfokú végzettség	1,237	,240	,154	5,161	,000
főváros	,061	,387	,004	,157	,875
megyeszékhely	,303	,270	,029	1,121	,263
egyéb város	,287	,194	,038	1,475	,141
tanuló	-,492	,310	-,046	-1,585	,113
nyugdíjas	-1,097	,369	-,086	-2,969	,003
Gyesen, gyeden van	-1,937	,760	-,061	-2,547	,011
munkanélküli, álláskereső	-,313	,334	-,023	-,937	,349
az anyagi lehetőségekkel való elégedettség	-,098	,083	-,029	-1,183	,237
a számítógép-felhasználói tudás megítélése	1,391	,106	,368	13,160	,000

Függő változó: a számítógépen, interneten végzett tevékenységek száma

A kiszorulók

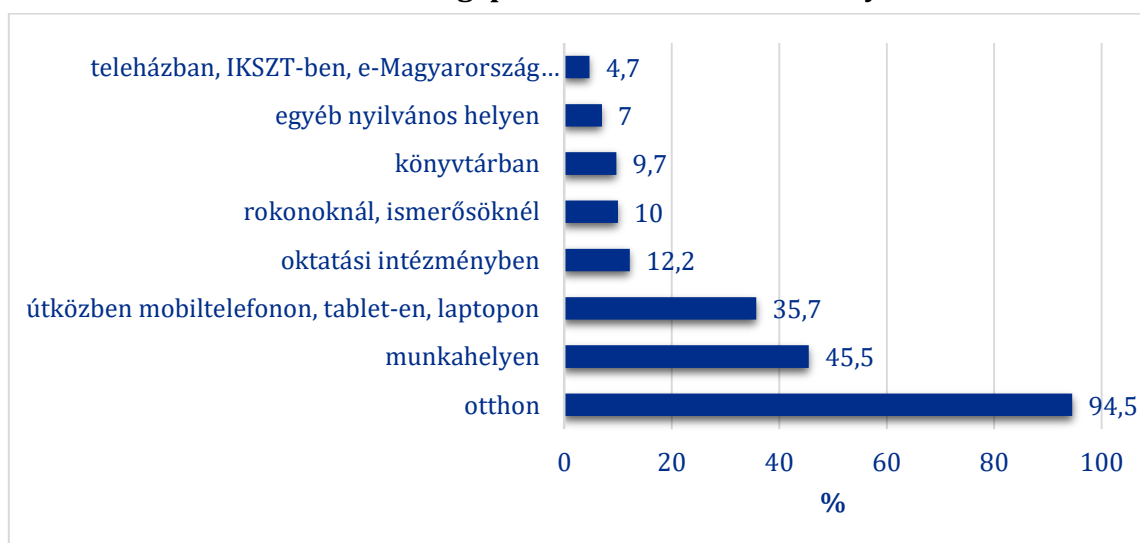
A számítógép-felhasználói tudás a digitális társadalomba való integráció elengedhetetlen része. Ők nagyobb részt kisebb lélekszámú településekről, községekből kerülnek ki (a községekben élő válaszadók 22%-a nem használ számítógépet) és az idősebb korosztályokba tartoznak (40 éves kor felett jelentősen csökken a számítógép használók aránya). További törésvonalnak tekinthető az iskolai végzettség: a nyolc osztályt, vagy annál kevesebbet végzetek több, mint 50%-a nem használ számítógépet! Az idősebbek, alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők szorulnak ez alapján perifériára.

További számítógép- és internet-használati szokások

Számítógép- és internet-használati felületek, helyszínek

Az internetezés legnépszerűbb terepe még mindig az otthon, melyet a munkahely követ. Harmadik leggyakoribb helyszínné az útközbéli internethasználat vált, amit a válaszadók több, mint harmada jelölt. Az internetezésre alkalmas mobil eszközök elterjedésének is köszönhetően, egyre kevesebben használják az internetet nyilvános helyeken. (15. ábra)

15. ábra A számítógép- és internethasználat helyszínei

Azoknak, akik az utóbbi fél évben jártak művelődési házban, közösségi színtérben, 9%-a használt számítógépet, internetezett ott. Ez a helyszín is inkább a fiatalokat érinti, habár minden korosztályban igen alacsony az arányuk (14% alatt mozog).

Az életkor számottevő tényező abban a tekintetben, hogy hány helyen internetezik valaki. A fiatalabb korosztályok több helyen is interneteznek, így valószínűleg sokkal több időt töltenek online, mint az idősebbek. A két változó (életkor és internet-használati helyek száma) közti korreláció igen erősnek tekinthető¹⁹. Az otthoni internethasználat továbbra is az egyik leginkább elterjedt színtere az online tevékenységek végzésének. Ebben a korcsoportok között sem találunk lényeges különbségeket. A munkahelyi internethasználat természetesen az aktív korú népesség esetén mérvadó. A harmincasok körében a legjelentősebb ez az arány, 40 éves kortól egyre kevesebben interneteznek munkahelyükön. Hála a technika fejlődésének, már gyakorlatilag a nap minden percében, bármerre is járunk, mobil eszközeink segítségével könnyen csatlakozhatunk a világhálóra. A fiatalok (23 éven aluliak) több, mint 60%-a ki is használja ezt a lehetőséget: mobiltelefonon, tableten vagy laptopon útközbéli is szokott internetezni. A generációs különbségek ebben a dimenzióban is nagymértékben manifesztálódnak.

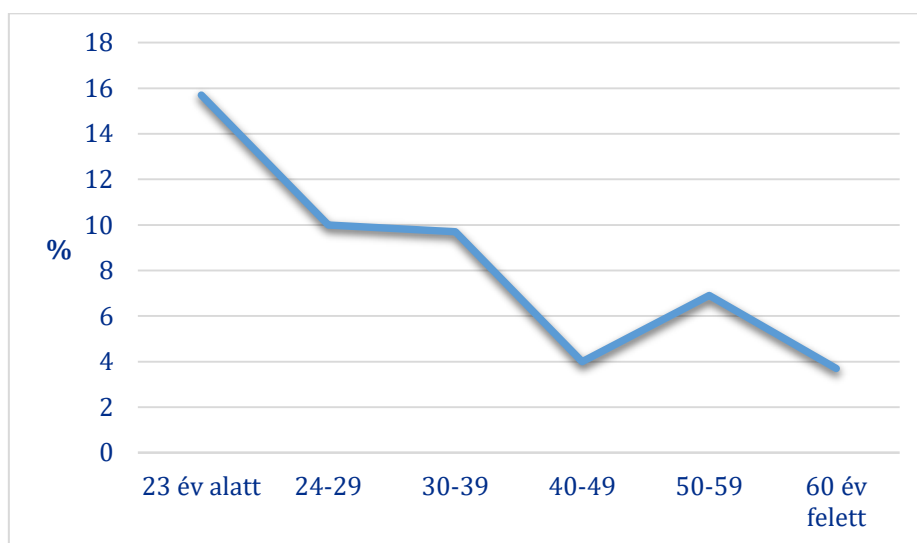
Az internet-elérésre alkalmas hordozható eszközök viharos gyorsaságú terjedése mellett még mindig az asztali számítógépeket használják a legtöbben internetezésre. A válaszadók több mint fele hordozható számítógépeken (is) szokott internetezni. Közel ekkora arányban

¹⁹ $r = -0,377$ mely 0,01 szinten is szignifikánsnak tekinthető

szoktak mobiltelefonon is különféle tevékenységeket végezni a világhálón. A mobil-eszközök alkalmazása a fiatalokra jellemző inkább, akik egyébként is több eszközt használnak. A kor növekedésével együtt a felületek száma csökken, amelyen az internetet használják.

A megkérdezettek 8,4% gondolja úgy, hogy egy művelődési háznak, közösségi színtérnek egyik legalapvetőbb feladata az internetes hozzáférés biztosítása. Azok, akik ezt az opciót is beválasztották a közösségi színterek alapvető feladatai közé átlagosan 8 évvel fiatalabbak azoknál, akik szerint az ilyen szolgáltatások biztosítása nem tekinthető prioritásnak. (16. ábra)

16. ábra Véleménye szerint egy művelődési háznak, közösségi színtérnek melyek a legalapvetőbb feladatai? - internetes hozzáférés biztosítása (%)

Habár az egyes településtípusok között nincs szignifikáns eltérés abban a tekintetben, hogy a művelődési házakat ezzel a funkcióval is felruháznák-e vagy sem, az megállapítható, hogy a községekben mutatkozna erre a legnagyobb igény (a megyeszékhelyek értékének duplája – vagyis a községekben élők 10%-a szerint szükség lenne a művelődési házakban internetes hozzáférés biztosítására).

A WIP 2002-es felmérése rámutatott, hogy a szociabilitás és az internet használata között összefüggés található. A női internethasználók szociabilitás terén magasabb értéket értek el a férfi internethasználókhoz képest, megállapították továbbá, hogy minden iskolai végzettség csoport esetében az internetet használók magasabb szociabilitási értéket értek el, mint a kategória nem internetező tagjai, ez a különbség az alacsonyabb iskolai végzettségűek esetében a legkiemelkedőbb. Az internethasználat tehát hozzájárul a társas tevékenységek növekedéséhez, ami olyan csoportok számára is ajtót nyithat, melyek közösségi életükre inkább a passzivitás jellemző, az internethasználat által azonban erősíti integrációjukat, közösségi hálójuk épülését. Rendkívül fontos kérdés azonban, hogy melyik is volt előbb. A szélesebb kapcsolati hálóval rendelkezők használják többet az internetet, vagy pedig az internet használatának hatására bővült-e társadalmi tőkéjük. (Molnár, 2005:78-123) Mindebből arra a következtetésre juthatunk, hogy a munkelő-piacot elhagyó, ezáltal a társadalomba egyre kevésbé integrált idősebb csoportok esetében igen nagy szükség lenne megfelelő számítástechnikai ismeretek megszerzésére, főleg az olyan eseteket kiemelve itt,

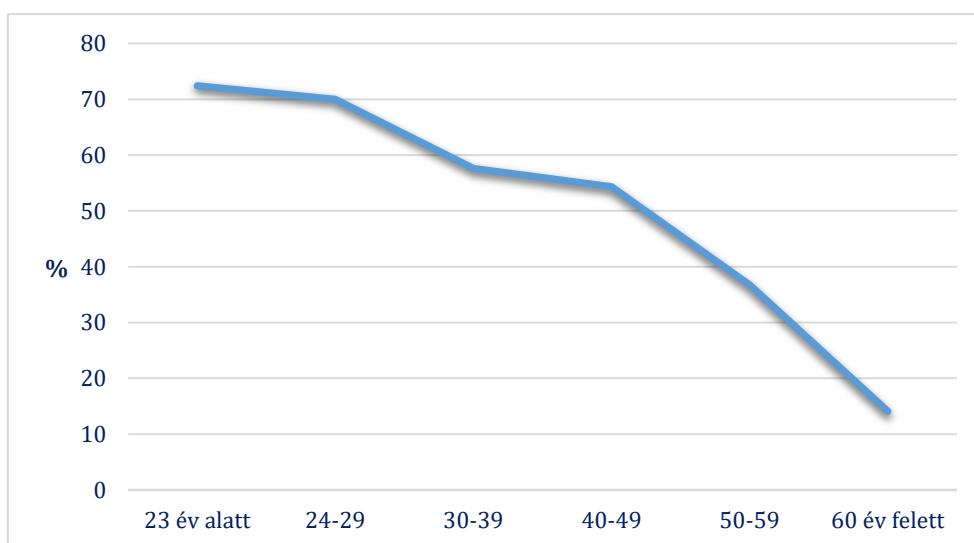
amikor a távolság miatt a családtagokkal sincsenek napi kapcsolatban. Legalább a web2 típusú alkalmazások ismeretének elsajátítása segíthetné ezeket a csoportokat abban, hogy minél több kapcsolatuk megmaradjon.

A számítógép-felhasználói tudás mértéke és a település közösségi életében való részvétel között erős pozitív irányú korrelációs kapcsolatot találhatunk ($r=,126$), ami arra utal, hogy minél magasabb informatikai tudással rendelkezik valaki, annál aktívabb közösségi életet él lakóhelyén.

A helyi közösségi eseményekről a legtöbben a szórólapokon, hirdetőtáblákon, plakátokon és interneten tájékozódnak, mely immár megelőzte a helyi nyomtatott sajtó jelentőségét is. A válaszadók 50%-a használja ilyen célra az internetet.

A férfiak 47, a nők 53%-a nyilatkozott úgy, hogy települése kulturális eseményeiről az interneten (is) szokott tájékozódni. A lokális közösségi eseményeket interneten is nyomon követők inkább a fiatalabb korosztályokhoz tartoznak, náluk az átlagéletkor mindössze 35 év, szemben azokkal, akik más fórumokon figyelik, vagy nem is követik figyelemmel a helyi kulturális életet (49 év). (17. ábra)

17. ábra A település közösségi eseményeiről az interneten tájékozódók aránya korcsoportok szerint

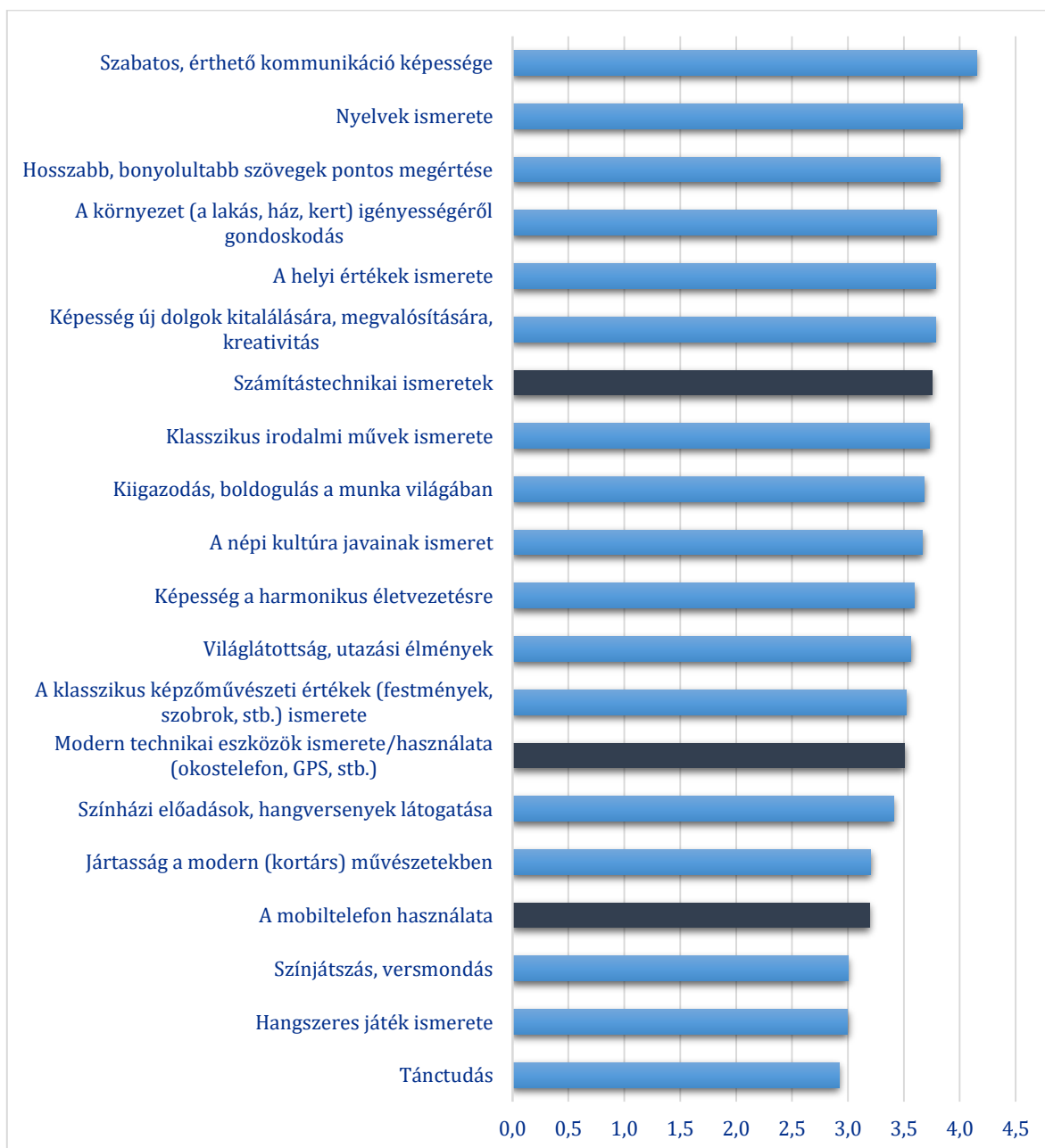
Az iménti két pont alapján kijelenthető, hogy a fiatalok figyelmét a település közösségi eseményeire a legkönnyebben az interneten lehet felhívni, hiszen ők használják a legintenzívebben a világhálót, ők vannak legtöbbször online és a közösségi oldalakon való nagyobb arányú részvételükkel, sokkal több, a helyi ügyeket is érintő információ áll rendelkezésükre.

A digitális írástudás jelentőségének megítélése a lakosság körében

A válaszadókat arra kértük, hogy számos készséget, ismeretet pontozzanak, az alapján, hogy mennyire tekintik azokat a mai műveltség részének. Számukra jelen esetben a számítástechnikai ismeretek, a modern technikai eszközök ismerete és a mobiltelefon használata releváns. Jól látható a következő ábrán, hogy a számítástechnikai ismeretek

megelőzték a klasszikus irodalmi művek ismeretét is. A mobiltelefon használatát tekintik a legkevésbé a mai műveltség részének szinte minden iskolai végzettséggel rendelkezők esetében. Ennek oka lehet, hogy már olyannyira elterjedt a használata, hogy teljesen beépült a mindennapi életbe²⁰. A modern technikai eszközök ismerete, használata rendszerint magasabb pontot kapott mindegyik vizsgált csoportban, azonban a mai műveltséghez úgy látszik, hogy a számítástechnikai ismeretek állnak a legközelebb. (18. ábra)

18. ábra Ön szerint mennyire része a mai műveltségnek... (1= egyáltalán nem gondolom a mai műveltség részének, 5= hangsúlyozottan a részének gondolom)

²⁰ 2014-ben 100 lakosra már 119,7 mobil-előfizetés jutott.
http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_onp001.html

Összegzés

Kutatásunk egyik célja a lakosság digitális kultúrafogyasztási szokásainak feltérképezése volt. Jelen írás igyekezett szemléltetni a digitális írástudásra ható tényezőket, feltárni a társadalomban húzódó törésvonalakat. Korábbi kutatásokra alapozva a nem, az életkor, az iskolai végzettség, a lakóhely és a munkaerő-piaci státusz, valamint a szubjektív jövedelmi helyzet alapján kerültek bemutatásra a számítógép- és internet-használati szokások, készségek.

Megállapíthattuk, hogy a digitális bennszülöttek és a bevándorlók fiatalabb korosztálya, továbbá a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők csoportja tekinthető a legaktívabb internet és számítógép-felhasználói körnek, ők rendelkeznek a legjelentősebb felhasználói tudással is. A hasonló kutatások által kiemelt települési lejtő a számítógép-használók körében jelent meg: a főváros szinte teljesen lefedett volt, addig a községekben még igen jelentős elmaradottsággal találkozhattunk. Az internethasználatban és a számítógép-használati készségekben azonban már nem mutatkoztak ezek az eltérések. Sikertült rávilágítani számos olyan törésvonalra, mely szakadékot képez egyes társadalmi csoportok között.

Megoldáskeresés

A kérdés adott: hogyan lehetne a leszakadó rétegeket jobban bevonni a számítástechnika világába? Ollé János a digitális szakadék áthidalását két szempontból közelíti meg: egyrészt a hozzáférés biztosítása révén, másrészt kiemeli a közoktatás szerepét, mely ha a megfelelő technikai feltételeket és a motivációt biztosítani tudja felkészítheti a tanulókat az eszközök aktív felhasználására. (Ollé, 2012) A fordított szocializáció megoldást jelenthet, hiszen gyakran a fiatalabb generáció tagjai azok, akik szüleiket, nagyszüleiket bevezetik az informatikai rejtelseibe. Egy olyan társadalomban, ahol a generációk között ilyen fajta szolidaritás jól működik, a digitális szakadék is áthidalhatóvá válhat. Azokra kell nagyobb hangsúlyt fektetni, akik számára utóbbi lehetőség nem adott, számukra szükséges különféle programokat, szervezett keretekben történő képzéseket biztosítani.

Konklúzió

Ma hazánkban már alig jelent problémát a számítástechnikai eszközökhöz való hozzájutás, az internethálózat pedig egyre fejlettebb infrastruktúrával rendelkezik, néhány kivételtől eltekintve a legkisebb településeken is adott a lehetőség a világhálóra való csatlakozásra. A közoktatásban évek óta jelen van az informatikaoktatás, viszont a fiatalok már nem csak az iskolából, hanem kortárs csoportokól is, autodidakta módon tanulhatnak. Az elsődleges törésvonalak (nem, kor, iskolai végzettség, anyagi állapot) közül az anyagi helyzet elvesztette jelentőségét, az iskolai végzettség és a kor azonban továbbra is meghatározó. Mindezekből arra a következtetésre juthatunk, hogy lassan már a másodlagos törések megjelenésére kell számítanunk, melyek áthidalása újabb kérdéseket fog felvetni a következő években.

Felhasznált irodalom:

- Bernát, Anikó - Fábián, Zoltán (2008): Digitális írástudás, társadalmi szegmentáltság. In: Kolosi, Tamás – Tóth, István (szerk.): Társadalmi riport 2008. Budapest: Társaság, 66-88. p.
- Bourdieu, Pierre (1978): A társadalmi egyenlőtlenségek újatermelődése. Budapest: Gondolat Kiadó
- Bourdieu, Pierre (1999): Gazdasági tőke, társadalmi tőke, kulturális tőke. In: Angelusz, Róbert (szerk.): A társadalmi rétegződés komponensei - válogatott tanulmányok. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 156-177. p.
- Cseplei, György – Prazsák, Gergő (2010): Örök visszatérés? Társadalom az információs korban. Budapest, József Attila Műhely Kiadó, 83-86. p.
- Donat, Elisabeth - Brandtweiner, Roman – Kerschbaum, Johann (2009): Attitudes and the digital divide: Attitude measurement as instrument to predict internet usage. In: Informing Science: The International Journal of an Emerging Transdiscipline 12., 37-56. p.
- Fábián, Zoltán - Lőrincz, László - Molnár Szilárd (2001): Az információs kultúra, a „digitális írástudás” a társadalom különböző rétegeiben. Információs Társadalom Monitoring Tanulmányok, No. 6. Készült a Miniszterelnöki Hivatal Informatikai Kormánybiztossága megrendelésére. Budapest: Társaság.
- Herczegh, Judit (2014.): Digitális törésvonalak és szocializáció az információs társadalomban. Kultúra és Közösség, 31-36.
- Kovács, Györgyi – Rozgonyi-Bours, Ferenc (2001): Az informatika oktatás története. Forrás: Informatika lap: <http://www.abax.hu/inlap/>
- Molnár, Szilárd (2005): Az elektronikus hálózatok társadalmi értéke. Szoftver, internet, társadalmi tőke. In: Dessewffy, Tibor - Fábián, Zoltán - Z. Karvalics, László (szerk.): Internet.hu. A magyar társadalom digitális gyorsfényképe 2. Budapest, Gondolat Kiadó - INFONIA Alapítvány, 78-123. p.
- Morris, Anne (2007): E-literacy and the grey digital divide: a review with recommendations. In: Journal of information literacy 1.3 (2007): 13-28. p.
- Ollé, János (2012): A digitális állampolgárság értelmezése és fejlesztési lehetőségei. In: Oktatás-Informatika. 2011/3-4. szám
- Prazsák, Gergő (2014): Generációk és értékrendszerek: a tudás új útjai. In: Információs Társadalom. XIV. évf. 2. szám 6-21. p.
- RAB, Árpád (2007): Információs Társadalom- és Trendkutató Központ. Forrás: [www.ittk.hu: http://www.ittk.hu/netis/doc/ISCB_hun/11_Rab_digikult.pdf](http://www.ittk.hu/netis/doc/ISCB_hun/11_Rab_digikult.pdf)
- Tari, Annamária (2010): Y generáció. Budapest: Jaffa Kiadó.
- Tari, Annamária. (2011): Z generáció. Budapest: Tercium Kiadó.
- UTASI, Ágnes (1985). Generációváltás, öregkor és a modernizáció ellentmondásai. In: Valóság, 64-66. p.
- Z. Karvalics, László (2012): Információs kultúra, Információs műveltség - egy fogalomcsalád értelme, terjedelme, tipológiája és története. In: Információs Társadalom 12. (1) 7-43. p.

Melléklet:

4. táblázat Számítógépes tevékenységek nemek szerint (%)

	A kérdezett neme:	
	nő	férfi
álláskeresés	55,4	47,5
banki ügyintézés	55,4	51,6
blogolás (blog olvasása, írása)	35,1	37,5
böngészés, információk keresése	94,5	93,3
csetelés	65,6	60,2
filmek letöltése, nézése	57,9	66,3
hírportálok olvasása	81,5	80,9
hivatalos ügyek intézése (pl. Ügyfélkapu)	49,1	47,9
játék	40,1	46,7
közösségi oldalak látogatása (pl. Facebook)	82,3	74,6
munkavégzés	53,6	46,0
színházjegy, hangversenyjegy vásárlás	26,5	20,4
tanulás (nyelvtanulás, távoktatás)	44,1	39,1
telefonálás, videotelefonálás	50,3	47,2
vásárlás	59,1	54,0
zenehallgatás, letöltés	74,5	74,9

5. táblázat Számítógépes tevékenységek iskolai végzettség szerint (%)

	Legmagasabb befejezett iskolai végzettség		
	alapfokú	középfokú	felsőfokú
álláskeresés	44,4	55	52,1
banki ügyintézés	28,2	54,1	75,6
blogolás (blog olvasása, írása)	29,3	36,1	42,9
böngészés, információk keresése	91,0	94,7	95,7
csetelés	62,4	67,5	54,8
filmek letöltése, nézése	56,4	66,4	59,4
hírportálok olvasása	72,2	81,4	89,1
hivatalos ügyek intézése (pl. Ügyfélkapu)	25,2	51,0	65,0
játék	47,7	45,6	34,3
közösségi oldalak látogatása (pl. Facebook)	72,6	81,5	77,6
munkavégzés	21,1	49,8	75,9
színházjegy, hangversenyjegy vásárlás	9,0	21,0	41,3
tanulás (nyelvtanulás, távoktatás)	24,1	44,4	51,5
telefonálás, videotelefonálás	38,0	53,4	49,5
vásárlás	42,5	58,8	64,7
zenehallgatás, letöltés	65,4	78,6	74,9

6. táblázat Számítógépes tevékenységek életkori csoportok szerint (%)

	Korcsoportok (%)					
	23 év alatt	24-29	30-39	40-49	50-59	60 év felett
álláskeresés	55,1	72	55,5	51,4	41,6	11,4
banki ügyintézés	44,5	61,3	69,9	58,3	42,6	40,0
blogolás (blog olvasása, írása)	46,4	40,6	44,0	33,1	21,1	20,0
böngészés, információk keresése	95,1	96,8	95,2	95,4	90,5	88,6
csetelés	92,0	79,7	66,5	45,7	37,4	26,7
filmek letöltése, nézése	89,7	76,0	67,9	48,6	34,2	24,8
hírportálok olvasása	77,2	87,1	85,6	83,4	75,3	80,0
hivatalos ügyek intézése (pl. Ügyfélkapu)	36,5	49,8	64,6	58,9	45,8	30,5
játék	64,3	53,5	36,8	37,1	30,5	18,1
közösségi oldalak látogatása (pl. Facebook)	95,4	89,9	84,7	69,7	62,6	47,6
munkavégzés	36,5	65,0	64,1	52,0	45,8	26,7
színházjegy, hangversenyjegy vásárlás	17,5	30,9	30,6	26,9	16,3	17,1
tanulás (nyelvtanulás, távoktatás)	63,5	55,3	41,6	33,7	21,6	10,5
telefonálás, videotelefonálás	65,4	56,2	49,3	41,1	34,2	29,5
vásárlás	66,2	75,1	65,6	52,6	33,7	25,7
zenehallgatás, letöltés	94,3	91,2	76,6	69,7	55,3	32,4

7. táblázat Számítógépes tevékenységek végzése az egyes foglalkozási csoportok körében

	Az Ön foglalkozása jelenleg:					
	aktív kereső	tanuló	nyugdíjas	Gyesen/ Gyeden van	munka- nélküli	regisztrált álláskereső
álláskereső	55,7	40,0	13,7	28,6	76,5	79,6
banki ügyintézés	60,9	35,3	40,2	78,6	38,2	37,0
blogolás (blog olvasása, írása)	36,4	49,3	20,6	50,0	32,4	24,1
böngészés, információk keresése	95,1	95,3	84,3	92,9	88,2	96,3
csetelés	62,0	92,0	28,4	42,9	67,6	63,0
filmek letöltése, nézése	62,5	88,7	20,6	35,7	67,6	63,0
hírportálok olvasása	83,7	75,3	77,5	85,7	61,8	74,1
hivatalos ügyek intézése (pl. Ügyfélkapu)	56,2	30,7	30,4	64,3	32,4	33,3
játék	40,9	64,0	19,6	28,6	55,9	51,9
közösségi oldalak látogatása (pl. Facebook)	79,0	95,3	49,0	78,6	82,4	75,9
munkavégzés	60,4	25,3	17,6	57,1	26,5	37,0
színházjegy, hangversenyjegy vásárlás	26,8	20,0	15,7	28,6	14,7	16,7
tanulás (nyelvtanulás, távoktatás)	41,4	69,3	9,8	50,0	38,2	38,9
telefonálás, videotelefonálás	47,1	68,7	32,4	35,7	52,9	48,1
vásárlás	60,9	61,3	27,5	50,0	41,2	55,6
zenehallgatás, letöltés	76,4	93,3	32,4	57,1	70,6	83,3

JUNIOR KUTATÓMŰHELY

Izer Boglárka:

A kulturális közfoglalkoztatás jellemzői

Absztrakt: Kutatásom során a kulturális szférában is megjelenő egy speciális foglalkoztatási formát a kulturális közfoglalkoztatást vizsgáltam, az abban résztvevők jellemzői mentén, mint nemi megoszlás, iskolai végzettség, munkatapasztalat, motiváció, valamint előnyök-hátrányok. Kutatásom elméleti keretében olyan fogalmakat vizsgáltam meg, amelyeket egykor és ma használunk a közfoglalkoztatás kifejezésére, valamint olyan hazai és európai modelleket és programokat tekintettem át, amelyek a közfoglalkoztatással jellemezhetők. Empirikus kutatásom középpontjában a Nemzeti Művelődési Intézet által koordinált II. Kulturális Közfoglalkoztatási Program áll, amely 2014. szeptember 1-jével indult, 6 hónapot felölelve. Kutatásom során kérdőíves vizsgálatot végeztem a II. Programba belépő kulturális közfoglalkoztatottakkal, amely vizsgálati kérdéscsoportok összeállításánál hangsúlyos volt a jellemzőiknek vizsgálata és az, hogy a Kulturális Közfoglalkoztatási Program értéke mitől több a hagyományos közfoglalkoztatási programoktól?

Abstract: In my research I study this special form of employment which appears in the cultural public sector employment studied along the characteristics of the participants in such as gender, education, work experience, motivation, and advantages and disadvantages. In the theoretical part of my paper I study currently and earlier used concepts, which were alternated by different governments, and I review domestic and European models and programs which characterized public employment. My empirical research focuses on the public employees of the second phase of the Cultural Public Employment Programme (abbreviated as Programme) which coordinated by the National Institute for Culture. The Programme started on 1 September 2014 and covering 6 months. The method of my research was survey questionnaire analysis, which was filled with the cultural employees, who entered the second phase of the Programme. During the research I have some emphatic groups of questions which study that what makes more the Cultural Public Employment Programme than the traditional public employment program.

Kulcsszavak: közfoglalkoztatás, kulturális közfoglalkoztatás, közmunka, közfoglalkoztatási modellek

1. Bevezetés

A kulturális közfoglalkoztatás, mint egy speciális foglalkoztatási forma, 2013-ban jelent meg a kulturális szféra egyik kiegészítő foglalkoztatási formájaként, amikor elindult a Nemzeti Művelődési Intézet koordinálásával a Kulturális Közfoglalkoztatási Program. Tanulmányomban a II. Kulturális Közfoglalkoztatási Programba belépő kulturális közfoglalkoztatottakat vizsgálom a következő jellemzők mentén: nemi megoszlás, iskolai végzettség, munkatapasztalat, motiváció, valamint előnyök és hátrányok.

Kutatásom elméleti keretében megvizsgálom a közfoglalkoztatással kapcsolatos fogalmakat, melyeket egykor és ma használtunk/használunk, és amelyek egymást váltották az időben kormányzattól függően. Ezek a fogalmak, mint a közhasznú munka, közmunka, közcélú munka napjainkban is megjelenik a szóhasználatban, de ma használatos fogalomként a közfoglalkoztatást használjuk ennek a foglalkoztatási formának a magyarázására. A fogalmak tisztázása mellett európai modelleket és hazai programokat tekintek át, amelyek a

közfoglalkoztatással jellemezhetők, ilyen például a hazai 2009 és 2010 között megvalósuló „Út a munkához program”, amelynek alapjait az akkor még közcélú munkának nevezett foglalkoztatási forma nyújtotta.

Kutatásom empirikus részének középpontjában a II. Kulturális Közfoglalkoztatási Program (röviden Program) áll. A kulturális közfoglalkoztatottak jellemzőinek feltárását kérdőíves vizsgálattal végeztem, amelyben 2014. novemberéig a II. Programba belépő közfoglalkoztatottak (N=3681 fő) vettek részt. A kérdőív kérdéscsoportjainak összeállításakor hangsúlyos volt a kulturális közfoglalkoztatottak jellemzőit feltáró kérdések, valamint választ kapni arra a kérdésre, hogy a Kulturális Közfoglalkoztatási Program miben nyújt többet, mint a hagyományos közfoglalkoztatási programok.

2. Fogalmak és modellek a közfoglalkoztatás terén

Közfoglalkoztatási programok nemcsak hazánkban léteznek, hanem Európa számos országában, illetve Európán kívül is. A következőkben a teljesség igénye nélkül az Európában megvalósuló, kiemelkedő közfoglalkoztatási programokat mutatom be, illetve a hazai közfoglalkoztatás kialakulását, amely összekapcsolható a közfoglalkoztatás fogalmi hátterének kialakulásával.

2.1. Európai modellek a közfoglalkoztatás terén

Az első közfoglalkoztatási programok az 1929-es Nagy Gazdasági Világválság után jelentek meg Európa és az Egyesült Államok szerte. A közfoglalkoztatás elnevezése és formája országonként eltérő lehet, de amelyben nagy hasonlóságot mutat, hogy az ebben résztvevő emberek valamilyen közfeladatot látnak el viszonylag rövid időn keresztül viszonylag kevés pénzért. A Nagy Gazdasági Világválság hatására a munkanélküliség megfékezésére például az Egyesült Államokban és Németországban is közmunkaprogramokat vezettek be, amely mind a két országban főként a polgári és katonai infrastruktúra fejlesztését célozta meg (Bagó 2013b). *„Ezeket a foglalkoztatási programokat ma már nem csak állami intézmények és önkormányzatok, hanem sok országban akár non-profit szervezetek, a szociális gazdaság vállalkozásai és for-profit vállalkozások is bonyolítják”* (Koltai 2013:27.). A többnyire alacsony fizetésért vállalt közfoglalkoztatási programok hasonlóságot mutatnak időtartamukat tekintve, mivel rövid, 3-12 hónap közötti időtartamról beszélhetünk esetükben. Többféle célt szolgálhatnak, de különböző lehet az is, hogy mire helyezik megvalósításukkor a hangsúlyt. Egy-egy közfoglalkoztatási program létrejöhet a szegénység enyhítésére, munkaszocializáció vagy munkaerő-piaci integráció céljából (Koltai 2013). Ezek a hangsúlyok időszakonként, politikánként, és országonként is eltérőek lehetnek.

A 2008-2009-es gazdasági válság után Európában kialakuló közfoglalkoztatási modellek/programok egyfajta jellemzője, hogy gyakorta élveznek egyfajta központi, azaz Európai Unió támogatást, mint például az Európai Szociális Alap (ESZA) támogatását. Így volt ez Lettországon, ahol a 2009-es évtől az Európai Szociális Alap és a Világbank támogatásával elindulhatott a WWS Válságkezelő Közmunka Program. A program során jövedelmet biztosítottak a munkanélküliek ellátási rendszeréből kiszorulóknak, illetve javították a munkához kapcsolódó készségeket, annak érdekében, hogy a leendő munkavállalók a későbbiekben sikeresebben tudjanak elhelyezkedni. A programban regisztrált álláskereső

vehettek részt, amelynek egyik fontos célja volt, hogy a közfoglalkoztatottak jelenléte ne szorítson ki munkahelyeket a közszférából (Koltai 2013).

Csehország egy másik példája annak, hogy közmunka programja jelentős támogatást kapott az Európai Szociális Alaptól, ezzel lehetőséget adva, hogy a válság után megnövekedett munkanélküliek köréből minél több ember részt vehessen a közmunkaprogramban. Csehországban a 90-es évektől működik a Községi Munka Program, amelyben a résztvevők jellemzően fizikai munkát végeznek egy éves időtartamban. *„A legújabb jogszabályi változások megváltoztatták a program funkcióját. A közfoglalkoztatásban való részvétel visszautasítása az álláskeresői támogatásokból való kizáráshoz vezet”* (Koltai 2013:31.).

Görögországban két fajta válságenyhítő célzatú közfoglalkoztatási program jött létre, amelyek 2012-ben léptek működésbe. A közfoglalkoztatási programokon belül az egyik a helyi közösségek munkavállalását támogatta, míg a másik a közszféra szervezetein belüli foglalkoztatást irányozta elő. Míg Görögországban válságenyhítő céllal jöttek létre a közfoglalkoztatási programok, addig Horvátországban már a 2008-2009-es gazdasági válságot megelőzően, a 90-es években kialakult a közfoglalkoztatás rendszere. Az évek múlásával egyre több résztvevője lett a programnak, és ez a válság hatására sem volt másképp. A válságenyhítés helyett a cél inkább a munkamotiváció és a munka világához való kötődés fenntartása volt. A munkáltatók főként helyi önkormányzatok, de 2012-től már a turizmusban is megjelenik a közfoglalkoztatás (Koltai 2013).

Írország érdekessége a közfoglalkoztatás terén, hogy a programok egyfajta projektszerűséget öltenek, azaz egy-egy előre meghatározott projektben dolgoznak előre rögzített időtartamra. A közfoglalkoztatásnak vannak a szociális gazdaságban és a mezőgazdaságban is megjelenő közfoglalkoztatási programjai. A szociális gazdaságban vagy közösségi vállalkozások, vagy olyan hátrányos helyzetű közösségekben működő vállalkozások kapcsolódtak be a programba, amelyek szerződéses kapcsolatban vannak a helyi önkormányzattal vagy állami szervezettel (Koltai 2013).

Az európai gyakorlatok jól reprezentálják, hogy több országban megjelenik a közfoglalkoztatás, mint válságenyhítő foglalkoztatási forma, viszont olyan országok is vannak, ahol a foglalkoztatási nehézségeket próbálják ezzel a foglalkoztatási formával enyhíteni. Az európai minták alapján látható, hogy sok területen lehet a közfoglalkoztatással élni, mind az állami, mind a for-profit, mind a nonprofit szervezetek esetében. A közfoglalkoztatás a foglalkoztatás elterjedt eszköze, amelynek több tízéves előzményei vannak nem csak Európában, hanem hazánkban is.

2.2. A közfoglalkoztatás történeti előzményei Magyarországon

A közfoglalkoztatás a középkortól kezdve az újkoron át jelen van a társadalomban, mint a köz érdekét szolgáló munka, amelyet állami-önkormányzati felügyelet alatt meghatározott ideig és kötelező jelleggel végez a munkavállaló (Csoba 2010a). *„A közfoglalkoztatás mindig azokban a korszakokban kapott nagyobb hangsúlyt, melyekben a korábbi gazdasági és foglalkoztatási formák éppen átalakulóban voltak, s az átmenet ideje alatt keletkezett munkaerő-piaci kereslet-kínálati egyensúly, valamint az ennek következtében kialakult jövedelemhiány kikényszerítette a központi hatalom beavatkozását”* (Csoba 2010b:4). A mai magyarországi közfoglalkoztatási rendszer előzményeképpen már a XVIII-XIX. században

megjelentek a korai közmunka vagy közfoglalkoztatási programoknak nevezhető kezdeményezések.

„A régmúltba vesző dologház, az ínségmunka és az első közmunkák rendszerének fő funkciója az volt, hogy az állam munkára szorítsa azokat, akiket dologtalannak, ingyenélőnek talált” (Kulinyi 2013:18.). Ez főként a XVIII-XIX. századra volt jellemző, ahol az emberek a létminimum bérösszegének megszerzéséért dolgoztak. A XX. század első felében már megjelent a korai közmunka, amelynek már nemcsak szociális és rendvédelmi célokat szántak, hanem értékteremtő funkciója is volt, úgy hogy közben teljesítménybérezést alkalmaztak. *„Az akkori gazdasági válsághelyzet idején a közmunka a foglalkoztatás bővítésének egyik eredményes formája volt”* (Kulinyi 2013:18.).

Az 1987-ben induló közhasznú foglalkoztatás a közfoglalkoztatás első formája volt, amely a rendszerváltás okozta társadalmi feszültségek, problémák kezelésére jelent meg. A közhasznú foglalkoztatás a településeknek lehetőséget adott, hogy a legnehezebb helyzetben élők számára munkát nyújtson (Csoba2010a). Az *„1987-ben induló, első közhasznú foglalkoztatás célja egyértelműen szociális jellegű volt, az „önhibáján kívül elhelyezkedni nem tudó személy alkalmazható”, vagyis az arra érdemesnek tartott szegények vehettek részt, igaz csak 2 hónapra”* (Csoba2010b tanulmányát idézi: Kulinyi 2013:18.). Törvényi szabályozásként az 1993. évi III. törvény egy máig is megmaradó és fontos szereplőt vont be a közfoglalkoztatásba, mégpedig a települési önkormányzatokat. Ezzel a szabályozással a munkanélküliek közfoglalkoztatásba bevonásának 50 százaléka az önkormányzatokat terhelte, de az anyagi hozzájárulás mellett színesebbé tette a közfoglalkoztatás palettáját. A közfoglalkoztatás e korai formájában még nem jelent meg sem képzési, sem munkaerő-piaci szolgáltatás támogatása, bár a szükségességét már érzékelték, mivel erősödött az az elképzelés, hogy a közfoglalkoztatás nem irányítja vissza a munkavállalót a nyílt munkaerőpiacra. Az 1996-ban megjelenő új szabályozás, amely a jövedelem pótló támogatásra vonatkozott, erősítette az önkormányzatok érdekét a helyi közfoglalkoztatásban, mivel az új szabályozás legalább 90, majd 180 nap munkaviszony igazolásához kötötte a segélyezést. *„A helyi szegénység nagyrészt külső forrásból történő kezelése egyre inkább helyi érdeké vált”* (Kulinyi 2013:19.).

1996-ban megjelent a közfoglalkoztatás második előfutára a közmunka program. A közmunka programoknak a célja az volt, hogy a foglalkoztatáspolitikát élénkítse és az aktív foglalkoztatást erősítse a segélyezés helyett (Csoba, 2010b). Az 1996-ban újrainduló közmunkaprogramok tizennégy éven át az állami szezonális foglalkoztatás bázisát adták (árvízvédelem, katasztrófa elhárítás, közútfenntartás, vasútkarbantartás stb.). *„A közmunka átmeneti jövedelemszerzést segítő hatását leginkább a depressziós térségekben tudta hatásosan kifejteni a képzetlen férfiak körében”* (Kulinyi 2013:20.).

A közfoglalkoztatás utolsó, elődjének számító közcélú munka 1998-ban került bevezetésre, azonban csak 2001-től erősödött meg (Csoba 2010a). *„A 2000-es években belépett közcélú munka konstrukció kifejezetten a tartós és rossz szociális helyzetű, munkaképes korú, inaktív személyek aktivizálását célozta”* (Kulinyi 2013:20.). A közcélú munka során az önkormányzatoknak kellett foglalkoztatási lehetőséget biztosítaniuk, rendszeres szociális segélyben pedig csak a munkát elvállalók részesülhettek. 2000. május 1-től az 1999. CXXII. törvény jóvoltából az önkormányzatoknak kötelező feladatává vált a foglalkoztatás ellátása, a segélyezettek számára pedig az együttműködés vált ezzel kötelezővé, mivel a segélyezés további feltétele a munkavégzés lett (Csoba 2010b). *„Nem a munkaügyi központ döntött*

mérlegelési jogkörben a támogatásról, hanem az állami költségvetésben rögzített keret állt az önkormányzatok rendelkezésére. Ezen a kereten belül az önkormányzatok, illetve a közfoglalkoztatás szervezők a helyi viszonyokhoz igazíthatták a felkínálható státuszokat” (Kulinyi 2013:20.). A közcélú munka rendszere lehetővé tehetné volna, hogy a munkaerőt visszavegye az elsődleges munkaerőpiacra, de mivel csak a segélyezés motiválta az embereket a munkavégzésre, így maga a közcélú munka eszközrendszere volt az, amely a reintegrációt ellehetetlenítette (Kulinyi 2013).

2009. január 1-jén indult el az „Út a munkához (ÚMP) program”, amely átalakította a rendszeres szociális segélyezést, illetve bevezette a rendelkezésre állási támogatást (RÁT), amelyet arra az időtartamra lehetett igénybe venni, amíg az önkormányzat nem tudott biztosítani közfoglalkoztatást (Csoba 2010b). *„Az „Út a munkához program” a helyi társadalmi feszültségek enyhítését és a szociális kiadások visszafogását, segélyezés helyett a termelő munka támogatását is szolgálta volna*” (Scharle 2011 tanulmányát idézi Kulinyi 2013:21.). A program a foglalkoztatást kívánta növelni a segéllyel élők körében az aktív munkaerő-piaci eszközöket felhasználva, ezzel is a munkavégzést szorgalmazva a segély helyett. Továbbá célja volt a foglalkoztatást elősegítő és növelő programok támogatása, illetve a feketemunka és a tartós munkanélküliség csökkentése (Csoba 2010b). Az *„ÚMP valóban a legrosszabb munkavállalási esélyű tartós munkanélkülieket érte el, de a szervezési kapacitások hiánya miatt a munkalehetőségektől amúgy is távolabb eső, aprófalvakban élőket kevésbé sikerült bevonni*” (Scharle 2011:44.). 2009-ben szinte minden településen a tartós munkanélküliek több mint negyede hosszabb-rövidebb ideig részt vett a közcélú foglalkoztatásban, azonban Scharle (2011) megállapítása szerint, a közcélú foglalkoztatás törekvései hosszabb távon sem csökkentették a tartós munkanélküliséget.

„Magyarországon 2011. január 1-jétől megszűnt a munkanélkülieknek elsősorban a költségvetési szervezeteknél történő elhelyezkedést segítő, korábban működtetett közmunkaprogram, a közcélú munka, továbbá a közhasznú munkavégzés” (Bagó 2013a:4-5.). A Nemzeti Közfoglalkoztatási Programot 2011. január 1-től vezették be, amely az „Út a munkába programot” váltotta fel (Kulinyi 2013). *„A Nemzeti Közfoglalkoztatási Program újabb változásokat hozott. A programok szabályozása egységesedett és a résztvevők létszáma nagymértékű növekedésnek indult*” (Koltai 2013:36.). 2011-ben a Munkaerő-piaci Alap jóvoltából 64 milliárd forint összegű közfoglalkoztatási támogatás volt felhasználható. A hátrányos helyzetű álláskereső számára a Nemzetgazdasági Minisztérium, majd a Belügyminisztérium biztosított munkalehetőséget. 2011-ben a közfoglalkoztatásra a rövid, 1-4 hónap időtartamú, napi 4 órás közfoglalkoztatás volt a jellemző, de 2012-ben már a Belügyminisztérium irányítása által a hosszabb, 2-12 hónapos, napi 6 órás munkaidejű közfoglalkoztatásra helyeződött a hangsúly (Bagó 2013a). A program meghatározott céljai a következők lettek: a közfoglalkoztatás jogi kereteinek megteremtése, az álláskereső munkához juttatása, foglalkoztatás elősegítése, segélyezettek erőteljes leszorítása, a közfoglalkoztatás egységes rendszerének kialakítása. Az egységes rendszer kialakításához rövid (4 órás, 2-4 hónapos), illetve hosszabb időtartamú (6-8 órás, 6-8 hónapos) közfoglalkoztatást vezettek be. Megjelent még az országos közfoglalkoztatási program, amelyek fő célja az értékteremtő munka és jövedelem biztosítása, illetve a vállalkozások részére közvetített közfoglalkoztatottak után nyújtható bértámogatás, amelynek célkitűzése a nyílt, piaci munkába vezetés volt (Kulinyi 2013). A Nemzeti Közfoglalkoztatási Program kezdeti időszakában a munkaerőt a munkaügyi központok közvetítették minden foglalkoztató intézmény felé, azonban ez hosszas és speciális szakirányú felkészültséget

igénylő folyamat volt. Gyakori volt, hogy az önkormányzatok és a fogadó intézmények felkészületlenek voltak, és nagy adminisztrációs terhet jelentett nekik ez az eljárás, így megmaradtak a csoportos kommunális munka szervezésénél, amelynek nem voltak meg az értékteremtő funkciói, és nem segítették a közfoglalkoztatásban részt vevőt a munka világába visszailleszkedni (Kulinyi 2013).

3. A kutatásról

A közfoglalkoztatás kialakulását meghatározó fogalmak és modellek áttekintése után a közfoglalkoztatás egy speciális formáját mutatom be kutatásomon keresztül. A II. Kulturális Közfoglalkoztatási Program 2014. szeptember és 2015. február között zajlott le, több mint kétezer partnerszervezet bevonásával, összesen 5086 fő kulturális közfoglalkoztatottnak biztosított teljes munkaidejű foglalkoztatást a kultúra és a művelődés területén. A II. Kulturális Közfoglalkoztatási Programot meghatározza a Závogyán Magdolna által a kulturális szférában bevezetett foglalkoztatási modell, amely lehetőséget teremt arra, hogy a humánerőforrás utánpótlással küzdő kulturális intézmények humánerőforrás bázisukat bővíteni tudják.

19. ábra: A foglalkoztatás lehetséges modellje a kulturális szférában

Forrás: saját készítés Závogyán 2014a alapján

Az ábrán látható foglalkoztatási modellben továbbra is meghatározó a főállású munkatársak stabil jelenléte és szakmai munkája. Mellettük azonban további három foglalkoztatási jogviszony erősödik meg. 2004-től, az Európai Unió pályázatok által megjelennek a projektben alkalmazott munkatársak, majd 2005-től, az Önkéntes Törvény hatására az önkéntesek. A negyedik foglalkoztatási formaként pedig 2013-tól a Kulturális Közfoglalkoztatási Program elindulásával a közfoglalkoztatás válik a kulturális szférában az előbb említett három foglalkoztatási forma mellett fontossá, így a négyféle foglalkoztatási forma egymás mellett él és kiegészíti egymást, ezzel is lehetőséget adva a kulturális intézményeknek a sokszínű humánerőforrás bázis kiépítéséhez (v.ö. Závogyán 2014).

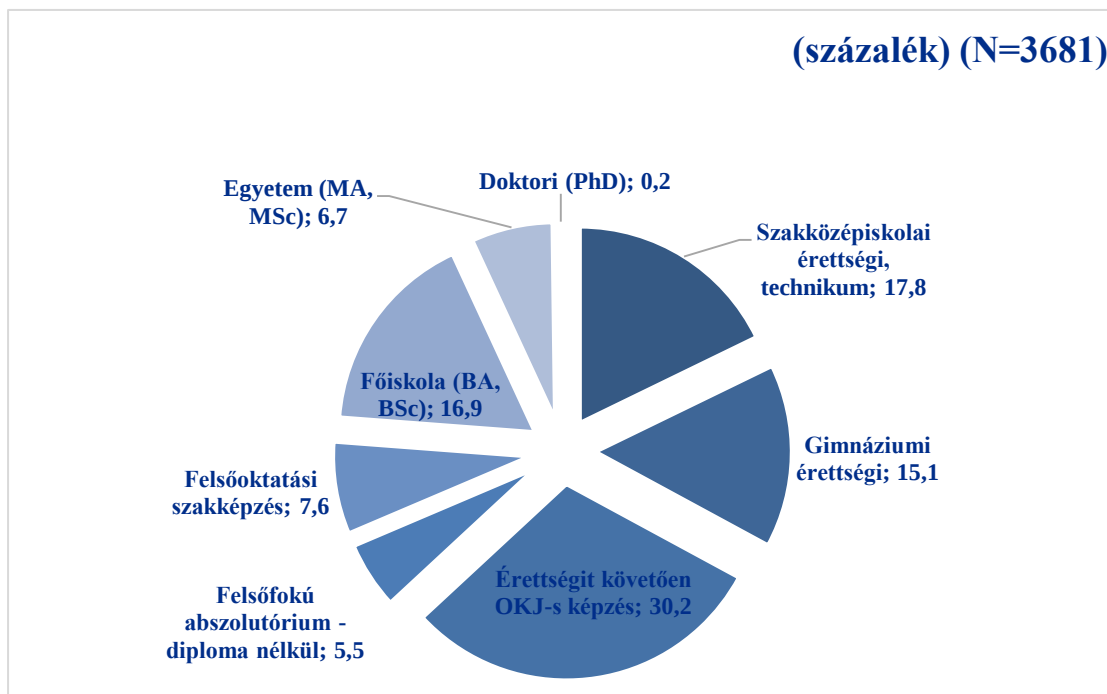
Kutatásomban a II. Programba 2014. novemberéig belépő kulturális közfoglalkoztatottakat vizsgáltam, akik 3681-en voltak. Ez a létszám nem a teljes II. Programban résztvevők létszáma, azaz 5086 fő, mivel nem minden hely került feltöltésre a vizsgált időszak alatt, illetve volt, aki a Program során el tudott helyezkedni főállásban, vagy foglalkoztatója kiléptette a Programból, mert munkájával nem voltak megelégedve. Mivel a vizsgálati időszakban a Programban ez tekinthető a közfoglalkoztatottak teljes létszámának, így a mintavételünk teljeskörű minden közfoglalkoztatottnak a Programban munkaköri kötelezettsége volt a kérdőív kitöltése. A Kulturális Közfoglalkoztatási Program jó példa arra, hogy a közfoglalkoztatás során nemcsak fizikai, de szellemi értéket létrehozó munka is történhet, amely kulturális területen nyújt munkát az érettségizettek és a diplomával rendelkezők számára. A programnak a fejlesztő ereje a közösségteremtésben jelenik meg igazán, ezzel is többlet adva a hagyományos közfoglalkoztatási programoknál. A közösségteremtés, a hasznos és értékes munkavégzés hozzájárulhat ahhoz, hogy a kulturális közfoglalkoztatásban dolgozó közfoglalkoztatottak képességei fejlődjenek, és önbecsülésük növekedjen, amelynek következtében sokkal magabiztosabban tudnak kilépni a nyílt munkaerőpiacra, és magasabb arányban tudnak elhelyezkedni a közfoglalkoztatási program alatt vagy végén (Nemzeti Művelődési Intézet 2014a). A kutatás módszerét kérdőíves vizsgálat alkotta, amelyet megelőzött a Nemzeti Művelődési Intézettel kötött felhasználó szerződés, amely szabályozta a Művelődési Intézet tulajdonában lévő adatbázis felhasználását. A kérdőív során kialakított kérdéscsoportok között hangsúlyosak voltak a kulturális közfoglalkoztatottak jellemzőit feltáró kérdések, valamint a Program értékét kimutató kérdések a kulturális közfoglalkoztatottak szerint. A kérdőív nyolc nagy egységből állt és összesen hatvan kérdést tartalmazott, azonban jelen tanulmányomban csak a kutatási témához szorosan kapcsolódó kérdéseket és az arra adott válaszokat elemeztem.

4. Kutatási eredmények

A Nemzeti Művelődési Intézet a II. Program elindulása előtt annak célját és belépési feltételeit a következőképpen határozta meg: a fogadó partner helyének és a közfoglalkoztatott lakóhelyének meg kell egyeznie, a belépő kulturális közfoglalkoztatottnak legalább érettségivel, valamint regisztrált álláskeresői státusszal kell rendelkeznie. A mintában szereplő kulturális közfoglalkoztatottak (N=3681 fő) jelenlegi lakóhelyük településtípusa szerint 46,6 százalékban községben, 33,4 százalékban városban, 16,5 százalékban megyeszékhelyen és mindösszesen 3,5 százalékban a fővárosban laknak a közfoglalkoztatottak, amely százalékos megoszlás nagy mértékben megegyezik a fogadó partner településtípusával (3 százalék alatti az eltérés). Ez azért is fontos, mert a Program célja és feltétele szerint a fogadó partner helyének és a közfoglalkoztatott lakóhelyének meg

kell egyeznie, így ez a feltétel nagy arányban teljesült. A feltétel létjogosultságát jelenti, hogy ezáltal a helyben foglalkoztatást kívánták növelni, valamint a helyismeret jelentős szerepet játszik az elvégzendő feladatok között. Azonban megállapítható, hogy az I. Programhoz képest, ahol 47,1 százaléka a kulturális közfoglalkoztatottaknak községekben volt foglalkoztatva, addig ez a szám a II. Programban lecsökkent 42,8 százalékra, amely a kisközségek alacsony humánerőforrás bázissal rendelkező kulturális intézményeinek működését esetlegesen veszélyeztetik. Megyei megoszlás szerint a II. Programban legtöbben Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében vettek részt. Amennyiben a második Programban résztvevő közfoglalkoztatottak nemi megoszlását tekintve elmondható, hogy 75,6 százalékban nők, 24,4 százalékban pedig férfiak vesznek részt a programban. A közfoglalkoztatottak átlagéletkora 32,85 év, az OECD statisztikáinak életkori besorolását alapul véve (OECD 2014) a fiatal felnőtteknek számító 25 év alattiak részvételi aránya 28,9 százalék, a 25 és 49 éves felnőttek részvételi aránya 59 százalék, az ötven év felettieké pedig 11,1 százalék. A kulturális közfoglalkoztatásban megjelenik a 18 és 65 év közötti korosztály minden rétege, de a 25 és 49 év közötti felnőttek részvételi aránya a meghatározó, bár az átlagéletkor alapján közülük a fiatal felnőttek aránya a domináns. A Programba való belépés második feltétele a minimum érettségi vizsga megléte volt, de mindössze a minta 15,1 százaléka rendelkezik csak érettséggel. A résztvevő közfoglalkoztatottak legmagasabb befejezett iskolai végzettséget tekintve megállapíthatjuk, hogy többségében az érettségin túl más végzettséggel is rendelkeznek, közel 40 százaléka a kulturális közfoglalkoztatottaknak felsőfokú végzettséggel vagy az ahhoz közel álló abszolutóriummal rendelkezik.

20. ábra: A résztvevők legmagasabb befejezett iskolai végzettsége

Forrás: saját készítés a Nemzeti Művelődési Intézet adatbázisa alapján (2014)

A Program humán erőforrás bázisáról végzettség tekintetében elmondható, hogy kifejezetten erős és jól kvalifikált szemben az általános közfoglalkoztatási programok végzettségi körképétől, ahol domináns az alacsony iskolai végzettség. A hagyományos közfoglalkoztatási programokat jól jellemzi a 2009-2010-ben megvalósuló Út a Munkához Program, amelynek célja a leghátrányosabb helyzetű kistérségeken élő alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők foglalkoztatása volt (Scharle 2011). A Programhoz való csatlakozás harmadik feltétele a regisztrált álláskeresői státusz volt. A résztvevő kulturális közfoglalkoztatottak 15,3 százaléka minimum 1 éve regisztrált álláskereső, azaz tartósan álláskereső, mivel a 2004. évi CXIII. törvény alapján tartósan álláskeresőnek számít az a személy, akit az állami foglalkoztatási szerv a START PLUSZ kártya – külön jogszabályban meghatározott módon történő – igénylésének időpontját megelőző 16 hónapon belül legalább 12 hónapig álláskeresőként nyilvántartott. A legrégebb óta tartósan álláskereső személynek több mint 8 éve nem volt bejelentett munkaviszonya. Elmondhatjuk azonban, hogy a II. Kulturális Közfoglalkoztatási Programban résztvevők közel 40 százaléka már az első Programban is részt vett, közülük 33,1 százalékban ugyanannál a partnerszervezetenél vannak továbbfoglalkoztatva. Ez az adat jól mutatja, hogy a közfoglalkoztatás teret ad a továbbfoglalkoztatásnak, amellyel a munkavállalóknak tartósan lehet munkaviszonyuk, ezzel is lehetőséget kapnak arra, hogy szellemi és szakmai képességeik fejlődjenek és mindkét szempontból aktív munkát végezzenek. Ez is erősíti a kulturális szférában Závogyán Magdolna (2014a) által bevezetett foglalkoztatási modellt, miszerint a közfoglalkoztatási láb folyamatos lehetőséget nyújt a munkavállalók bővítésére a kulturális intézményekben a főállású, a projektből alkalmazottak és az önkéntesek mellett.

Amennyiben a kulturális közfoglalkoztatottak jelentkezését vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy legnagyobb arányban – 31,1 százalékban – azért jelentkeztek a Programba, mert lehetőséget láttak benne, hogy a saját településükön dolgozzanak, illetve azért, mert már az előző körben is részt vettek, és szerették volna folytatni. A lokalitás fontosságát maga a Program is előtérbe helyezi, mivel egyik feltétele volt, hogy a közfoglalkoztatottak saját településükön végezzék munkájukat.

21. ábra: Jelentkezés okai a Kulturális Közfoglalkoztatási Programba

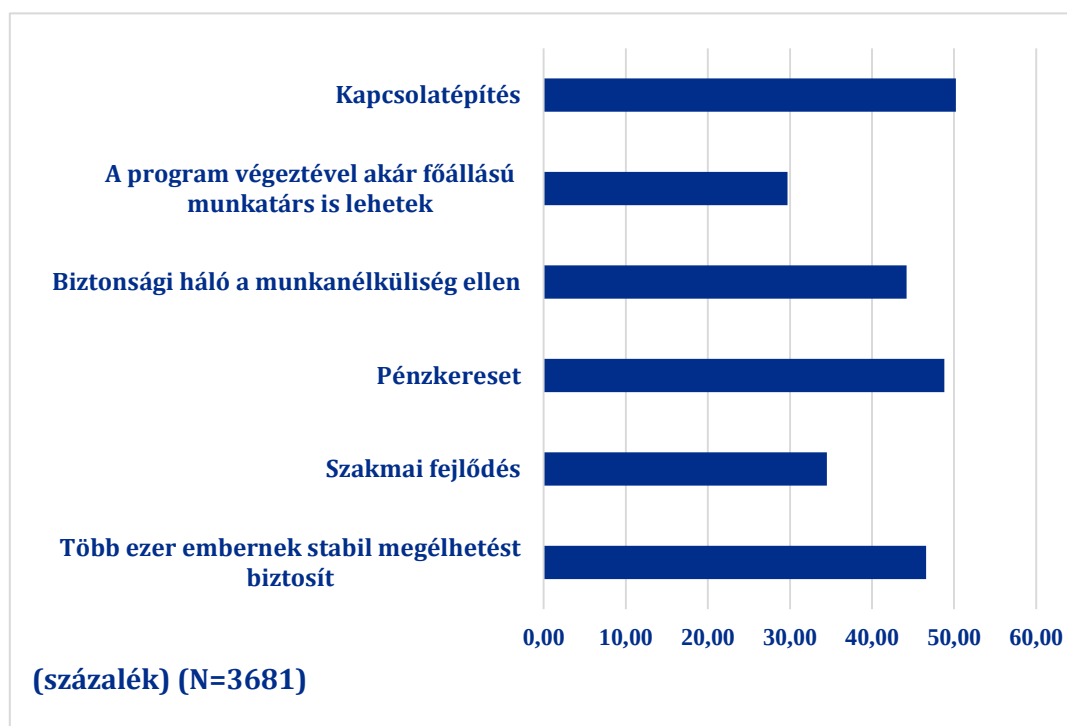

Forrás: saját készítés a Nemzeti Művelődési Intézet adatbázisa alapján (2014)

Magas százalékban jelent meg a válaszok között az az indok, hogy fejleszthetik tudásukat és kompetenciáikat, abban bízva, hogy így könnyebben visszakerülhetnek az elsődleges munkaerőpiacra. Ez a fajta motiváltság abból is fakadhat, hogy a Programban minimum érettségivel rendelkezők vesznek részt, akiknek magasabb fokú a tanulás és fejlődés utáni igényük.

A szakmai fejlődést a kulturális közfoglalkoztatottak a Program egyik előnyének tekintik, amely abból is fakadhat, hogy foglalkoztatásuk során nem fizikai munkát végeznek, hanem szellemi munkát, amely javítja szellemi és szakmai kompetenciáikat, készségeiket és magas arányú pályakezdőknek lehetőséget ad munkatapasztalat szerzésre, valamint munkához szükséges tudásuk, kompetenciáik fejlesztésére.

22. ábra: Mit tekint a Kulturális Közfoglalkoztatási Program előnyének?

Forrás: saját készítés a Nemzeti Művelődési Intézet adatbázisa alapján (2014)

A kulturális közfoglalkoztatottak több mint fele a kapcsolatépítést tekinti a legfontosabb előnynek, amelyet a Program nyújt. A résztvevők munkavégzésük során sok új emberrel tudnak kapcsolatot kialakítani, mivel gyakran kapnak olyan típusú feladatokat, hogy számukra ismeretlen emberekkel kell kapcsolatot kialakítani, illetve együttműködni. A kapcsolati háló bővítésével a közfoglalkoztatottak könnyebben tudnak visszakerülni az elsődleges munkaerőpiacra, de fontos tényező lehet a baráti kör bővülése is valamint az újbóli szociális közegbe való kerül is. Teljessé az életünket a társadalmi tőke folyamatos bővítésével tehetjük, amelybe beletartozik a közösségi védőháló, a kapcsolatrendszer kiépítése, a csoporthoz tartozás tudata. (v.ö. Bourdieu, 1998; Pusztai, 2004). Ennek a felnőttképzési és munkaerő-piaci értelmezésében igazolást nyert az a tény, hogy a társadalmi tőke segítségével könnyebben megélhetjük a foglalkoztatási kríziseket, és a munkaerő-piacon való folyamatos jelenlét is könnyebben elérhető (Juhász, 2006). A kulturális közfoglalkoztatottak előnynek tartják, hogy a Program több ezer ember számára megélhetést és egyfajta biztonsági hálót is nyújthat a munkanélküliség ellen, még akkor is ha a közfoglalkoztatottak bérezése jóval alacsonyabb, mint egy főállású munkatársnak.

5. Összegzés

A kulturális közfoglalkoztatást ma Magyarországon egyaránt illetik pozitív és negatív jelzőkkel. Van, aki lehetőséget lát benne, de óva int állandóvá válásától, van, aki pedig a kulturális szféra főállású munkatársainak alacsony bérezésű helyettesét látja a kulturális közfoglalkoztatottakban. A kulturális közfoglalkoztatás a *Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat*

(2014a) meghatározása alapján, akárcsak a hagyományos közfoglalkoztatás is csak átmeneti foglalkoztatási forma, míg a munkavállaló vissza nem talál az aktív munkaerő-piacra.

A kulturális közfoglalkoztatás hátrányának tekinthetjük, hogy ideiglenes foglalkoztatást biztosít viszonylag alacsony bérezésért az abban részt vevőknek. Kihat az adott terület dolgozó főállású munkatársak bérezésére, valamint előfordul az is, hogy nincs valós piaci kereslet rá, ebből kifolyólag pedig esetenként látszatomunkát is végezhetnek a kulturális közfoglalkoztatottak.

Azonban a Kulturális Közfoglalkoztatási Program előnyének tekinthetjük azt, hogy esélyt nyújthat az elsődleges munkaerőpiacra való visszakerüléshez, akár a kapcsolatai háló bővülésével, akár a szakmai és szellemi fejlődés nyújtott lehetőségek kiaknázásával. Amennyiben a 2015. februárjában lezáródott II. Program elhelyezkedési arányait vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy a Programban résztvevő összesen 5086 fő kulturális közfoglalkoztatott közül 12% volt, aki az elsődleges munkaerőpiacon el tudott helyezkedni. Ez alátámasztja, hogy a Program előnye és egyben célja is, hogy a benne résztvevőket a munkaerőpiacra visszavezesse, ezzel is növelve a főfoglalkoztatásúak számát. Pályakezdő vagy hosszú idő óta álláskereső személy esetében segíthet a munkaszocializációban, valamint munkatapasztalat szerzésben. A kulturális közfoglalkoztatottak a munkavégzés során fejleszthetik szakmai és szellemi képességeiket, az adott kulturális intézménynek pedig segítség lehet a közfoglalkoztatottak foglalkoztatása a humán erőforrás hiányok mérséklésében. Nem utolsó sorban, a Programban való részvétel megélhetést biztosít több ezer embernek, ezáltal egyfajta biztonsági hálót adva a munkanélküliség ellen.

Felhasznált irodalom:

- Bagó, József (2013a): A közfoglalkoztatás célja és szabályozása. Munkaügyi Szemle, 57. 1. szám 4-5. old.
- Bagó, József (2013b): A közfoglalkoztatás mértéke. Munkaügyi Szemle, 57. 2. szám 86-87. old.
- Bourdieu, Pierre (1986): *Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke*. In: Angelusz Róbert (szerk.): A társadalmi rétegződés komponensei. Új Mandátum, Budapest, 156-177. old.
- Csoba, Judit (2010a): "Segély helyett munka." A közfoglalkoztatás formái és sajátosságai. Szociológiai Szemle, 20. 1. szám 26-51. old.
- Csoba, Judit (2010b): A közfoglalkoztatás régi-új rendszere. Útközben az "Út a munkához" programban. Esély: társadalom- és szociálpolitikai folyóirat, 21. 1. szám 4-24. old.
- Juhász, Erika (2006): A XX. század kihívása: a munkanélküliség. In: Balipap Ferenc (szerk.): Az illegitim andragógusképzés megtemetője, In memoriam Durkó Mátyás (1926-2005). Magyar Művelődési Intézet, Budapest, 128-136. old.
- Koltai, Luca (2013): A közfoglalkoztatás szerepe válság idején az európai országokban. [Munkaügyi Szemle](#), 57. 1. szám 27-38. old.
- Kulinyi, Márton (2013): A közfoglalkoztatás változó céljai. [Munkaügyi Szemle](#), 57. 1. szám 17-26. old.
- OECD (2014): Education at a Glance 2014, OECD indicators. Elérhető: <http://www.oecd.org/edu/Education-at-a-Glance-2014.pdf>, letöltés ideje: 2014.12.15. 16.18. h.
- Scharle, Ágota (2011, szerk.): A közcélú foglalkoztatás kibővülésének célzottsága, igénybevétele és hatása a tartós munkanélküliségre azaz: Út a munkához program értékelése 2010-2011. Budapest Intézet – Hétfa Elemző Központ, Budapest.
- Závogyán, Magdolna (2014a): A kulturális közfoglalkoztatás. Előadás. Debrecen, Debreceni Egyetem, 2014. 04. 25.

Mászlai Olga:

Az idősök non-formális és informális tanulásának főbb színterei, lehetőségei

Absztrakt: A gerontológia a felnőttoktatás egy speciális területe, amely mint tudomány, az idősök tanulásával, oktatásával, művelődésével foglalkozik. Fontos szerepet tölt be az élethosszig tartó tanulásban, ugyanis annak utolsó szakaszát foglalja magába, az aktív felnőttkor utáni időszakot. Az időskori tanulás, művelődés hasonlóan fontos, mint fiatalabb korban, habár ekkor már más célokkal, motivációval jelenik meg. Ebben az életszakaszban is megvan a saját szerepe a tanulásnak, fontos, hogy az idősök nem csak fizikailag, hanem szellemileg is aktívak maradjanak, és ezzel segítsék az időskori lelki problémák, az izoláció, a tétlenség háttérbe szorítását. Az idősök esetében elsősorban a non-formális és informális tanulásról, ismeretszerzésről beszélhetünk, amelynek különböző színterei vannak. Tanulmányomban ezek egy részét szeretném bemutatni, így a kulturális intézmények, művelődési házak, könyvtárak, múzeumok lehetőségeit, a média és a turizmus, utazások szerepét igyekeztem felvázolni.

Abstract: Gerontology is a special field of adult education, which as a science deals with the learning, education and the culture of the elderly. It plays an important role in lifelong learning, because it includes the final phase of it, the post-active adult period. The old-age learning and education is equally important as younger-age learning, although the motivation and goals are different. Learning has its own role in this life stage, it is important that the elderly keep active not only physically, but also mentally, and help the effacement of mental problems, isolation, passivity. In the case of older people we can talk about non-formal and informal learning in various scenes. In my study I would like to present a part of these scenes including the role of cultural institutions, houses of cultures, libraries, possibilities of museums, media and tourism and travels.

Bevezetés

Az idősök tanulásával, művelődésével foglalkozó tudomány a gerontológia, amely a felnőttoktatás egy speciális területe, ezzel együtt az élethosszig tartó tanulás része.

Az idősöknek a nyugdíjba vonulás után megnövekedett szabadidejükben lehetőségük van intellektuális, kulturális igényeik kielégítésére. Az ismeretek további bővítése alapfeltétele a sikeres megöregedésnek, ugyanis hogyha valaki aktív szellemi életet él, azzal lassíthatja a mentális öregedést, ezen felül pedig a testi funkciókra is pozitív hatással van (Boga 2000).

Azonban elmondhatjuk azt is, hogy az időskori tanulásnak nem csak egyéni szinten van fontos szerepe, hanem a társadalomnak is.

Az idősök csak akkor tudnak aktív, cselekvő résztvevői lenni a társadalomnak, ha folyamatosan tájkozódhatnak, kapcsolatokat alakítanak ki és tartanak fent, szervezetekhez, közösségekhez tartoznak, és ezek segítségével kevesebb esélyük van az elszigetelődésre, az elmagányosodásra, és tovább tudnak integráltan maradni a társadalomban (Gelencsér 2006). A művelődés időskorban is fontos szerepet kaphat, illetve kell, hogy kapjon. A művelődési tevékenység fontos eleme a kulturális javak elsajátítása, ehhez szükséges a személyi aktivitás, és ennek eredményeképpen gazdagodik a személyiség. A művelődésnek különböző területeit

különböztetjük meg. Először is a spontán formálódás lehetőségeit, amelyek lényegében az élet minden területén megjelenő, nem tudatos, szándékos tanulást foglalják magukba. A regeneratív, szórakoztató művelődéshez tartoznak a rekreációs fizikai tevékenységek, séta, kirándulás, sport, illetve a művészeti élmények különböző szintű átélése és elsajátítása (pl. színház, zenehallgatás). Végül beszélhetünk a nevelésről, önnevelésről, a képzésről és önképzésről, a céltudatos tanulásról, művelődésről (Hidyné 1989).

Az időskori tanulás fontossága esetén meg kell említenünk azt is, hogy a tökéletes egészségi állapot nem csak a fizikai téren valósul meg, mivel az intellektuális képességek foglalkoztatása ugyanannyira fontos, mint a testi erők, energiák működése. A tanulásnak, művelődésnek, kultúrának minden életszakaszban megvannak a maguk feladatai, funkciói, így az időskorban is meghatározóak lehetnek. A nem megfelelő testi-lelki tevékenykedés az időseket érintő egyik legnagyobb veszély. Ez ugyanis az aktivitás hiányához, a tétlenséghez vezet, amiből kialakulhatnak a lelki problémák, amelyek pedig a testi-lelki hanyatlás gyorsulását eredményezhetik. A művelődésnek számos formája van, amelyek tartalmas, szép órákat jelenthetnek az időseknek, emellett pedig a világgal, a környezettel való kapcsolatokban is segíthetnek. Sikerélményt, önbizalmat és jó érzést élhetnek át ezen alkalmak kihasználásával (Hidyné 1989).

Művelődési házak

Az első kulturális intézmény, amelyet fontos kiemelni, a művelődési ház, amely számos lehetőséget nyújt minden korosztálynak, így az időseknek is a szabadidő hasznos eltöltésére. Az általuk nyújtott számos program segítségével társaságban lehetnek az idősek, barátságok szövődhetnek, új ismereteket szerezhhetnek. Ez az egyik olyan fontos színtér, ahol az időskori tanulás non-formális és informális módon egyaránt megvalósul.

A művelődési házak sokoldalú, önálló közművelődési tevékenységet végeznek, közös tevékenységet folytatnak egyéb kulturális intézményekkel, szervezetekkel, és segítik azok kulturális rendezvényeit, de más közművelődési intézmények számára is helyet adnak különböző programjaik lebonyolítására (Kormos 1999).

A művelődési ház feladatai közé tartozik, hogy biztosítsa a közös művelődés és szórakozás feltételeit, emellett pedig erős közösségformáló szerepe is van. A különböző közösségi programok lehetőséget adnak az azonos érdeklődésű emberek találkozására, a szabadidő kulturált eltöltésére és a szórakozásra. Ezek az intézmények teret adnak az alkotótevékenység kibontakoztatására is, a művészet és tudomány eredményeinek mélyebb megértésére, elsajátítására a különböző klubok, szakkörök, tanfolyamok keretein belül. A művészethez kapcsolódóan amatőr csoportok, körök alakulhatnak, amelyek amellest, hogy egyéni kedvtelésből valósulnak meg, erős közösségnevelő hatással bírnak (Kormos 1999).

A művelődési házak céljaiként megjelenik az általános műveltség, a szakmai és hétköznapi tudás fejlesztése mellett az emberi képességek sokoldalú formálása és a kreativitás, tehetség kibontakoztatása is. A lokális, helyi igények kielégítésére kulturálódási alkalmakat, tanulási lehetőségeket biztosítanak, köztük különböző programokat, szabadidős elfoglaltságokat, képzéseket és tanfolyamokat is. Fontos elemét adják azok a foglalkozások, ahol a kreativitás kibontakoztatására van lehetőség, ilyen pl. a tánc, zene, művészeti foglalkozások, kézművesség, stb. Ezek az alkalmak kulturális szempontból is fontosak, emellett pedig jótékony hatással vannak az egyén munkavégzésére, innovációs képességére és szellemi fejlődésére is (Torgyik 2013).

A művelődési házak fő látogatói közé tartoznak az idősek. Az intézmények által nyújtott lehetőségek fontos szerepet játszanak a mindennapjaikban, hiszen a különböző programokon való részvétel segíti a magány oldását, az unalom elűzését, az értékesség, fontosság tudatának rendszeres megélését. Az idősek életében új célok jelenhetnek meg, és pótolhatják a korábban nem teljesített művelődési vágyaikat is. A közösséghez tartozás érzését élhetik meg a nyugdíjas klubokhoz, civil szervezetekhez való csatlakozással. Az intézmények rendszerint együttműködnek a nyugdíjasok öntevékeny csoportjaival, és teret nyújtanak a nyugdíjas klubok, idősekkel foglalkozó civil szervezetek programjainak, rendezvényeinek. (Torgyik 2013)

Fontosnak tartom, hogy a harmadik generáció tagjai kihasználják a művelődési házak és civil szervezetek által nyújtott lehetőségeket, ugyanis minél aktívabban vesznek részt ezeken az alkalmakon, annál pozitívabb időskort élhetnek meg. Ezek segítséget jelenthetnek számukra, hogy ne érezzék magukat egyedül, hogy korábbi vágyaikat megvalósítsák, amelyekre idő hiányában vagy más ok miatt nem volt lehetőségük, esetleg új dolgokat próbálhassanak ki.

Az idősek azonban nem csak szórakozás szempontjából veszik igénybe a művelődési házak programjait, hanem a non-formális tanulás, a tanfolyamok terén is érdeklődőnek bizonyulnak. Ezek a lehetőségek számukra örömet adnak, növelik az önbizalmukat, annak köszönhetően, hogy ezeken az alkalmakon új képességeket, ismereteket szerezhhetnek. A művelődési házakban szervezett közösségi programok fontos szerepet játszanak az idősek életében, jó hatással vannak a korral járó testi-lelki problémákra is. Az időseknek szóló programok lehetnek alulról szerveződők, de akár szakemberek, pl. andragógus, művelődésszervező által szervezett alkalmak is. Ez utóbbi motiváló hatással lehet az idősekre, és erősítheti az önkezdeményezést is (Torgyik 2013).

Úgy gondolom, fontos támogatnunk az időseket a tanulás terén. Az élethosszig tartó tanulás formális keretek között is egyre elterjedtebb, és ahhoz, hogy ez teljes egészében megvalósuljon, a harmadik generációnak is részt kell vennie benne hazánkban is.

Könyvtárak, mint tanulási színterek

A könyvtárak a közgyűjtemények csoportjába sorolhatóak. Egyrészt a kulturális fogyasztás színhelyeit képezik, másrészt pedig rendszerezett adatbázist takarnak, amelyek rendelkeznek elektronikus kapcsolódási lehetőségekkel (Sári 2007).

Feladatai közé tartozik, hogy részt vegyen a művelődési igények fejlesztésében, kialakításában, kielégítésében, a műveltség terjesztésében és hogy teret nyújtson a szabadidő hasznos eltöltésének. Feladata még a kutatási, fejlesztési, közművelődési, stb. tevékenységek szakirodalmi igényeinek kielégítése, és hogy a kultúra, a tudományos kutatások szempontjából jelentős könyvtári anyagokat megőrizze és hozzáférhetővé tegye mindenki számára (Kormos 1999).

A könyvtáraknak, az olvasásnak jelentős szerepe van az élethosszig tartó tanulásban, így az idősek életében is fontos elemként jelenik meg. Maga az olvasás egy élményt nyújt, kultúraterjesztő funkciója van, emellett pedig készségfejlesztő, nevelő erővel bír. Segít a tanulmányok folytatásában, a szabadidő hasznos eltöltésében, kapcsolódási lehetőséget biztosít. A könyvtárak közösségi színtérként is szolgálnak, társas összejövetelei fontosak az idősek számára is, ugyanis ezek közösségépítő funkcióval bírnak. Gazdag programkínálatot nyújtanak ezek az intézmények, ide tartozik pl. az író-olvasótalálkozó, irodalmi és olvasóköz,

könyvbarátkör, könyvklub, kiállítás, de akár vitaestekre, filmvetítésre is van lehetőség (Torgyik 2013).

Az idősök olvasási szokásait nagyban befolyásolják a testi, fizikai képességeik, mint a látás, a koncentráció képesség, amelyek az idő teltével romlanak, gyengülnek, így nehezítik az olvasási tevékenységet. Ezért is lehet, hogy szívesebben vesznek a kezükbe egy újságot, folyóiratot, rövidebb jellegű olvasmányokat, mert egy-egy regény számukra már megterhelő, hosszú lehet. Emellett pedig aki esetleg mozgásában is korlátozott, szintén hátrányosabb helyzetben van, vegyük a legalapvetőbb problémát: nehezebben jut el a könyvtárba vagy a könyvesboltba, és az internetes rendelés még nem annyira elterjedt körökben.

Erre a problémára nyújtott megoldást a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, amelynek egy szolgáltatása a Könyvet Házhoz nevet viseli. Ennek a célja, hogy a rászoruló, beteg, mozgásukban korlátozott idős emberek számára ingyenes biztosítsák a könyvtári könyvek házhoz szállítását. Az olvasó listát kap a kölcsönözhető dokumentumokról, a könyvtáros segít a következő kiválasztásban, és eljuttatja neki (Torgyik 2013; Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár honlapja 2015).

Múzeumok, mint tanulási színterek

Szintén a közgyűjtemények kategóriájába sorolhatóak a múzeumok is. A kulturális, tudományos, közművelődési intézmény a történelmi múlt és a jelen élet kultúrájával kapcsolatos anyagi és szellemi termékeket, muzeális emlékeket gyűjt, gondoskodik azok megőrzéséről, gyűjteményeit feldolgozza és kiállításain bemutatja. A múzeumokban jellemző tevékenységek között megtalálhatóak a kiállítások (állandó, időszakos, vándor), tárlatvezetések, baráti körök, honismereti és helytörténeti munkák, és más programok is (Kormos 1999).

Jellemző az idősök körében is, hogy alakulnak baráti körök a múzeum falain belül, akik közös érdeklődéssel bírnak. Megvalósulhat egyesületi vagy klub formában, de lehet csak egy közös tevékenység, mint a múzeumok aktív látogatása, vagy akár gyűjtőtevékenység köti őket össze (Kormos 1999).

A múzeumok elsődleges feladata, azaz a felhalmozott kulturális javak gyűjtése, megőrzése és bemutatása mellett ma már a tanulásnak is fontos szerepe van (Torgyik 2013, Palotainé 2003), az önálló tanulásnak és az ismeretszerzésének egyfajta színtereként is megjelenik (Sári 2007).

Manapság a múzeumok is jelentősen részt vesznek az élethosszig tartó tanulásban, ugyanis már itt is megjelennek az oktatási, nevelési feladatok. Gazdag tanulási, szórakoztatási kínálatukkal lehetőséget teremtenek minden korosztály számára, hogy aktív elfoglaltságban legyen részük. Programjaikkal, foglalkozásaikkal a non-formális és informális tanulásnak is helyet adnak, emellett pedig az aktív kikapcsolódás és szórakozás is megjelenik. A korábbi vizuális eszközök mellett ma már számos interaktív program is jelen van az intézményekben, amelyekkel még élvezhetőbbé teszik a múzeumi látogatásokat. A múzeumi foglalkozásokon a gyerekeknek, felnőtteknek és az idősebbeknek is lehetőségük van a szabadidő hasznos eltöltésére. A foglalkozások mellett számos programot is szerveznek múzeumi kereteken belül. Ismeretterjesztő előadásokat, vitaesteket, pódiumbeszélgetéseket tartanak, vetélkedőket, kvízzjátékokat, történelmi játékokat rendeznek, de megjelennek a kézműves foglalkozások, drámajáték, népi kulturális szokások, hagyományok bemutatása is a kínálat között. A non-formális tanulásra is lehetőséget biztosítanak, így indítanak szakmai és

szabadidős tanfolyamokat, kurzusokat, megjelenik a szabadegyetem is, valamint számos szakkör, kutatókör is indul a múzeumi falak között (Torgyik 2013).

Ebből is láthatjuk, hogy egyre szélesebb körben, már a múzeumokban is megjelenik a non-formális tanulás, amelyen az idősök is részt vehetnek. A közös érdeklődésű emberek itt találkozhatnak, bővíthetik ismereteiket, esetleg további közös programokat szervezhetnek. Különböző motivációi lehetnek az idősöknek, amiért szeretnek múzeumba járni, a foglalkozásokon részt venni. Új kapcsolatokat alakíthatnak ki, a közösségi találkozás, a társasági élet nagyon fontos számukra. Önkéntes programokba, feladatokba kapcsolódhatnak be, amely által hasznosnak érezhetik magukat. A felnőttoktatási és kulturális programokon keresztül fejleszthetik tudásukat, képességeiket, újabb és újabb ismereteket sajátíthatnak el. Nagyban motiválja őket az aktivitás, az örömmel végzett tevékenység, az élményszerű tanulás (Torgyik 2013).

Számos múzeumban bevonják az idősöket a különböző programokba, úgy, hogy saját élettapasztalataikkal, történeteikkel színesíteni tudják a fiatalabbak számára a múzeumi látogatást. Például a Budapesten található Holokauszt Emlékközpont foglalkozásain is megjelennek az idősök, ahol személyesen megélt történeteket mesélnek a második világháborúról, a koncentrációs táborokról, a bujkálásokról, ezzel hitelesebbé téve a tanórán tanultakat. A múzeumokhoz kapcsolódóan megemlíthetjük még a több településen is megjelenő helytörténeti kiállítást, amely nagyrészt az idősök aktivitásának köszönhetően jön létre. Régi fényképek, tárgyak gyűjtésével és nyilvánossá tételével gazdagítják a lokális hagyományőrzést. Az idősök ez által a hasznosság, a fontosság és megbecsülés érzését élhetik át, ezért örömmel vesznek részt benne (Torgyik 2013).

A média szerepe az idősök életében

A média fontos szerepet játszik a formális, non-formális és informális tanulásban egyaránt. A rádió, televízió, majd később az internet megjelenésével és terjedésével új helyzet alakult ki a szórakozás, művelődés és a tanulás terén is. A gyorsan terjedő, és ma már szinte minden háztartásban megjelenő televíziós és rádiós műsorok már nem csak szórakoztatnak, hanem tanítanak, tájékoztatnak, formálják az értékrendszerünket, és ezek mellett fontos szerepet játszanak a kulturális javak közvetítésében is az emberek számára. Ezek az eszközök mind a formális oktatásban, mind az informális tanulásban megjelennek, kezdve a rádió- és tévéegyetemekkel, oktatócsatornákkal, a tudományos ismeretterjesztő műsorok és nyelvtanulást segítő programokon át egészen a tájékoztató, szórakoztató műsorokig. Ezek mind tanulásra adnak alkalmat (Torgyik 2013).

A rádió is rendelkezik közművelődési funkcióval. Két fő feladata a kultúraterjesztés és a tájékoztatás, hírközlés. Egy olyan tömegkommunikációs eszköz, amely tájékoztat, ismeretet ad át, nevel és szórakoztat is egyben, ismeretterjesztő, oktató, művészeti, kulturális tevékenységet folytat (Kormos 1999).

A rádió után megjelent a televízió, amely azóta is nagy hatással van az emberek mindennapjaira. Fő profilja az ismeretterjesztés, a politikai tájékoztatás és a szórakoztatás. Ez a tömegkommunikációs eszköz kitölti az emberek szabadidejének jelentős részét, erős ízlésformáló hatással bír, megváltoztathatja az életmódot (Kormos 1999).

A tudományos ismeretterjesztő műsorok széles skálájából válogathatunk, rengeteg témájú program van, pl. egészség, pszichológia, gasztronómia, életmód, fogyasztóvédelem, utazás, politika, jog, lakberendezés, stb., amelyek közül az idősök is találhatnak kedvükre valót, és

amellyel az informális tanulás az ő esetükben is megvalósul. Ezen kívül pedig az idősök körében is kedvelt televíziós vetélkedőket is kiemelhetjük, amelyek mindenki számára az általános műveltség fejlesztésére is alkalmasak (Torgyik 2013).

A nyomtatott sajtóban is találkozhatunk kifejezetten időseknek szóló darabokkal. Ilyen pl. a Nyugdíjas Élet című kéthavonta megjelenő életmódmagazin, amelyben találhatunk egészségmegőrzési, gondozási, tudományos-népszerűsítő és gasztronómiai írásokat, de akár kulturális fesztiválokról szóló beszámolókat is. Egy másik lap a KORhatár Magazin szintén kifejezetten időseknek szól. Havonta jelenik meg, olvashatnak benne sztárinterjúkat, egészségről, tudományról, sportról és közérdekű információkról is. A szerkesztők ügyelnek arra, hogy jól olvasható legyen az idősök számára is (nagyobb betűméret, sok kép) (Jászberényi 2009).

Az idősök leginkább a televízióból és rádióból tájékozódnak a világról, amellet pedig az újságoknak, folyóiratoknak lehet nagyobb szerepe. Az internethasználat még kevésbé jellemző az ő korosztályuknál.

Azonban az internetet használó idősök számos olyan lehetőséggel találkozhatnak, amelyek alkalmat adnak a tanulásra, kultúrafogyasztásra, művelődésre, szórakozásra, tájékozódásra és a másokkal való kapcsolattartásra is (Torgyik 2013).

A közművelődési intézmények is sokat tehetnek azért, hogy az idősökhöz is eljussanak a számítógép, a világháló nyújtotta lehetőségek. Életviláguk, felfogásuk nagyban megváltozhat, ha elsajátítják az elektronikus írástudás képességét. A Budapesti Művelődési Központ által meghirdetett Kattints rá, Nagy! program ebben sokat segíthet, ugyanis ennek keretében számítástechnikai és internet használati ismereteket adnak át az idősök számára (Torgyik 2013).

Az internet használatának megtanulása egy új világot nyit meg az idősök számára. Rengeteg dolog elérhetővé válik számukra, ami korábban nem volt az. Számos új lehetőség, mint az online kapcsolattartás, filmnézés és zenehallgatás, online vásárlás, jegyvásárlás stb. megváltoztathatja mindennapjaikat.

A turizmus, az utazás jótékony hatása az idősekre

A nyugdíjba vonulással az idősöknek megnövekedik a szabadidejük, így több lehetőségük van a kirándulásokra, utazásokra, ugyanakkor ezt anyagi gondjaik miatt nem biztos, hogy ki tudják használni.

Az utazást rendszerint hasznos és örömteli tevékenységként élhető meg, a szabadidő kellemes eltöltésére nyílik lehetőség ez idő alatt. A környezetváltozás mindig valamilyen új élménnyel párosul, kielégíti a különböző szükségleteket, emellet pedig a hasznosságáról is beszélhetünk, ugyanis olyan dolgok szerezhetőek a turizmus során, amelyeket később kamatoztatni is lehet: a műveltség bővül, új kapcsolatok szerezhetőek, a szervezet regenerálódik, stb. (Michalkó-Kiss-Kovács 2008).

A turizmusnak egyrészt nagy szerepe van az egyének személyiségfejlődésében, másrészt pedig a tanulás területén is. Úgy is mondhatnánk, hogy az utazások során a tapasztalati tanulásnak köszönhetően fejlődik személyiségünk. Az egyik legalapvetőbb, hogy amikor valaki elutazik valahova, akkor egy új kultúrát szeretne megismerni, ezzel pedig a toleranciát, a nyitottságot, az elfogadást növelheti magában más népek felé (Torgyik 2013).

Gyakran már az utazás előtt megkezdődik az ismeretszerzési folyamat, amikor az utazni vágyók kitűzik az úti célt, elkezdenek utána olvasni, tájékozódni az adott területről, térképeket, útikönyvet vásárolnak, esetleg szótárat és pár szót megtanulnak az adott nyelven.

Az utazások során bővíthetik ismereteiket, általános műveltségüket. Eljuthatnak az iskolai évek tanulmányaihoz kapcsolódó helyszínekre, kastélyokba, csatahelyszínekre, stb., később pedig ezekhez az élményekhez fűződve választanak regényeket, szépirodalmi műveket. A felkeresett nevezetességek, pl. néprajzi gyűjtemények, tájházak, technikai és műszaki múzeumok a tudományos, szakmai ismereteket, a látókört is tágítják. Ezek mellett nagy előnye még a turizmusnak, hogy utazás közben barátságok szövődhetnek, személyes és szakmai kapcsolatokat egyaránt kialakíthatnak az utazók (Torgyik 2013).

Az idősöknek motiváló tényező lehet a pihenés, kikapcsolódás, a kulturális eseményeken való részvétel, más kultúrák megismerése, történelmi nevezetességek megtekintése. Az utazások alkalmával meglátogathatják rokonaikat, ismerőseiket, vagy hódolhatnak hobbijuknak, pl. horgászás, túrázás. Ezeken kívül pedig szórakozási és vallási célból is elindulhatnak. Végül is elmondható, hogy az utazással mindenképpen kapcsolatba hozható a művelődés, a kultúráközvetítés és a tanulás is (Torgyik 2013).

Azonban lehetnek gátló tényezők is. Elsőként az anyagi gondok, valamint a kedvezőtlen egészségi állapot, amelyek erősen befolyásolják az utazás milyenségét. Ezen kívül pedig az egyénekre hárulhatnak egyéb feladatok, pl. egy beteg családtag ápolása, állatgondozás vagy gyermekfelügyelet (unoka), amelyek nehezíthetik az utazásra szánt időt biztosítani (Michalkó-Kiss-Kovács 2008).

Az idősök szívesen mennek túrázni és keresnek fel természetvédelmi területeket. Gyakran kötik össze a kirándulásokat ismeretterjesztő művészeti, történelmi előadásokkal. Ezek a közösségi alkalmak segítik az egészség védelmét, a jó kondíció megtartását és a társas kapcsolatok folyamatos fenntartását is (Torgyik 2013).

Fontos volna az idősök utazási szokásaival foglalkozni, támogatni azt, ugyanis a megszokott környezetükből való kiszakadással jelentősen hozzájárulnak a harmadik generáció szubjektív életminőségének és az egészségi állapotuk javulásához, ezáltal egy elégedettebb társadalom kialakulásához is (Michalkó-Kiss-Kovács 2008).

Ezeket tekintve a turizmust szintén nevezhetjük tanulási színtérnek, mely során elsősorban informális, de esetenként non-formális formában is megjelenik az ismeretszerzés. Az idősök megnövekedett szabadidejüknek köszönhetően gyakran kirándulnak, utazgatnak, és ezek során a pihenés, regenerálódás mellett számos új ismeretet is szerezhetnek.

Összegzés

Fontos tanulási színtereknek számítanak a különböző kulturális intézmények. A művelődési házakban számos klub, előadás, csoport nyújt számukra művelődési lehetőséget, amelyek keretein belül nem csak új ismereteket szerezhetnek, társaságban vannak, hanem alkotó vágyaikat is kibontakoztathatják. A könyvtárak funkciójuknak köszönhetően nagy szerepet játszanak az ismeret- és kultúráközvetítésben, keretein belül olvasóköri alakulhatnak, kiállításokat, előadásokat szervezhetnek. A múzeumok szintén ismeret- és kultúráközvetítő funkcióval bírnak, emellett az idősöket foglalkoztatni is tudják önkéntes programokon, feladatokon keresztül, pl. az adott témával kapcsolatban mesélnek a látogatóknak, vagy a helytörténeti kiállítás elkészítésében vesznek részt.

A média szerepét szintén fontosnak tartottuk kiemelni, mivel az idősök szabadidejük nagy részét töltik televízió nézéssel, vagy rádióhallgatással. Számos műsorból választhatnak, amelyek közül pl. az ismeretterjesztő adások, kvízzjátékok fontos forrásai lehetnek az ismeretszerzésnek. A manapság egyre inkább terjedő technikai eszközök, számítógépek,

laptopok használata számukra szintén új tanulási lehetőséget biztosítanak. Végül a turizmus, az utazások során szerzett ismeretek, tapasztalatok fontosságát is kiemelhetjük. A művelődés fontos színtereinek számítanak a különböző kulturális úti célok, amelyeket meglátogatnak utazásaik során.

Ezekon kívül még non-formális és informális tanulási színtérként jelenhet meg az egyház, művelődési, kultúraközvetítő intézmények (IKSZT, Agóra, stb.), a civil szervezetek, a különböző csoportosulások, baráti körök, amelyek egy-egy téma köré szerveződnek.

A közösségi programok hozzájárulnak az időskori elszigeteltség, az izoláció rossz érzésének megelőzéséhez. Ezeken az alkalmakon lehetőség van a társas összejövetelekre, közösséget formálnak, az egyedüllét, a magány, a tétlenség negatívan ható érzéseit segítenek elűzni. Meghatározó szerepük van a jó közérzet, az életkedv, az egészség fenntartásában, és ez által a lelki problémák megelőzésében is segítenek. Az idősek számára új kapcsolatok kialakítását is jelenthetik ezek a lehetőségek, emellett pedig másokkal, a velük egykorúakkal tudják megosztani élettapasztalataikat (Torgyik 2013).

Felhasznált irodalom:

- Boga, Bálint (2000): Időskorúak felnőttoktatása a közművelődésben, a művelődési otthonokban. In: Horváthné, B. Mária – Pordány, Sarolta (szerk.): Tanulás, művelődés, szabadidő időskorban. Budapest, IIZ/DVV Budapesti Projektiroda, 55-70.p.
- Gelencsér, Katalin (2006): Az időskorúak művelődése és közösségi formái Magyarországon. Budapest, Kultúrpoint Iroda.
- Hidyné, Kádár Emma (1989): Művelődés az időskorban. Budapest, Múzsák.
- Jászberényi, József (2009): Az aktív időskor lehetőségei Magyarországon. (Bevezetés a geronto-andragógiába). Budapest, PrintXBudavár.
- Kormos, Sándor (1999): Közművelődési intézmények és szervezetek. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Michalkó, Gábor – KISS, Kornélia – Kovács, Balázs (2008): A szürke párdúc útra kel: az időskorúak utazásainak szerepe szubjektív jólétük tükrében. In: Grábics, Ágnes (szerk): Aktív időskor. Tanulmánykötet. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, Szociális és Munkaügyi Minisztérium, 80-96.p.
- Palotainé, Simon Ilona (2003): A múzeumpedagógia elméleti alapjai. In: Foghtűy, Krisztina – Szepesházy, Kurimay Ágnes: Múzeumpedagógiai tanulmányok I. Budapest, ELTE PPK Oktatásmódszertani Központ Közleményei, 1. sz. 11-18.p.
- Torgyik, Judit (2013): A tanulás színterei felnőtt- és időskorban. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó.
- Sári, Mihály (2007): A kultúra intézményrendszereinek történeti-funkcionális változásai. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar.
- Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár honlapja:
http://www.fszek.hu/konyvtaraink/krisztina_krt_87-91_/?article_hid=28171

KÖNYVAJÁNLAT, RECENZÍÓ

Szűcs Tímea:

Recenzió „Váradi Judit: Hogyan neveljünk értő közönséget a komolyzenének” művéről

Váradi Judit: *Hogyan neveljünk értő közönséget a komolyzenének*
Alcím: Marketingstratégia a tanórán kívüli zenei ismeretterjesztéshez
Jyvaskyla, Jyvaskylai Egyetem (2010)

„Megismertetni, megszerettetni a szomjas lélekkel a zene nagy alkotásait, melyek gyakran oly egyszerű eszközökkel hozzáférhetőek. Megmutatni millióknak az igazi zenét, s azzal boldogabbá és jobbakká tenni őket” – kezdi a szerző Kodály (1964) gondolataival munkáját. Ez a mottó jól kifejezi az egész könyv célját, megkeresni a mai világban azokat a lehetőségeket, amelyek segítségével zeneszerető és zeneértő embereket nevelhetünk az iskolában. Ennek egyik lehetősége, ha már gyermekkorban megismertetjük a diákokkal a hangversenytermek világát és hangulatát, hiszen ezek az élmények hozhatják be idősebb korában a komolyzenei hangversenyekre.

Váradi Judit e téma iránti elkötelezettsége már korábbi publikációiból is látszik (Egy hangverseny varázsa, Felmérés a kulturális rendezvények látogatottságáról, valamint a gyermekek zenei ízlésére ható tényezőkről és zenei ízlésvilágukról stb.).

Aktuális és időszerű ez a téma, hiszen azt tapasztaljuk, hogy nagyon kevesen járnak komolyzenei hangversenyekre, és a felmérések azt is megmutatják, hogy elsősorban az érettebb korosztály látogatja a koncerteket, a fiatalok egy előző kor letűnő eseményét látják benne. A szerző felismerte és magáénak érzi a Kodály Zoltán által korábban megfogalmazott gondolatot: *„Ha a legfogékonyabb korban, a 6-ik és 16-ik év közt egyszer sem járja át a gyermeket a nagy zene éltető árama: akkor később már alig fog rajta. Sokszor egyetlen élmény egész életre megnyitja a fiatal lelket a zenének. Ezt az élményt nem lehet a véletlenre bízni: ezt megszerezni az iskola feladata”* (Kodály 1975).

Váradi Judit 2001 óta szervez zenei ismeretterjesztő előadásokat Debrecenben általános és középiskolások számára és azon dolgozik, hogyan lehetne megszerettetni a komolyzenét a felnövekvő ifjúsággal. A könyvében is erre keresi a választ.

A könyv kilenc fejezetből épül fel, az 1-5. fejezet elméleti, a 6-8. fejezet empirikus részeket tartalmaz. Az elején található tartalmi ismertető rendkívül hasznos segítséget nyújt az olvasónak, mert segít eligazodni és átlátni a könyv felépítését és témáit.

A fejezetek logiko-empirikus sorrendben követik egymást. Az elméleti részben a zene szerepének történeti áttekintését olvashatjuk a különböző történelmi korokban, emellett betekintést nyerhetünk az intézményes ének-zene- és zenetanítás kialakulásának folyamatába. Ehhez kapcsolódva elmaradhatatlan a Kodály-koncepció jelentőségének, problémáinak taglalása és a zenei életben jelentős szerepet betöltő személyek véleményének bemutatása a témáról.

Több hazai és nemzetközi kutatás foglalkozik a zenetanulás transzfer hatásaival, azonban nem mindenki számára elérhető ez az extrakurrikuláris tevékenység. A jól előkészített zenehallgatás viszont minden tanuló számára élményt adhat mind az énekórákon, mind a

hangverseny látogatások alkalmával. Ezért is érzi szívügyének a szerző az ifjúsági hangversenyek megszervezését és terjesztését. Az élő és gépi zene nyújtotta élmények közti különbségekről szóló kutatás során is kiderült, hogy az élő zene nagyobb hatással van a hallgatóságra, mint a felvételtől meghallgatott zenedarab – olvashatjuk a könyvben –, ami ismét alátámasztja az élő zene jelentőségét.

A gyermekek zenei kultúrájára számos befolyásoló tényező hat (család, iskola, tömegkommunikáció, társak, iskolán kívüli zenetanulás), amelyek jobban vagy kevésbé, de hatással lehetnek a gyermekek zenei ízlésének fejlődésére. Azt is megállapítja a szerző, hogy a gyermekek sajnos egyre kevésbé nyitottak a komolyzene felé, és ezt az ének-órákon is észre lehet venni.

Az empirikus rész kérdőíveinek (SPSS alapú) elemzése alapján kiderül, hogy összességében kielégítő a zenei képzés intézményrendszere alsó tagozatos szinten és meghatározó szerepe van az ifjúsági hangversenyeknek is, hiszen a gyermekek nagy része így az iskolai szervezésű kulturális eseményekre jut el. Azért fontosak ezek az események, mert ahogy a szerző kutatásában a kecskeméti Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet főigazgatója, Erdei Péter nyilatkozta: *„Tudjuk nagyon jól, hogy felnőtt korban csak azok a hatások maradnak meghatározóak és irányt adóak az ember életében, amelyeket már fiatal korban begyűjtött, illetve az iskolás korban szerzett élmények, indíttatások azok, amelyek egész életre kihatnak”.*

Egészen újszerűen, a piaci szempontoknak megfelelően közelíti meg a szerző az ifjúsági hangverseny látogatások résztvevőit, szervezőit és a fejlesztés lehetőségeit. Részletesen olvashatunk arról is, hogy milyen feladatokkal kell megküzdenie a hangverseny szervezőknek (termék, ár, helyszín, promóció), és egy konkrét példán keresztül érzékelhetjük, milyen szempontokat vesznek figyelembe, mennyire alapos tervezés szükséges ahhoz, hogy ezek az ifjúsági hangversenyek megvalósuljanak.

A témák kifejtése során objektíven, tárgyilagosan érvel a szerző, a célja nem a meggyőzés, hanem a megismertetés. A bőséges felhasznált szakirodalom – magyar, angol és német nyelven egyaránt – mutatja, hogy alaposan és céltudatosan járta körül minden témáját. A témák kifejtése során a szakirodalomban található több nézet összefoglalása jellemzi. A könyv szerkezete teljes, arányos, stílusa olvasmányos és szakszerű. A téma aktuális, problémaközpontú és a szerző a munkája során bizonyítja, hogy nem csak a zenész társadalom számára fontos.

Váradai Judit a zene és zenehallgatás előnyeinek felsorakoztatásával, a mai zenei életben tapasztalható problémák feltárásával felhívja az olvasók figyelmét a cselekvésre, hogy ne múzeummal váljon a hangversenyterem, hanem fiatalos, lendülettől pezsgő, élettel teli, ünnepi helyszínné. Így válik a zene élménnyé, és a zenei képzés élménypedagógiává.

TUDOMÁNYOS KONFERENCIÁK HÍREI

Juhász Erika – Izer Boglárka:

Tudományos utánpótlás a kultúrában

A XXXII. Országos Tudományos és Diákköri Konferencia 13. szekciója, a Pedagógiai, Pszichológiai, Andragógiai és Könyvtártudományi Szekció 2015. április 15-17. között került sorra Debrecenben, amely Konferenciának ezúton a Debreceni Egyetem nyújtott otthont. A debreceni XXXII. OTDK ügyvezető elnöke prof. dr. Pusztai Gabriella egyetemi tanár, ügyvezető társelnöke az Andragógia Tanszék főiskolai docense dr. Juhász Erika, ügyvezető tikára az Andragógia Tanszék egyetemi adjunktusa, dr. Engler Ágnes volt. Hallgatói képviselőként Szabó Barbara Éva, doktorandusz és Izer Boglárka, andragógia mesterszakos hallgatók vettek részt a konferencia szervezőbizottságában.

A Konferencia az Országos Tudományos Diákköri Tanács (OTDT), az Emberi Erőforrások Minisztériuma (EMMI) és a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) fővédnökségével, továbbá a négy szakterülethez (pedagógia, pszichológia, andragógia, könyvtártudomány) kapcsolódó országos hatáskörű intézmények, szervezetek, alapítványok erkölcsi, szakmai, valamint anyagi támogatásával valósult meg.

A tudományos diákköri (TDK) mozgalom a magyar felsőoktatás legszélesebb bázisú, legátfogóbb tehetséggondozási formája, az önképzés, az elitképzés és a tudósképzés színtere. A mestertanárok körül kialakuló TDK műhelyek ösztönző légkörében születtek és születnek meg a tehetséges diákok első tudományos élményei, sikerei. A későbbi doktori képzések előszobájaként is tekinthetünk ezekre a műhelyekre, mert a doktori képzésekre jelentkezők nagy arányban korábban OTDK résztvevők, helyezettek voltak. Bár ez nem feltétele a doktori képzéseknek, azonban az OTDK eredmények a doktori felvételi eljárás során komoly pontszámot jelentenek.

A Pedagógiai, Pszichológiai, Andragógiai és Könyvtártudományi Szekcióba idén 238 dolgozat érkezett be, amelyek közül a bírálatok után 211 dolgozatot (121 pszichológia, 39 pedagógia, 27 andragógia, 24 könyvtártudományi dolgozatot) prezentáltak a Konferencián a hallgatók. A dolgozatok bírálóinak száma a bírálási időszak alatt folyamatosan növekedett, így a bírálásban összesen 176 fő bíráló vett részt, mivel minden dolgozatot minimum két független, a szerzőket nem ismerő bíráló értékelt, és ha az általuk adott pontszámok között 10 pontnál nagyobb különbség volt, akkor harmadik bíráló bevonására is sor került. A bírálók többségében tudományos fokozattal rendelkező egyetemi, főiskolai oktatók voltak, azonban a szakma képviselői közül is többen bekerültek közéjük. A 13. Szekcióban 22 tagozatban (12 pszichológia, 5 pedagógia, 3 andragógia és 2 könyvtártudományi tagozat) mutatták be a hallgatók munkáikat, amely tagozatok közül mindegyikben osztottak ki I. helyezést. Összesen 62 helyezés és 42 különdíj került kiosztásra a Konferencia záróünnepségén. A legtöbb helyezést és különdíjat a Szegedi Tudományegyetem, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem, valamint a Debreceni Egyetem hallgatói szerezték meg. A Pedagógiai, Pszichológiai, Andragógiai és Könyvtártudományi Szekcióban a pályamunkát bemutató intézmények száma 18 volt, ebből 1 külföldi felsőoktatási, 1 külföldi középiskolai és 1 magyarországi középiskolai intézmény, valamint összesen 30 Kar részéről mutatták be pályamunkájukat a hallgatók.

A XXXII. Országos Tudományos és Diákköri Konferencia 13. Szekciójában közel 30 kulturális, közművelődési témájú dolgozatot prezentáltak a hallgatók. (Pl. Izer Boglárka Noémi: A kulturális közfoglalkoztatás szerepe a karriertervezésben, Farkas Zsolt: Közösség, lokalitás,

szívességbank, Trankó Ida Mária: A szécsényi ferences rendi kolostor rendszerváltás utáni visszatérése, és a mai tevékenysége közösségi szintéren, közösségépítő, nevelő munkája, Gulyás Barbara: Közösségi bűnmegelőzés sajátosságai- az egri-modell.) A Nemzeti Művelődési Intézet az egyik fő támogatója volt a Konferenciának, ennek révén a Konferencia záró ünnepségén az Andragógia tagozatban helyezést elért hallgatók az Intézet által ajándékozott zsűrizett népművészeti termékeket kaptak oklevelük mellé.

Az Andragógia altagozatban helyezést elért hallgatók és pályamunkáik a következők:

OTDK konferencia tagozat	Helyezés	Különdíj	Szerzők	Témavezető
EMBERI ERŐFORRÁS TANÁCSADÁS ÉS FELNŐTTKÉPZÉS ZSÚRI	I.		IZER BOGLÁRKA NOÉMI	dr. Juhász Erika
EMBERI ERŐFORRÁS TANÁCSADÁS ÉS FELNŐTTKÉPZÉS ZSÚRI	II.		NAGY LILLA	dr. Budavári-Takács Ildikó
EMBERI ERŐFORRÁS TANÁCSADÁS ÉS FELNŐTTKÉPZÉS ZSÚRI	III.		LIZON LORETTA	dr. Keczer Gabriella
EMBERI ERŐFORRÁS TANÁCSADÁS ÉS FELNŐTTKÉPZÉS ZSÚRI		Különdíj	KÖVESI ANIKÓ GIZELLA	dr. Kereszty Orsolya
FELNŐTTKÉPZÉS ZSÚRI	I.		BARTA FRUZZSINA	dr. Márkus Edina Ilona
FELNŐTTKÉPZÉS ZSÚRI	II.		BESZÉDES VIKTÓRIA	dr. Farkas Éva
FELNŐTTKÉPZÉS ZSÚRI	III.		MOLNÁR ATTILA KÁROLY	Szabóné dr. Molnár Anna
FELNŐTTKÉPZÉS ZSÚRI		Különdíj	PETROVSZKI ANETT ÁGNES	dr. Farkas Éva

FELNŐTTKÉPZÉS ZSÚRI		Különdíj	TÁLAS ÁGNES	dr. Arapovics Mária
FELNŐTTKÉPZÉS ZSÚRI		Különdíj	SZÜCS SZABINA	dr. Márkus Edina Ilona
KÖZMŰVELŐDÉS ZSÚRI	I.		SÜMEGI NÓRA	dr. Újvári Edit
KÖZMŰVELŐDÉS ZSÚRI	II.		FARKAS ZSOLT	dr. Juhász Erika
KÖZMŰVELŐDÉS ZSÚRI		Különdíj	KELEMEN KRISTÓF	dr. Simándi Szilvia

Gratulálunk a helyezést elért, de általában a résztvevő hallgatóknak és témavezetőiknek is! A tudományos utánpótlás gondozása minden szakterület kiemelt feladata, hogy ezáltal a felsőfokú szakemberképzést és a szakma tudományos hátterét folyamatosan biztosítani tudjuk.

FELHÍVÁS PUBLIKÁLÁSRA

A folyóirat magyar elnevezése: Kulturális Szemle

A folyóirat műfaja: interdiszciplináris online tudományos folyóirat

A folyóirat angol elnevezése: Cultural Review

A publikálás feltételei:

1. A Kulturális Szemlébe bárki publikálhat, aki az alábbi feltételeknek megfelel.
2. A Kulturális Szemlébe a kultúra tágabb értelmezési témakörébe tartozó írásokkal lehet nevezni, azonban elsődlegesen a közművelődés és a közösségi művelődés témakörében, illetve az ezekkel kapcsolatba hozható témákban várjuk az írásokat. A beküldött írásokkal kapcsolatosan elvárás, hogy tematikailag a Kulturális Szemle küldetésnyilatkozatához igazodjanak.
3. A Kulturális Szemlébe a tudományos etika betartásával, a tudományos hivatkozási és bibliográfiai rendszer elveinek alkalmazásával lehet publikálni (formai megoldását a honlapon elérhető publikációs sablon keretében adjuk meg).
4. A Kulturális Szemlébe magyar nyelvű tanulmányokat várunk rövid, angol nyelvű absztrakttal a publikációs sablon alapján. A szerkesztőbizottság angol nyelvi különszám megjelentetését külön meghirdeti, és alapján kezdeményezni fogja.
5. A Kulturális Szemlében elsősorban ún. első közlések fogadhatók el, ettől csak szerkesztőbizottsági döntés értelmében térünk el. A más nyelven megjelent, de a Kulturális Szemlébe leadott nyelven még nem publikált írások első közlésnek minősülnek.
6. A Kulturális Szemle tanulmányait minden esetben a szerző nevének megjelölése nélkül két független lektor bírál, akik közül az egyik lektor általában a szerkesztőbizottság tagja, a másik lektor pedig más, a tudományos közéletből felkért személy. A felkért lektorok mindegyike tudományos fokozattal rendelkezik, és a hazai kulturális életben ismert, elismert kutató. Amennyiben az egyik bíráló nem fogadja el a tanulmányt közlésre, a másik bíráló pedig elfogadja, akkor harmadik bíráló kijelölésére kerül sor.
7. A Kulturális Szemlébe leadott publikációkat csak a 3. pontban jelzett, elérhető publikációs sablonban elkészítve fogadjuk el. Min. terjedelem 8.000 karakter, max. terjedelem 25.000 karakter. Ettől csak kivételes esetekben térhet el a szerkesztőbizottság.
8. A publikálás díjtalan mindkét fél részéről: sem a publikációt megjelentető Nemzeti Művelődési Intézet, sem a szerző nem tartozik díjazással a publikáció megjelentetésért.
9. A publikáló a tanulmányának publikálásra történő beküldésével hozzájárul, hogy a szerkesztőbizottság a Kulturális Szemlét (és benne a beküldött tanulmányokat) elektronikus formában honlapján, és más, szakmai és tudományos honlapokon (pl. Magyar Elektronikus Könyvtár, Magyar Folyóiratok Adatbázisa) közzétegye.
10. A publikációk leadása folyamatosan történik, és évente min. 4 alkalommal kerül elbírálásra. Az elbírálási határidők a honlapunkon nyomon követhetők. A tanulmányok beküldésének elektronikus levelezési címe, és a szerkesztőbizottság elérhetősége: ksz@nmi.hu.

A folyóirat publikációs sablonja elérhető a kultuszemle.nmi.hu honlapon!

IMPRESSZUM

Kulturális Szemle

online interdiszciplináris tudományos folyóirat
2015. évi 1. szám (II. évfolyam 1. szám)

Nyilvántartási száma: CE/32671-2/2014 Nemzeti Média-és Hírközlési Hatóság
ISSN: 2416-2329

Tárgyköre: művelődéstudomány-kultúra

Alapító: Nemzeti Művelődési Intézet

1011 Budapest, Corvin tér 8.

Felelős kiadó: Polyák Albert, mb. főigazgató

Online elérhetőség: kultszemle.nmi.hu

Email: ksz@nmi.hu

Főszerkesztő:

Dr. Juhász Erika

A szerkesztőbizottság tagjai:

Dr. Barabási Tünde

Dr. Kleisz Teréz

Dr. Kállai Ernő

Dr. Maróti Andor

Dr. Szabó Péter

Dr. T. Molnár Gizella

Dr. Viola Tamasova

Dr. Vehrer Adél

Szerkesztőségi főtítkár:

Ponyi László